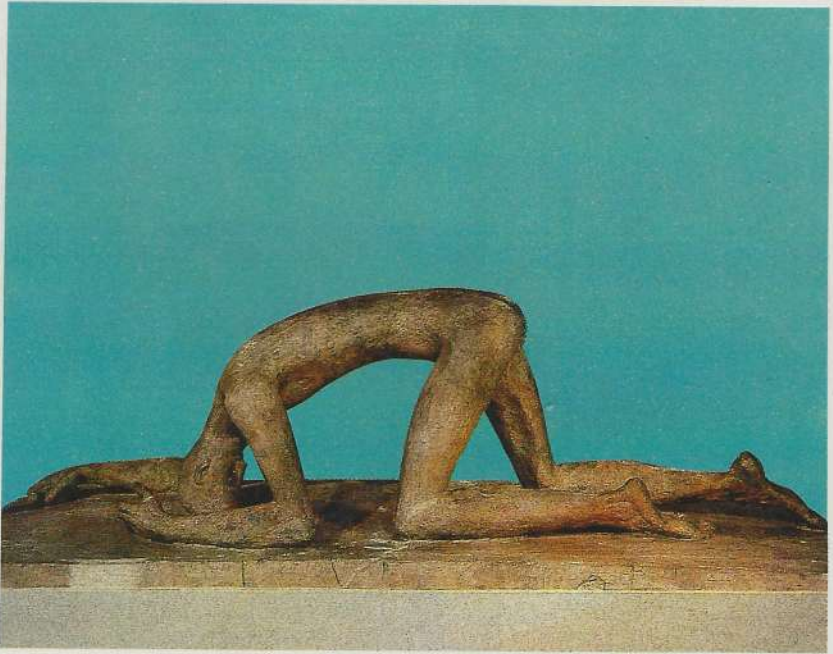

TOPLAMA KAMPI SENDROMU

-RUHUN ÖLÜMÜ-

Serol Teber

Sorun Yayınları

SEROL TEBER

TOPLAMA KAMPI SENDROMU
-RUHUN ÖLÜMÜ-

Sorun Yayınları

Birinci Baskı: Ağustos 1993

Sorun – Psikoloji Dizisi: 1

© Yayın Hakkı : Sorun Yayınları

Baskı : Kurtiş Matbaacılık

ISBN 975-431-032-7

SEROL TEBER

**TOPLAMA
KAMPI
SENDROMU**
- RUHUN ÖLÜMÜ -

Sorun Yayınları

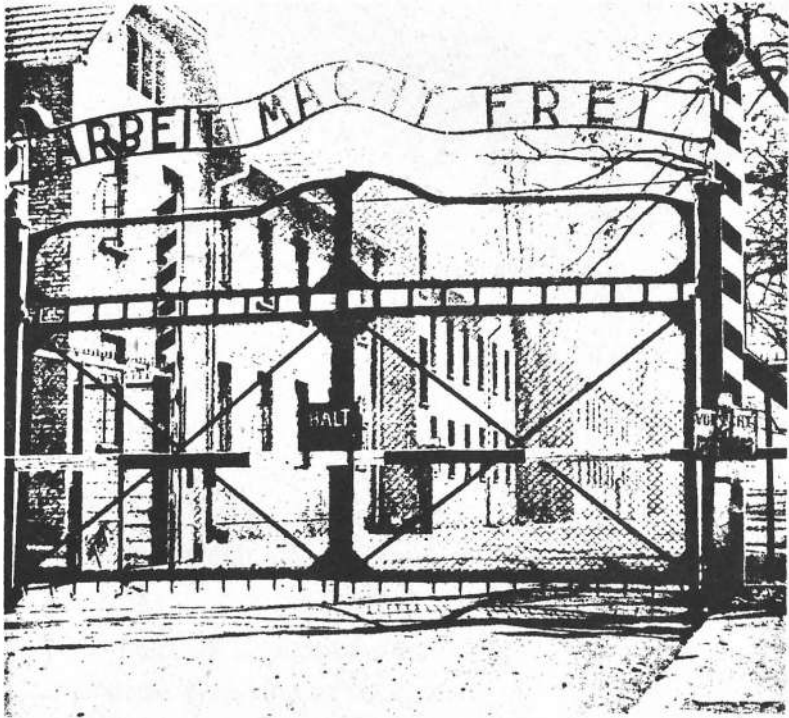
Piyerloti Cad. No: 85 D/2-A Çemberlitaş-İstanbul

Tel: 518 44 78

*Auschwitz'den sonra,
ŕiir yazmak barbarlıktır...*

Adorno

«Çalışma Özgürleştirir»

Auschwitz Toplama kampı kapısı.

Rasyonalizmin diyalektiğinin ya da «Auschwitz İdeolojisinin» ulaştığı doruk nokta.

İÇİNDEKİLER

Prolog	11
Ölüler Evinden Anılar ve Prens Mışkin'in Bir Önerisi (Dostoyevski)	19
1. BÖLÜM	
Toplama Kampı Yaşantısı Üzerine Ruhbilimcilerin Özyaşamöyküsel Belirlemeleri	25
1.1. Primo Levi'nin Anılarından «Seleksiyon»	55
1.2. Toplama Kamplarında «Müslümanlaştırma»	61
1.3. Beynin, Beyin Erimesine Son Tepkisi	68
1.4. «Arta-Kalanlarda» Sonun Başlangıcı	71
2. BÖLÜM	
Toplama Kampı Sendromu	77
2.2. Sonraki Kuşakların Durumu...	118
Epilog	129
Notlar	147
Kaynaklar	165-171

PROLOG

İki yüz yıl kadar önce Aydınlanma Dönemi ve ardından gelen Fransız Devrimi ile birlikte ortaya atılan öngörüler, düşler ne umut vericiydi: Eleştirel aklın aydınlattığı, karanlıktan, batıldan arınmış bir dünya. İnsanların tüm gizil yeteneklerini özgürce geliştirebilecekleri ekonomik, toplumsal, tinsel ortamlar...

Ne güzel ütöpilerdi...

Oysa, bugünün dünyasının yaşanan gerçeği, bu düşlerin tam da tersi bir biçimde, ve eski din kitaplarının felaket betimlemelerine bile taş çıkartan boyutlarda gelişmekte.

Deniz dibi tek hücrelilerinden, ozon tabakasına değin etekten doruğa tahrip edilmiş bir doğa. Artık çoktan kronikleşmiş ve kanıksanmış, evrensel boyutlarda süre giden ekonomik krizler. 3. Dünya ülkelerinin giderek yok olmaya bırakılmış durumları...

Birey-insanı, dünyanın neresinde olursa olsun, yalnız kalmaya, geri-çekilmeye, şeyleşmeye mahkûm eden toplumsal-tinsel ilişkiler. İnsanın, kendi yaşamının öznesi olmaktan koparılışını ürpertici ve kahredici bir acıyla duyumsadığı bir çaresizlik. Bir varoluş krizi. Tarifi olanaksız bir boşluk duygusu... Yaşamın her geçen gün biraz daha anlamsızlaşması... Ve tüm bunlarla birlikte gelişen ve dünyadaki hemen hemen tüm insanları kapsayan, yeni bir çılgınlık, saldırganlık ve barbarlık türü: Post-modern yaşam tarzı...

Peki ama nasıl gelindi bu noktaya?.. Bugün ulaşılan bu durum, modern dünyanın bir «işyeri kazası» sonucu mu ortaya çıktı?..

Yeterince bilinmiyor. Dahası, yeterince tartışılmıyor. Aydınlanma Döneminin geleneksel kalıtına olan saygı, içine girilen bu akıl-dışı (irrasyonel) durumu irdelemekten önlüyor insanı.

Ancak, herbir şeye karşın, -artık- insanların Aydınlanma Döneminin ve sonrasının dinamikleri üzerine de aydınlanmalarının gereksinimi ortaya çıkmaktadır.

İnsan, değiştirmeye gücü olmasa bile, bilmek istiyor. Rasyonalizm nasıl olmuş da «eleştirel akıl» sırtından atabilmiş ve -hemen hemen- salt «araçsal akıl» denetiminde kalabilmiştir. Ve gene, «araçsal akıl», nasıl olmuş da, salt doğayı ve diğer «düşmanlarını» değil, insanın bizzat kendi kendisini bile tahrip etmek zorunda kalacak bir konuma gelebilmiştir. Nédir tüm bu olup bitenlerin ardında yatan giz?

Bu akıldışı durumu bir tür «**Auschwitz İdeolojisi**» olarak tanımlamak olasıdır.⁽⁶⁶⁾

Auschwitz İdeolojisi'nin özünü, modern toplumların çirkeğini oluşturan merkezi bürokrasilerin, önlerine çıkan engelleri, sorunları, tartışma, karşılıklı görüşme ve anlaşma yoluyla çözümlenmeye çalışmak yerine, tam tersi bir tutumla, bunları yok ederek çözme politikası belirlemektedir.

Büyük akılcı (rasyonel) yöntemlerle, aygıtlarla donanmış modern devletlere, önlerine çıkan sorunlarının çözümünü, anlaşma yerine, onları yoketme yöntemleri, çok ekonomik ve akılcı gelmektedir.

İngiltere, Fransa, Amerika gibi ülkeler, modernleşmeye başladıkları ilk yıllardan itibaren -özellikle- sömürge ülkelerinin, doğasını, insanlarını, değerli gördükleri herbir şeylerini, kendileri için olağanüstü akılcı yöntemlerle sömürmüşler. Yok etmişlerdir.

Alman akılcılığının gelişimi Naziler döneminde doruk noktasına ulaşmıştır. Naziler (de) önlerine çıkan engelleri,

bu kez, Avrupanın ortasında sürdürdükleri savaşlar ve kurdukları toplama kampları -gibi-, kendileri için son kerte akılcı yöntemlerle çözmeye çalışmışlardır.

Auschwitz Toplama Kampı, bu tür bir akılcılığın simgesi olmuştur. Alman merkezi bürokrasisi kendisine ayak-bağı olan insanları yok etmede öylesine uzmanlaşmış, bu konuda öylesine düzenli ve disiplinli bir harmoni içinde çalışma örneği sunmuştur ki, Auschwitz Toplama Kampı, modern devlet ideolojisinin, bürokrasi kültürünün işleyişini sergileyen bir tür «sanat ürünü» (Raul Hilberge) olarak ortaya çıkmıştır. (8, 24) (44)

Toplama kamplarını örgütleyenleri, Max Weber'in modern toplumların merkezi bürokrasileri ve burada çalışan memur-insanların kişilikleri üzerine yaptığı kimi öngörülerini göz önüne alarak düşünmek gerekir.

Weber'e göre, memur insan, bürosunda, masasının başında, kendi özel insansal yanlarından yalıtlanmış olarak, disiplinli, hızlı, açık, kusursuz, itaatli, sürekli bir çalışma süreci içindedir. Bu onun, kendi insansal yanlarını hesaba katması gerekmeyeceği, somut çalışma alanıdır.

Memur insanın ahlakı, onun disiplinli ve itaatli olmasıyla eşdeğerdedir. Onun için önemli olan, üzerinde çalıştığı defterin, dosyanın düzenli, anlaşılır, açık, temiz, kusursuz olarak işlenmesi, tamamlanmasıdır.

Bürokratik çalışması içinde görevini sürdüren memur, vicdan rahatlığı içinde yaşayabilir.

Görev bilinci, çalışma morali, itaat, disiplin, memur insanlardan oluşan bürokrasinin amacı olmasının ötesinde bizzat ideolojisini oluşturur.

Bir memur insan için erdem, verilen görevi kusursuz bir biçimde yerine getirmekten başka bir şey değildir. Bu tür bir bağlam içinde örgütlenen toplama kampları toplumun ortak ürünü olarak işlev görmüştür.

Bu tür bir bağlam içinde düşünüldüğünde, Alman devletin 2. Dünya Savaşı süresince örgütlediği toplama kampla-

rı, salt korkunç bir barbarlık olayı olmasının çok ötesinde, insanlık tarihinde, aydınlanma, modernleşme hareketlerinde yeni bir dönüm noktasını, daha doğru bir söylemeyle, yeni bir aşamayı simgeler.

Ancak, hemen bir kez daha vurgulamak gerekir ki, toplama kampları türü politik davranışlar, hiç kuşkusuz, salt Almanya'ya ve Naziler dönemine özgü kuruluşlar olarak kalmamıştır. Diğer pek çok toplumların, modernleşme sürecine giren devlet aygıtları da, -böylesine- akılcı hareket etme gereğini duydukları zamanlarda, toplama kamplarına benzer kurumlar örgütlemişlerdir. Şili, Arjantin, Brezilya, Türkiye örneklerinde olduğu gibi...

Toplama kampları ve benzeri kuruluşlar, modern toplumlarda, merkezi bürokrasilerin sürdürdükleri akılcılığın ulaştığı en *akılcı*, ve hemen aynı zamanda da en, *akıldışı* aşamayı sergilerler. Bu kurumlar aracılığıyla, modern devlet aygıtları, kendilerine karşı gördükleri birey-insanı, yeni bir kalıba dökebilmek için, uyguladıkları çıplak terörle, onu, ya tümüyle ortadan kaldırmışlar, yok etmişler, ya da insanların tarihsel, tinsel, kültürel birikimlerini, kişiliklerini parçalamayı amaçlamışlardır.

Buralarda, insanlar, ya hemen yok edilmişler, ya da «tutuklu» paydası altında, kitleselleştirilmişler; tüm özgünlükleri, orjinallikleri, bir kerelikleri, yok edilmiş; dünyadan, tarihten ve insanın bizzat kendisinden yalıtlanmışlar, şeyleştirilmişlerdir...

Bu tür örgütlenmeler, ayrıca, modern devletlerin, kitle kültürlerinin oluşturduğu yeni «atropolojik tiplerin», yeni «kitle insanların», kendilerinden olmayanlara karşı genel bir inkârını (negasyonunu) içeren tepkileri -de- sergilemişlerdir... (Kendi günlük pratiğimizde, ev basıp, kadın erkek, çocuk yaşlı demeden, herkesi öldüren güvenlik güçlerini mahalle halkının alkışlaması örneğinde olduğu gibi...)

Giderek evrensel bir modernleşme sorunu olan «*toplama kampları olgusu*», artık salt faşizm ve benzeri otoriter rejimlerin değil, biçimsel olarak demokrasiyle yönetiliyor olsa-

lar bile, rasyonalize olmuş toplumların ve bunların ürettikleri teknolojilerin, kültürlerin ve hattâ ruhbilimlerinin (bile) sorulanmaya başlamasına neden olmuştur.

Gerçekte, toplama kampları ve ardından gelen atom bombası, Hiroşima, Nagazaki ve son Körfez Savaşı teknolojisi yaşantısından sonra, dünyanın neresinde ve hangi konumda olursa olsun, insanlar, artık modernleşmiş, rasyonalize olmuş kültürlerle ve bunların ürettikleri tinsel değerlere, bilgilere ve «araçsal» boyuta indirgenmiş insan aklının bizzat kendisine büyük kuşku ve güvensizlikle bakmaya başlamışlardır.

Bugünün insanının yaşadığı «çağın ruhu» gerçekte toplama kampları ve benzeri kurumlardaki rasyonalizasyonlardan süzölmüş bir «arınmayı» içermektedir.

Bugün, böylesine bir «çağın ruhunu» soluyan ve giderek hergün biraz daha fazla *şeyleşen* birey-insanların içinde buldukları tinsel, kültürel, moral kriz artarak sürmektedir...

* * *

Dar kapsamlı bir tanımlama denemesiyle, *Toplama Kampı Sendromu* başlığı ile, toplama kamplarından canlı olarak kurtulabilen, -bu tür bir felaketten «arta kalıp» hâlâ yaşayabilen-, insanların yaşamlarının sonraki dönemlerinde gösterdikleri, çeşitli, bedensel, ruhsal sağlık sorunlarının, kişilik değişikliklerinin tartışılması amaçlanmaktadır. ^(45, 98)

Toplama Kampı Sendromu, aradan geçen uzun zamana karşın ne yazık ki, hâlâ tarihe mâl olmuş, gelip geçmiş, unutulmuş bir olay değildir.

2. Dünya Savaşının sona ermesiyle, toplama kamplarının kapılarının açılıp, buralarda tutuklu bulunan insanların özgürlüklerine kavuşmalarının üzerinden 48 yıllık bir zaman dilimi geçmesine karşın, bu eski tutuklulardan yaşayabilenlerinin gösterdikleri ruhsal bozuklukların, kişilik değişikliklerinin, psikosomatik tepkilerin, -aradan geçen yarımyüzyıllık zamana karşın-, azalmadığı, tersine artarak sürdüğü görülmektedir.

Ayrıca, bugün Toplama Kampı Sendromunun, sadece es-

ki tutukluları kapsayan bir ruh-beden sağlık sorunu olmanın ötesine taştığı, bu insanların, çocuklarını ve hattâ, çocuklarının çocuklarını da etkilediği gözlenmektedir.

Sonuç olarak, Auschwitz Toplama Kampından kurtulmuş bir kadın tutuklunun tanımlamasıyla, başta eski tutuklular olmak üzere, insanların, toplama kamplarıyla olan *ruhsal göbekbağı* henüz tümüyle kopmamıştır...⁽⁸⁰⁾

* * *

Burada, Toplama Kampı Sendromunu birazcık olsun yerli yerinde anlatabilmek için, toplama kamplarındaki *günlük yaşamın* tutukluların ruhsal dünyalarını ne türlü etkilediğini anımsatma, daha doğrusu, sezinletme denemesinin gerektiğini düşündüm.

Sadece sezinletmek. Çünkü, salt Nazilerin kurdukları toplama kamplarının değil, sıradan tutuklamaların bile, bunları -bizzat- yaşayan insanların ruhsal dünyalarını ne denli etkilediğini, bu tür bir yaşamı tanımadan anlamamanın olanaksızlığı hep bilinmektedir...

* * *

Ulaşabildiğim, okuyabildiğim ve anlayabildiğim kadarı ile, hemen hemen tüm eski toplama kampı tutukluları, toplama kampı yaşamını, buralarda yaşamayanlara anlatmanın olanaksızlığını kerelerce vurgulamışlardır.

Toplama kamplarında bizzat tutuklu olarak yaşamış Bettelheim, Cohen, Frankl, Kogon, Ryn, Wind vb. gibi kimi ünlü ruhbilimciler bile, buralardaki yaşam koşullarını ve bu koşulların insanların ruhsal yapıları üzerine olan etkilerini anlatabilmekte yetersiz kaldıklarını kerelerce söylemişlerdir. Örneğin, ruhbilimci Viktor Frankl, uzun yıllar kaldığı Auschwitz Toplama Kampında, arkadaşları ile "... bir gün bu kamplardan kurtulacak olurlarsa, anılarını yazmama kararı aldıklarını, çünkü, toplama kampları koşullarını "dışardakilere" anlatmanın mümkün olamayacağını... içerde yatanların ise, gerçek

durumu nasıl olsa tüm ayrıntılarıyla bildiklerini, bu nedenle, yeniden bu konuları irdelemenin gereksiz olduğu kararını aldıklarını..." yazmıştır.⁽³²⁾

Bu örnekler çoğaltılabilir...

Belki de bu nedenle, pek çok eski tutuklu, özyaşamöyküsel anılarını yazmaktan - hattâ bu konu üzerine konuşmaktan ısrarla kaçınmışlardır.

Gerçekten de sanılanın aksine, toplama kamplarında kalanların çok azı, - çok kez de, yakınlarının, meslektaşlarının büyük ısrarları üzerine-, yapılanlardan, birazcık da olsa, "dışardakilerin" haberleri olması için, özyaşamöyküsel anılarını yazmışlardır.

Burada önemli bir noktanın altını çizmeden geçemeyeceğim. Özyaşamöyküsel anılarından çok şeyler öğrendiğimiz, Frankl, Cohen, Bettelheim, Wind vb. gibi ruhbilimciler, sözbirliği etmişcesine ve insanın kanını donduran soylu bir bilimsel moral anlayışıyla, "kendilerinin bu kamplarda kaldıklarını, bu olumsuzlukları bizzat yaşadıklarını, buralarda yakınlarını yitirdiklerini... ve bu nedenle de, yaptıkları ruhbilimsel çıkarsamalarda, tesbitlerde, yeteri kadar yansız ve nesnel olmayabileceklerini, okurların bu noktayı göz önüne almasını..." önermişlerdir. Onların bu tavırlarını bir kez daha saygıyla anmak istiyorum.^(32, 33, 19, 11, 101)

***

Burada, bilinenlerin tekrarından kaçınabilmek kaygısıyla, toplama kamplarındaki yaşamı somutlaştırabilmek için özellikle ruhbilimcilerin, ya da Dostoyevski, Primo Levi örneklerinde olduğu gibi, yoğun ruhbilimsel çıkarsamalar yapabilen yazarların, araştırmacıların, konuşmacıların görgü tanıklıklarını ön plana almaya çalıştım.

Ayrıca, toplama kampı yaşantısının, "büyük kahramanların değil, sıradan tutuklu insanların" ruhsal dünyalarına olan etkilerini sergilemeye gayret gösterdim.

Ardından, "Toplama Kampı Sendromu" üzerine yapılan tartışmaları derlemeye çalıştım.

Sonra da, toplama kampları ağı ve bunlar arasında, -sisteme adını veren-, Auschwitz Toplama Kampı üzerine kısa anımsatmaları ve ünlü ruhbilimci, eski-tutuklu, Elia Cohen ile ilgili bir küçük anımı Notlar Bölümünde topladım.

***

Toplama Kampı Sendromu tartışmaları herbir şeyden önce, olağanüstü olumsuz koşullarda yaşamış birey-insanın ruhsal dünyasında ortaya çıkan -negatif- gelişmeleri anlamaya çalışma çabasını kapsar.

Bu alanda toplanan bilgiler, insanların, diğer olası pek çok olumsuz koşullardaki yaşantılarını da anlamaya yardım edebilir.

Toplama Kampı Sendromu üzerine yapılan tartışmalara katılmanın, çok yakın geçmişinde, yüzbinlerce yurttaşının "tutukluluk", "işkence", "gözaltı" vb. gibi olağanüstü yaşantıları yakından tanımak zorunda bırakılmış toplumumuzun, içinde bulunan kimi hâlâ "yaralı insanlarını" biraz daha yakından tanımalarına katkıda bulunabileceğini düşünüyorum.

ÖLÜLER EVİNDEN ANILAR VE PRENS MIŞKİN'İN BİR ÖNERİSİ (Dostoyevski)

Dostoyevski'nin, Ölüler Evinden Anılar (1860) yapıtı, tutukluları, ya da toplama kampları yaşantısı üzerine yazılmış ilk özyaşamöyküsel çalışmalardan biri olarak tanımlanır.

Dostoyevski, Patraşevski-Şpeşnev devrimci grublarına katıldığı gerekçesiyle, 22 Nisan 1849 tarihinde, Jandarma Binbaşısı Çudinov tarafından tutuklanır. 30 Eylül 1849 tarihinde toplanan askeri bir mahkeme, aralarında Dostoyevski'nin de bulunduğu bir grup genci ölüme mahkûm eder. Ancak, bu karar, Çar tarafından, dört yıl kürek ve dört yıl da er olarak askerlik hizmetine çevrilir.

Fakat, Çar'ın bu yeni kararı tutuklulara hemen haber verilmez.

Tutuklular, 1849 yılının, 22 Aralık günü, sabahın erken saatlerinde, Simonovski alayının talimhanesine getirilirler. Orada toplanmış üç-dört bin kişilik kalabalık önünde, kendilerine Askeri Mahkemenin verdiği ilk idam kararı okunur...

Gençlere, idam gömlekleri giydirilir... Kurşuna dizilecek ilk üç genç, gözleri bağlı, direklere bağlanır... Karşılarında üç manga asker yer alır...

Dostoyevski, sıranın ortalarındadır... ve yaptığı çıkarsamaya göre, kurşuna dizilinceye kadar, doya doya yaşayabileceği beş dakika kadar bir zaman vardır... Tam bu sırada, öngörülen plan gereği, Çarın ulaşı geliri, ve gençlerin idamlarının bağışlandığını, suçluların sürgüne gönderileceklerini söyler...

Ancak, bu son beş dakikayı, Dostoyevski, yaşamının sonuna değin unutamaz.

Ve ileri yaşlarında yazdığı **Budala** romanında, bu son beş dakikayı, bu müthiş an'ı, **Prens MıŖkin**'in ağzından ayrıntılarıyla anlatır...

Budala romanında, **Prens MıŖkin**, uzaktan akrabası, Generalin evine ilk kez gidişinde, aile üyeleri, özellikle de, General'in kızları, onun bilgi düzeyini sınamaya çalışırlar... bir ara,

Adelaida: "İki yıldır tablolarıma yapacak konu bulamıyorum... Prens, ne olur, tablom için bir konu bulun..." der.

Prens MıŖkin: "Anlamadığım bir iş bu. Bana kalırsa insan gördüğünü çizmeli" der, ve sonra sürdürür konuşmasını:

- "En iyisi ben size geçen yıl karşılaştığım bir adamı anlatayım. Herkesin karşısına kolay kolay böyle biri çıkamayacağı için çok ilginizi çekeceğini sanıyorum. Neyse, bu adam bir gün, yanında birkaç kişiyle birlikte idam yerine getirilmiş. Orada, siyasal bir suçta katılmalarından ötürü kurşuna dizilecekleri bildirilmiş kendilerine...

Hükümlüler birkaç kişi olduğu için askerlerin ve halkın çevrelediği infaz yerinin yirmi adım ilerisinde üç direk çakılmış. İlk üç kişinin bu direklerin yanına götürülerek ellerinin bağlandığını, sırtlarına uzun beyaz idam gömleği giydirildiğini, tüfekleri görmesinler diye beyaz kalpaklarının gözlerinin üzerine indirildiğini anlatırdı adam...

Benim tanıdık, sekizinci hükümlü olduğu için direklerin yanına üçüncü seferde gidecekmiş... Önlerinde kala kala beş altı dakikalık ömürleri varmış. Adam, bu birkaç dakikanın sonu gelmez gibi görüldüğünü, her an'ının değerini bilerek yaşadığını söylerdi. O beş dakika birkaç ömre bedelmış, son an'ı düşünmek aklından bile geçmiyormuş. Hattâ bu süreyi yapacağı işlere bölmüş. İlk iki dakikasını arkadaşlarıyla vedalaşmaya ayırmış, ondan sonraki iki dakikada kendisiyle ilgili şeyleri düşünmeyi tasarlamış. En sonunda doya doya çevresini seyredecekmiş. Son beş dakikasını böyle bölümlere ayırdı-

ğını ve her bölümün hakkını verdiğini hep anlatırdı. Yirmi yedi yaşında, güçlü-kuvvetli bir genç olarak ölecekti."

-"Demin, tablonuz için benden konu isterken neyi düşünüyordum biliyor musunuz? Söyleyeyim: İdam hükümlüsünün yüzünü çizin..."⁽²⁶⁾

* * *

Dostoyevski'nin, Omsk Cezaevi anıları, 1860'larda yayınlanmaya başlanmış. Olağanüstü bir ilgi toplamış. Ve hattâ, kimi eleştirmenlerce, Dante'nin "Cehennemi" ile kıyaslanmaya başlanmıştır.

Dostoyevski de sıklıkla, "ben, Omsk Cezaevinin, oradaki kürek mahkûmu insanların öğrencisiyim; cezaevi içimde bir çok şeyleri öldürmüş, ama bir çok da yeni şeyler uyandırmıştır" diye yazmıştır...

Dostoyevski'nin Omsk Cezaevinde tesbit ettiği yaşantılar, "insan manzaraları", gene onun sıklıkla söylediği, "*insan bulunduğu her bir yere alışır*"⁽²⁵⁾ tanımlamasını, toplama kampları tutukluları sıklıkla anımsamışlardır...

*"Burada, hiç kimse diğerini
hiçbir şeyle şaşkınlığa düşüremezdi..
Hiçbir şeye şaşırmamak aralarında
en övülecek erdem sayılırdı..."*

Dostoyevski

Ölümler Evinden Anılar (1860)⁽²⁵⁾

1. BÖLÜM

TOPLAMA KAMPI YAŞANTISI ÜZERİNE RUHBİLİMCİLERİN ÖZYAŞAMÖYKÜSEL BELİRLEMELERİ

Nazi dönemi Almanyasında kurulan toplama kamplarında tutuklu olarak kalmış kimi ruhbilimcilerin tesbitlerine göre, otoriter faşist devlet terörü, Alman toplumunun ve sonra da işgal edilen diğer ülkelerin, insanların yaşamına birden girmiştir. Bu durum, özellikle tutukluların yaşamlarında somutlaşmıştır.

Bu tür bir politik tavır, insanların alışıla gelinmiş düşünme, inanç, duyumsama yeteneklerinin ve geleneklerinin birden ortadan kaldırılmasını ve hattâ parçalanmasını amaçlamıştır.

Bu koşullarda yaşayan insanlarda, ussal ya da batıl, diyalektik veya determinist düşünmenin yerini, birden yoğun bir modern devlet terörü, panik ve korku duygusu kaplamıştır. Bu insanların hemen hemen tümü, birden, yoğun bir korku duygusu içine girmişler. Bir tür duygusal/düşüncesel kaos içinde yaşamaya başlamışlardır.

Bu yoğun ruhsal karmaşa, panik durumu, özellikle ilk tutuklanma dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Bu durumdaki insanların bir kesimi, bu ani korku, duygu karmaşası sonucu, birden artan (ya da azalan) kan-damar basıncı değişimleri uzantısında ortaya çıkan şok (kollaps) sonucu, beyin, kalb, böbrek enfarktüsleri, mide-barsak kanamaları gibi nedenlerle hemen ölmüşlerdir.

Ayrıca, gene bu koşullarda ortaya çıkan ruhsal karmaşa

uzantısında, tutuklularda, gelip geçici ya da kalıcı felçler, organik ve/veya ruhsal nedenli bilinç bulanıklıkları, hezeyanlar, sanrılar, çılgınlık (deliryum) durumları ortaya çıkmıştır.

Toplama kamplarına ilk geldiği an'larda, pek çok tutukluda, giderek artan yoğun çıplak şiddetin ve korkunun etkisiyle son kerte ciddi ruhsal sağlık bozuklukları, hattâ kişilik yarıklıkları (de-personalizasyon olaylarının) ortaya çıktığı görülmüştür.

Örneğin, psikanaliz yönelimli, Viyanalı ruhbilimci Bettelheim (1903-1990), 1938 yılında tutuklanıp, önce Dachau ve sonra da Buchenwald toplama kamplarına götürüldüğünde, kendisinde de ciddi benlik yarılmalarının (Ich-Spaltung) ortaya çıktığını belirtmiştir.⁽¹⁴⁾ Bettelheim, bu durumu, benliğinin bir bölümünün bizzat kendi kendisine, dışardan bir nesne gibi bakmaya başlaması, biçiminde tanımlamıştır. Bettelheim, meslekten bir ruhbilimci olarak, yaşadığı bu ruhsal duruma, başlangıçta bir anlam veremediğini, sonra çıldırdığını sandığını, fakat, daha sonra da, bu durumu diğer pek çok tutukluda da izlediğini bildirmiştir. Yazar, bu tür ruhsal durumların, olağanüstü sert yaşam koşullarında, insanların, benliklerini koruyabilmek -ve belki de, biraz daha fazla yaşayabilmek için son bir seçenekle ortaya çıkardıkları, son kerte önemli bir bilinçdışı savunma yöntemi olduğunu, bizzat yaşayarak öğrendiğini vurgulamıştır.

Hollanda kökenli, Yahudi ruhbilimci, Elia Cohen de, Auschwitz Toplama Kampı yaşantısıyla ilgili özyaşamöyküsel anılarını anlatırken, kamplardaki ilk büyük ruhsal değişimin, "tutukluluk metamorfozunun" kamplara ilk geldiklerinde yaşanan büyük korkunun etkisiyle başladığını söylemiştir.⁽¹⁹⁾

Cohen, kendisinin de içinde yaşadığı gerçeklerden, toplama kampı koşullarından, hareketle yaptığı kimi belirlemelere göre, toplama kampının daha ilk girişinde, -karısından ve çocuklarından ayrıldıktan hemen sonra-, kendi kişiliğinde, birden, özne/nesne yarılmaları biçiminde bir kişilik yarılmaları (de-persönalizasyon) ortaya çıkmıştır. Cohen de burada tesbit edilen özne/nesne yarılmalarının salt kendisine özgü bir

ruhsal durum olmadığını, bunun, diğer pek çok tutukluda da çeşitli biçimlerde görülen ve değişik zaman dilimlerinde devam eden bir bilinçdışı savunma yöntemi olduğunu kerelerce vurgulamıştır.

Bu olağanüstü koşulları tutuklu olarak yaşayan diğer pek çok ruhbilimcinin genel değerlendirmelerine göre de, insanın, kendisini nasıl bir "karşılama töreninin" beklediğini bilmediği bu tür olağanüstü ortamlarda, tutukluların büyük bir bölümü, ancak, bu tür, son kerte ciddi bir ruhsal savunma denemesiyle, benliklerinin tümüyle dağılmasını, parçalanmasını korumaya çalışmışlardır. Başka türlü bir söylemeyle, toplama kampları gibi olağanüstü yaşam koşulları, insanların öncelikle kullanabildiği alışlagelmiş savunma yöntemlerini felç etmektedir. Sonunda, yoğun korku ve acının uzantısında, benlik, ancak, köktenci bir yarılma ile kendisinin bir bölümünü olsun korumaya çalışmakta; ve giderek, yaşanan vahşi gerçeklerden, nesnel ortamdan kaçıp, spritüel bir düş dünyasının içine girmeye ve olabildiğince geri çekilmeye (regresyon) başlamaktadır.

Toplama kamplarındaki "karşılama törenleri" anlatılması bile olanaksız bir vahşet içinde başlamıştır. Daha kampların kapılarının ilk girişinde, ya da tren rampalarının yanında, güçsüz-kuvvetsiz, yaşlı, hasta erkeklerin ve kadınların önemli bir bölümü ile, 14 yaşından küçük çocukların hemen hemen tümü, "sol" tarafa, -kısa bir süre için de olsa, işe yarayabilecek gibi görünen-, diğerleri, "sağ" tarafa ayrılmışlardır.

"Karşılama törenlerinin" devamında, kampın girişinde bekleyen SS'ler, tutuklulara, "... size iki dakika zaman tanıyoruz... üzerinizdeki tüm, saat, gözlük, yüzük, küpe, takı, cüzdan, tarak, sigara tabakası, ağızlık, bilezik vb. gibi eşyaları, fazlalıkları ortaya koyacaksınız... herbir şeyi bırakacaksınız... ve soyunacaksınız... demiş; ve kolundaki saatten dakikaları ve saniyeleri geriye doğru saymaya başlamıştır...

Tutukluların çırıl çıplak soyunmalarının ardından, gene insanların kimliklerini belirleyen temel doğal öğelerden olan, saçları, sakalları, kirpikleri, bıyıkları, ve hattâ koltuk altı ve

cinsel organ bölgelerindeki kıllar bile traş edilmiş. Sonunda, tutuklulara bilinen o tek tip elbiseler giydirilmiştir.

Bir kaç dakikalık bir zaman dilimi içinde, kendi özgün adlarını, soyadlarını, mesleklerini, giysilerini, saçlarını, sakallarını, bıyıklarını, takılarını yitiren tutuklular, neredeyse, artık kendi kendilerini bile tanıyamaz konumlara gelmişlerdir.

Ayrıca, gene kısa zaman içinde hızla zayıflayan tutuklular, bedenlerinin çeşitli bölgelerindeki şişkinlikleri, yağlanmaları da yitirmişler; erimişlerdir. Yüzleri incelmış. Gözleri çukurlarına kaçmış. Ve böylece, olası kimi biyolojik özellikler de ortadan kalkmıştır. Kısa bir süre içinde, tutuklular, bedensel ve biyolojik olarak da tek düzeleşmişlerdir...

Artık tutukluların daha önceki yaşamlarını, kimliklerini belirleyecek hiçbir özellikleri, geçmiş yaşamöyküleri, tarihle ilgili bağları kalmamıştır. Tutuklular, toplama kampları gibi olağanüstü bir ortamda, olağanüstü bir zamanın ve olağanüstü bir mekânın içinde, kendilerinin bile tanıyamadıkları bir kimlik ile yaşamaya başlamışlardır.

Kampların girişinde yapılan ayırım ile genellikle "sol" tarafa gönderilenler, toplama kampları yöneticileri ve eski tutuklular tarafından, ilk "*rasyonel temizlik*", ya da ilk "*ayıklanma*" (seleksiyon) olarak tanımlanmıştır.

Auschwitz gibi toplama kamplarında, genellikle "sol" tarafa ayrılanlar, hemen, ya da en kısa zamanda, topluca gaz odalarına gönderilmişler. Öldürülmüşlerdir.

Ancak, tüm toplama kamplarında gaz odaları yapılamamıştır. Örneğin, Buchenwald Toplama Kampında gaz odaları kurulamamıştır. Buradaki tutukluların toplu öldürülmeleri, "ahıra yollama" operasyonları, ya da resmi tanımlamasıyla "aksiyon 99" olayları, eski at ahırlarında topluca kurşuna dizme yöntemleriyle gerçekleştirilmiştir. Anımsatmak gerekir ki, diğer toplama kamplarında olduğu gibi, Buchenwald kampında da, "ahıra yollama" ya da "aksiyon 99" etkinliklerine katılan Alman askerlerinin hemen hemen tümü, -devlet kararıyla-, "gamalı haç" nişanı ile ödüllendirilmişlerdir. (61)

Viktor Frankl, "sağ" tarafa ayrılıp tutuklu barakalarına getirilişlerinin ilk anlarında, trende birlikte geldikleri arkadaşlarının bir kısmının, kampın girişinde karşı tarafa, "sola" ayrıldıklarını onları ne zaman ve nerede görebileceklerini sormuş. Baraka gediklisi bir eski tutuklu, Viktor Frankl'a, "sola ayrılanları orada görebilirsin" diye, yüz metre kadar uzakta ve üzerinden taze dumanlar çıkararak yanan krematoryumun bacasını göstermiştir. (32)

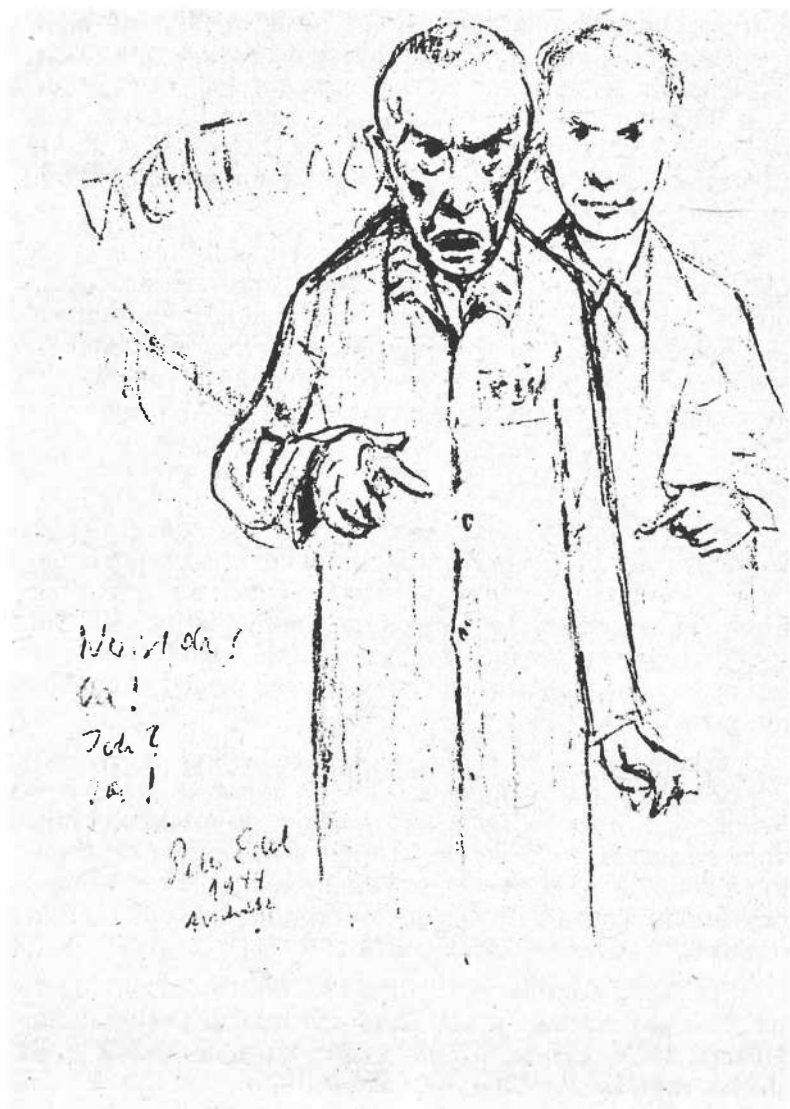
Böylece, yaşlıların, hastaların, zayıf bünyelilerin, çoğu kadın ve çocukların "ayıklanma" işlevi aralıksız sürmüştür. Bu tür -son kerte- rasyonel "arınma" etkinliklerinin uzantısında, toplama kamplarının kapılarından girenlerin önemli bir bölümü, daha ilk günlerden itibaren, kampların - ancak - *bacalarından çıkmaya* başlamışlardır. (18).

***

Pek çok toplama kampında, kişiliği yok etmenin en uç yöntemlerinden biri olarak tutukluların kollarına kamp numaraları dövülmüştür. Örneğin, ünlü ruhbilimci Viktor E. Frankl'in, Auschwitz Toplama Kampı numarası 119.104 dür. Ve, Viktor Frankl, uzun yıllar süren tutukluluğu boyunca, bir kez olsun adının söylenmediğini, salt numarasının okunduğunu, yazmaktadır.

Sonunda, Viktor Frankl'ın kimliği giderek bu numara ile özdeşleşmeye başlamıştır. Ve bu nedenle de, Viktor Frankl, içerde yaşadığı bu trajik durumu "dışardakilere" biraz daha iyi sezinletebilmek için, "Toplama Kampında Bir Psikolog Yaşadı" adlı ünlü kitabının adını, ilk kez, "119.104 numaralı tutuklu" koymak istemiş, fakat sonradan kimi arkadaşlarının uyarıları üzerine değiştirmiştir... (32)

Toplama Kamplarında yatmış ruhbilimcilerin gözlemlerine göre, kamplardaki yaşam koşulları, insanların ruhsal dünyalarını bir "değirmen taşı gibi ezmiş, un-ufak etmiştir"... Bu tür bir yaşantıyı görmüş, yaşamış bir insanın, bu kamplardan sağlıklı olarak çıkması mümkün olamamıştır. Daha somut belirlemeyle, hiçbir tutuklu, toplama kamplarına girdiği ruhsal sağlık konumuyla dışarı çıkamamıştır.

Peter Edel. "Kendi resmi". (Auschwitz anısı) 1944.
Karton üzerine kurşunkalemle. 29 x 20 cm. ⁽⁹⁷⁾

İlk ayıklanma aşamalarından geçebilenler arasında bu kez de kampların günlük yaşamına uyma, açlığı, işkenceyi, hastalıkları, soğuğu yenmek için çok vahşi bir sosyaldarvinist varoluş mücadelesi başlamıştır.

Gerçekten de, toplama kamplarında yaşayan insanların ölümden kurtulabilmeleri için tek güvenceleri, biyolojik varlıklarını, bedenlerini, olabildiğince güçlü, sağlıklı ayakta tutabilme olanağı kalmıştır. Bir tutuklu, biyolojik gücünü, bedensel sağlığını yitirmeye başlayınca, ölümün, daha doğrusu, "seleksiyonun kokusunu ensesinde duymaya" başlamıştır. Bu tür bir vahşi sosyaldarvinizm tutukluların tüm ruhsal yaşamlarına -bir daha silinmemecesine- kazınmıştır.

Zaman içinde, tutukluların, "önceki" yaşamları, tüm toplumsal ve hattâ biyolojik farklılıkları, yeni bir ortamda ve yeni bir düzeyde hızla eşitlenmiş; dikenli tellerin ötesindeki "dış dünya" bitmiş; kampların içindeki "iç dünya" başlamıştır...

Çırıl çıplak soyunmuş, saçları, sakalları traşlanmış, normal beden ağırlığının yüzde 30 kadarını yitirebilecek kerte zayıflamış, tek tip giysiler içindeki, bir bakan, bir hukukcu, bir hekim, bir sanatkâr, bir din adamı arasında, "eskinin" hiçbir farkı, ayrıcalığı -artık- kalmamıştır...

Özgün kimlikler, kişilikler ortadan kalkmış. Yaşamın, zamansal, mekânsal, kültürel ve insanlar arası ilişkiler yönünden sürekliliği parçalanmış; yitip gitmiştir.

Genel kaniya göre, toplama kamplarına getirilişten altı ay kadar sonra, tutukluların hemen hemen tüm özgün, orijinal kimlikleri, kişilikleri ortadan kalkmış. Tüm tutuklular, "**toplama kamplı**" olmaya başlamışlardır.

Toplama kampı yaşamının bu evresi, aynı zamanda özgün ve yeni bir ruh durumunu da belirlemiştir.

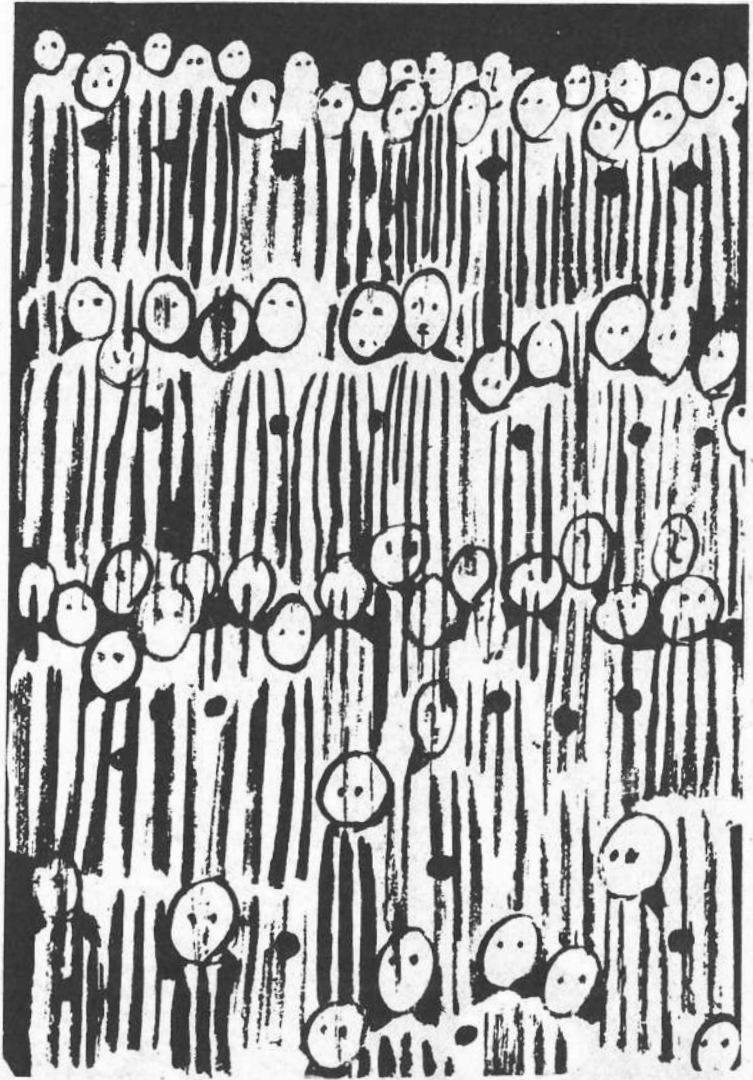
Bu yeni durum, ruhsal bir ilkelleşmeyi içermiştir herbir şeyden önce. İnsanı insan yapan tüm güzel duyguların, heyecanların üzerini kalın bir zırh tabakası kaplamış. Kişilik, sert bir kabukla örtülmüştür. İnsan artık acıyı, kaba şiddeti, aşağılanmayı, hor görülmeyi duymamaya, algılamamaya başlamış. Otomatikleşmiş. Otomatlaşmıştır.

Fakat, kimi zaman ve kimi kişilerde, insan ruhunu saran bu kalın kabuğun altında olağanüstü duyguların boy verdiği "başka bir ruhsal dünya" oluşabilmiştir. Tüm olumsuzluklarına karşın, insan kişiliğinin çevresini kuşatan bu kalın zırh, kabuk, hiç olmazsa çok içerlerdeki bu, başka bir ruhsal dünyayı görece olsun koruyabilmiştir.

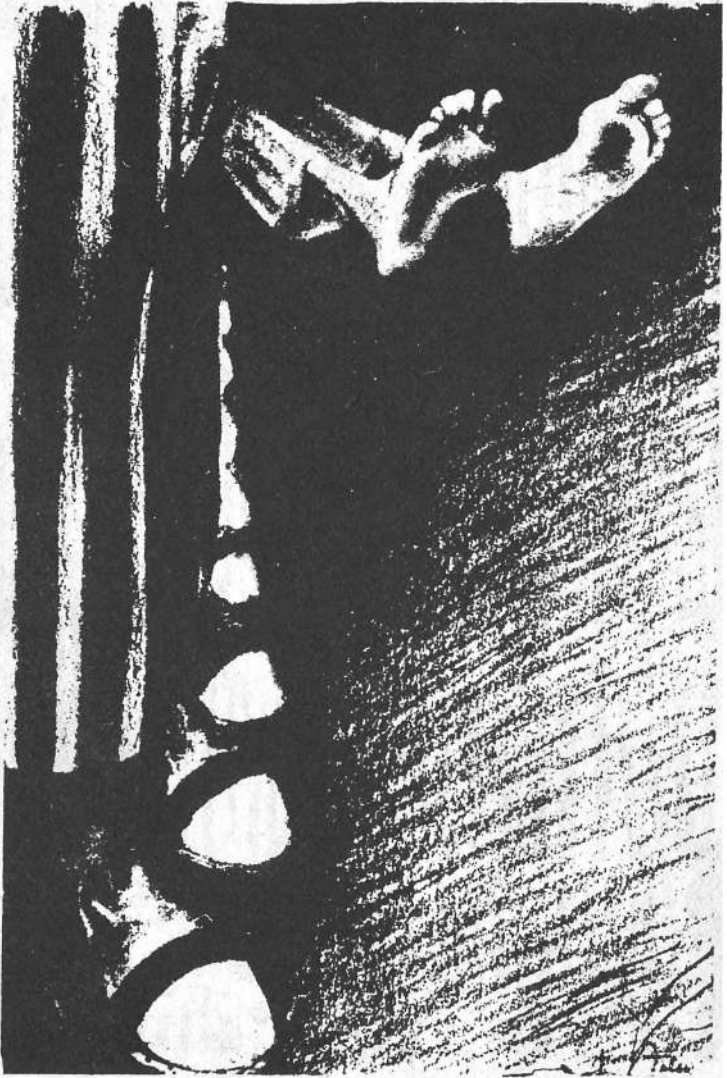
Ancak, toplama kamplarından kurtulabilenler, ruhlarının etrafını saran bu kalın kabuğun bir daha ortadan kalkmadığını, hattâ yumuşamadığı, tüm güçleriyle, içlerinde korumaya çalıştıkları bu sıcak "ruhsal dünyayı" dışarıya yansıtma yeteneğini yitirdiklerini hep -yakınarak- söylemişlerdir.

***

Jezef Szajna "Soğukta Yoklama"
1942. Kağıt üzeri Çin mürekkebi. 29.5 x 21 cm. (97)

Jerzy Adam Brandhuber. "Yoklama"
1946. Kağıt üzerine kömür boya. 54 x 36 cm. (97)

Franciszek Reizs. "Sopayla Boğma"
1945. Kağıt üzerine Çin mürekkebi. 20.8 x 13 cm. (97)

Mieczystaw Koscielniak. "Hesabı Görüldü" (Temizlendi).
1942. Kağıt üzerine Çin mürekkebi. 32.5 x 24 cm. ⁽⁹⁷⁾

Viktor Frankl'nin belirlemelerine göre, toplama kampı yaşam koşullarında geçen ilk 3 ile 6 aylık bir zaman diliminden sonra, tutukluların ruhsal durumlarında, genel olarak, ilk günlerin vahşi korkulu panik halinin yerini, ruhsal bir donukluğun, matlaşmanın, ilgisizliğin aldığı bir "**uyum**" dönemi başlamaktadır.

Toplama kampı yaşamının bu ikinci evresinde, tutukluların, ruhsal durumunu bu genel (global) bir ilgisizlik ve genel bir küntleşme belirlemiştir. Bu tür bir ruhsal durum, çok kez, bir tür "**ruhsal ölüm**" başlangıcı olarak da tanımlanmaktadır.

Eski tutukluların genel kanısına göre, 3-6 aylık bir zaman içinde, çoğunluğu bilinçdışı beliren bu tür bir "ruhsal ölüm" durumunun gelişmesinden sonradır ki, tutuklular, içinde yaşadıkları koşullara "**alışmaya**", ya da "**uymaya**" başlamışlardır. (Frankl, Kogon Cohen vb...)

Ancak, ilk başlangıç dönemlerinde, belki de son kerte gerekli ve hattâ zorunlu bir bilinçdışı savunma yöntemi olarak ortaya çıkan bu yoğun "uyum", ilgisizlik, ruhsal matlaşma ve geri-çekilme, giderek tüm insancıl duyguların üzerinin kalın bir kabuk, parçalanmaz bir zırhla kaplanmasını da birlikte getirmiştir. Tutuklular çok kez bilinçdışı zorlamaların uzantısında, son seçenek olarak, bu en ağır savunma yöntemlerini kullanmak zorunda kalmışlar... Olabildiğince duygusuzlaşmışlar. İlgisizleşmişler. Fakat, ortaya çıkan bu yeni ve çok ağır kişilik değişikliği, -bu olağanüstü felaketten arta-kalıp yaşayabilenlerde-, ömürlerinin sonlarına değin süren kalıcı izler bırakmıştır.

Tutuklular arasındaki psikanaliz yönelimli ruhbilimciler, bu "uyum" durumunun, insanların, ruhsal yaşamlarının en ilkel, evrelerine kadar **geri-çekilmeleri** olarak değerlendirmişlerdir.

Wind, Auschwitz toplama kampına ilk geliş, ilk şok döneminin pek çok tutukluda, bir tür yadsıma (inkâr) tepkisi, Freud'un tanımlamasıyla, bir tür, "**negatif sanrı**" olarak, tümüyle unutulduğunun da görüldüğünü söylemiştir. Gerçek-

ten de, pek çok tutuklu, sonraki zamanlarda, tüm bilinçli istemlerin ve uğraşmalarına karşın, kamplara ilk geliş günlerini, - hattâ kimileri, ilk geliş aylarını- bir türlü anımsayamadıklarını içtenlikle anlatmışlardır. ⁽¹⁰¹⁾ Wind'in sözünü ettiği bir genç tutuklu, Auschwitz'de, kaldığı barakanın aralığından gördüğü, projektörler ile aydınlatılmış olan kampın bir kesimini, büyük bir sirke benzetmiş, ve kendisinin de, -bir toplama kampında değil-, sirkte yaşadığına inandığını söylemiştir.*)

Başka bir genç tutuklu, ne zaman kampa geldiğini, ne zaman saçlarının traş edildiğini, koluna ne zaman numara kazındığını - tüm içenlikli çabalarına karşın - iki yıl boyunca anımsayamamıştır.

***

Elia Cohen, psikanaliz yönelimli bir ruhbilimci olarak, toplama kampı tutuklularının, kamplarda kaldıkları süreler içinde ruhsal yaşamlarının değişimini, *başlangıç* (inisial), *uyum* (adaptasyon) ve *geri-çekilme* (resignasyon) dönemleri olarak üç temel aşamada değerlendirmiştir. ⁽¹⁹⁾

Cohen'de, ilk kampa geliş, ruhsal tahribatın ilk başlangıç döneminden, (benlik parçalanması - depersonalizasyon ve derealizasyon dönemini izleyen-, 6-7 aylık bir zaman diliminden sonra), gene bizzat kendisinde de, giderek artan bir ilgisizliğin, duygusal küntlüğü ve genel bir ruhsal/tinsel matlaşmanın/donuklaşmanın geliştiğini belirtmiştir.

- (*) Konuya çok uzak olmayanların kolaylıkla anımsayabilecekleri gibi, psikozlarda, sınır-psikozlarında ve nevrozlarda, yaşamın en zorlu ve sürtüşme dolu anıları ve bu anıları kapsayan zaman dönemleri, yoksanarak unutulmaya çalışılır. Ve bu yoksanan yaşamöyküsü alanları çok kez fantazilerle doldurulmaya çalışılır. Toplama kamplarında yaşayanlar da, kimi kez, sürekli acı, aşağılanma, işkence dolu günleri yoksamışlardır. Sonunda, benlik, acı dolu anıları dışlayan yeni bir kişilikle, yeniden ortaya çıkmaya çalışmıştır.

Ağır çalışma koşulları, yorgunluk, sürekli açlık, işkence, olası her türlü şiddet, -bu çok olumsuz koşullara bile- uyumu kolaylaştırıcı etkilerde bulunmuştur. Gene hep vurgulandığı gibi, bu *uyum* (ya da *alışma*) dönemiyle birlikte, insanların entelektüel yetenekleri de -çok kez, bir daha düzelmemesine- tahrip olmuştur...

Niederland da, toplama kamplarında bulunanların yaşadıkları korku ve panik durumunu sonradan irdelemiş ve bunların olası ruhsal dinamiğini çözümlenmeye çalışmıştır. Buna göre, başlangıçta yaşanan yoğun korku ve panik durumunu, benlik, algılarını yoksayarak, bunlar olamaz, ve sonra da, bunlar olmadı, biçiminde dengelemeye çalışan savunma yöntemleri uygulamış; bu durumu, benlik yarılması izlemiş; giderek, benliğin, bir otamat gibi, yaşanan koşullara uyumu başlamıştır. Daha ileri aşamalarda, ağır bir benlik büzülmesi, kapsul-lenmesi ortaya çıkmış; yaşamın tüm alanlarını kapsayan, bütünsel bir ilgisizlik (apathie), dahası, bir tür hortlak (Zombie) durumu ortaya çıkmış. Sonradan, tüm benliğin yıkımı ile "müslümanlaşma" dönemi içine girilmiştir.⁽⁷⁶⁾

Bu koşullarda ortaya çıkan ruhsal *geri-çekilmelerin* çok gerilere kadar kaydığı tesbit edilmiştir. Tutukluların toplama kamplarındaki konumları, -kendi belirlemelerine göre-, herhangi bir aletten ve hattâ bir bekçi köpeğinden bile çok aşağı düzeylere indirgenmiş. Bu koşullarda, tutukluların bir bölümü, eski kimliklerinden, alışkanlıklarından kopup, kamp yöneticilerinin öngördükleri en ilkel koşullar içinde yaşamaya, örneğin, oturdukları yerlerde dışkılamaya ve işemeye dek varan bir geri-çekilme düzeyine inmişlerdir.^(*)

Gene bu süreç içinde, kamplarda, açlık, işkence, öldürme olayları dışında, görece sağlıklı görünümlü bir tutuklunun, bilinç bulanıklığı, çılgın bir durum (delirum), yüksek ateş ve benzeri gibi-belirtilerle, bir kaç gün içinde ölümüyle

(*) Kamplarda yardımcı hekim olarak çalıştırılmış bir Polonyalı doktorun anlattıklarına göre, Auschwitz revirinde sürdürülen deneylerde bir cam enjeksiyon kırmanın cezası bir kaç insan öldürm-ninkinden çok daha fazla olmuştur.⁽⁶⁶⁾

sonuçlanan olayları yakından izleyen pek çok hekim, ruhbilimci, bunların büyük bir olasılıkla, bir tür ruhsal/bedensel birliğin, psişik gücün tonusunun sönmesiyle açıklanabileceğine değinmişlerdir.

***

Toplama kampı koşullarında yapılabilen kimi düş analizlerinde, tutukluların, düşlerinde, en çok, yemek yemek, sıcak bir banyoda yıkanmak, tütün içmek vb. gibi fantazilerde buldukları belirlenmiştir.

Frankl, bir gece, aynı tahta kereveti paylaştıkları arkadaşının, çok korkulu düşler görmenin bilinen belirtileri içinde, heyecanla, korkuyla sayıkladığını, çırpındığını görmüş ve bu ağır düşsel karabasandan kurtarmak için arkadaşını uyandırmayı düşünmüş, elini uzatmış, ancak son anda, hangi korkulu düşün, onun içinde bulunduğu toplama kampı gerçeğinden daha korkunç olabilir ki... diye düşünmüş ve yatak arkadaşını uyandırmaktan vazgeçmiştir...⁽³²⁾

***

Wind, bir insanın, toplama kampı yaşantısına hiçbir boyutta tahammül edebilmesinin mümkün olmadığını söyler. Wind, bir insanın, toplama kampı koşullarında, intihar etmeden "dikenli tellere yürümeden" ya da tümüyle ruhsal bütünlüğünü yitirmeden yaşamasının olanaksızlığını vurgular. Wind'e göre, bu durumda, içinde yaşanan koşullara *uyum*, tek olası (ve son) savunma yöntemi olarak ortaya çıkmaktadır. Yaşanan olağanüstü karmaşaya ve tutukluların kişiliklerini tümüyle parçalamaya yönelik şiddete, zorlamalara karşın, benliğin, (ya da, benlik bilincinin) çok küçük bir bölümünü olsun, bir süre daha kurtarabilmesi ancak, yoğun bir uyum ve ağır bir geri-çekilme ile mümkün olabilmıştır.⁽¹⁰¹⁾

Bu tür bir uyum ve geri-çekilme ile benlik, tümüyle dağılmadan önce, son bir seçenikle, günlük -en mütevazı- biyolojik ruhsal yaşam için gerekli son ve en az (minimum) enerjiyi arttırabilmeyi amaçlamıştır.

Gene bu koşullarda, tutuklularda, kişilik yarıklıkları (de-pesonalizasyon) ya da negatif sanrılar (Wind, Freud) sıklıkla izlenmiştir.

***

Bruno Bettelheim, özellikle politik tutukluların bulunduğu kamplarda kalmanın sağladığı olanaklardan yararlanmış. Buralarda, her birinde 200-300 tutuklunun bulunduğu 5 kadar barakada yaşayan tutuklular ile, -toplama kampı koşulları içinde-, oldukça ayrıntılı konuşmalar sürdürmüş, gözlemlerde bulunmuş. Derlediği verileri, ancak, Amerika Birleşik Devletlerine döndükten ve bizzat kendisinin ruhsal sağlığı görece düzeldikten sonra, yazılı hale getirebilmiştir.^(11, 12, 13, 36)

Burada, Bettelheim'in, toplama kamplarında, görece az sayıda tutuklunun bulunduğu, sonraki yıllara oranla, tutuklulara karşı çok şiddetli davranılmadığı ve büyük "ayıklama" operasyonlarının henüz başlamadığı ilk dönemlerde ve gene tüm toplama kamplarının en "lüksü" olarak tanımlanan Dachau ve Buchenwald toplama kamplarında kalmış olduğunu vurgulamak gerekir. Çünkü, toplama kamplarındaki yaşam koşulları, özellikle 1942 yılından-sonra ve özellikle de Auschwitz, gibi toptan yoketme kamplarındaki yaşam, Bettelheim'in tanık olduklarıyla karşılaştırılmayacak ölçüde sert ve olumsuz gelişmeler göstermiştir.

Bettelheim Amerikaya gittiği 1939 yılından sonra, toplama kamplarında bizzat yaşayarak gördüklerini, buralarda uygulanan şiddeti, özellikle politik, dinsel tutuklular ile Alman orta sınıfından gelen, fakat politik bilinci olmayan tutukluların toplama kamplarında kaldıkları süreç içinde gösterdikleri davranışları ve kişiliklerinde ortaya çıkan değişimi tüm dünya kamuoylarına anlatmaya çalışmıştır.

***

Ayrıca, Bruna Bettelheim, daha 1939 yılında, toplama kamplarının, gerçekte, "içerdekilerden", "tutuklulardan" çok

"dışardaki", sokaktaki, fabrikalardaki, cephelerdeki, Almanlara yönelik bir baskı ve tehdit unsuru olarak (da) kullanıldığı-
nın altını çizenlerden biri olmuştur.

Bettelheim'e göre, modern toplumların merkezi bürokrasilerince, insanların ruhsal ve bedensel dirençlerinin nasıl ve ne düzeye kadar kırılabileceği buralarda ayrıntılarıyla araştırılmıştır. Modern devletler, toplama kamplarında tutuklu bulunan insanların ruhsal yaşam gücü üzerine çok ayrıntılı bilgiler derlemişlerdir.

Bu konularda yetişmiş uzmanlar, canlı yaşamda -in vivo- öğrendiklerini, sonradan, Güney Amerika Ülkelerinde, Orta Doğuda, Asya ve Afrika ülkelerinde de çok başarılı biçimlerde uygulamışlardır. (*)

(*) Savaşın bitiminden sonra, toplama kamplarında uzmanlaşmış SS'lerin, Almanya dışına, özellikle, Amerika Birleşik Devletlerine ve Güney Amerika Ülkelerine kaçırılmaları operasyonunda Vatikan Klisesine bağlı kurumlar son kerte başarılı çalışmalar yapmışlardır.

Mieczyslaw Koscielniak. "Ayakkabı Ayıranlar"
1943. kağıt üzerine mürekkeple. 29 x 21 cm. (97)

Bruno Bettelheim'e göre, toplama kamplarına ilk geliş, her zaman, tutukluların tüm değer ölçülerini kırmak, kişiliklerini çökertmek için çok özel olarak düzenlenmiş sistematik bir şiddet uygulamasıyla başlamış ve sürmüştür. Burada, kaba şiddetin işkencenin yanında, insanların önem verdikleri her bir şeye, tanrıya, aileye, eşlere, çocuklara hakaret edilmiş; tüm değerler aşağılanmıştır.⁽¹¹⁾

Bettelheim'in kanısına göre, insanların kişiliklerini çözen en önemli etkenlerden biri de *bilinmezlik* olmuştur. Toplama kamplarındaki ağır ve olağanüstü koşullarda bulunan tutuklular, neden tutuklandıklarını ve ne kadar zaman bu kamplarda kalacaklarını bilememişlerdir hiçbir zaman. Yaşamlarını Avrupa rasyonel kültür ölçüleri ve "nedensellik" bağlamlılığı içinde geçirmeye alışmış insanlar için, bu çok yönlü bilinmezlikler ile dolu yaşam büyük ruhsal tahriplere, kişilik yarılmalarına neden olmuştur. Bu tür kişilik yarıklıkları ve değişimleri de, tutukluların kamp koşullarına, çok kez de gereğinden fazla uymalarına koşullamıştır. Bettelheim, toplama kampları içinde, en önemli çelişkilerden birinin eski ve yeni tutuklular arasındaki kişilik değişiminden kaynaklandığını - son kerte öğretici verilerle- sergilemiştir.⁽¹¹⁾

Bettelheim, toplama kamplarına gelişleri, henüz bir yıl olmamış tutukluları "yeni tutuklular", toplama kampında kalış süreleri en az, üç yıl olanları da, "eski tutuklular" olarak tanımlamıştır. Bu iki tutuklu grubu arasında son kerte önemli ve ruhsal yönden öğretici sorunlar ortaya çıktığını göstermiştir.

Örneğin, Bettelheim, yeni tutukluların en büyük kaygısını, içinde buldukları toplama kampı koşullarında, kişiliklerini bozulmadan, sağlıklı tutmak ve ruhsal yapılarının değişmesine olanak vermeden, kampa girdikleri gibi dışarıya çıkmak oluştururken, eski tutuklular için, bu tür düşüncelerin artık önemi kalmadığını tesbit etmiştir. Kamplarda geçen zaman içinde, eski tutuklular için en büyük sorun, içinde buldukları kamp koşullarını biraz daha yaşanabilecek biçimde "rahat" bir hale getirmek oluşturmaktadır. Gerçekte, eski tu-

tutuklular, yıllar içinde toplama kamplarında yaşama mucizesini göstermişler; ve bu koşullara, çeşitli biçimlerde uyum sağlamışlardır. Bunların büyük bir çoğunluğu, bir daha "dışarıya" çıkacaklarına olan inançlarını haklı olarak tümüyle yitirmişlerdir. Dahası, bu eski tutuklular, tutukluluk süreci içinde toplama kamplarında o denli olumsuzluklar görmüşler, yaşamışlardır ki, artık dışarıya çıkmaktan korkmaya başlamışlardır. Ayrıca, eski tutuklular, giderek, kamplarda yaşananları gerçek durum olarak benimsemeye ve bu "gerçek durumu" yaşayanların da bir daha normal insanların arasına katılabilmeye, dış dünyaya yeniden uyum sağlayabilmelerine olanak görmeye başlamışlardır. ⁽¹¹⁾

Eski tutukluların bu tür düşünceleri, ve yaşanan koşullara uyum tarzları, yeni tutukluları dehşetle korkutmuş... Ve eski tutuklularla aralarında önemli sürtüşmelerin, çelişkilerin çıkmasına neden olmuştur.

Toplama kampı yöneticileri, yeni gelen tüm tutuklulara da olağanüstü şiddet uygulamışlar. Onlarda da kişilik yarıklıkları, benlik çözümleri, ruhsal deformasyonlar ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Bu nedenle de, eski tutuklular, yeni gelenlere, sıklıkla ve hiç de haksız olmayarak, "eğer ilk üç ay yaşarsanız, gelecek üç yılı da yaşarsınız" uyarısında bulunmuşlardır.

Ancak, her bir şeye karşın yeni tutukluların büyük bir çoğunluğu, yaşanan kamp koşullarını kabullenmekte zorluk çekmişler, direnmeye çalışmışlardır. Bu aşamada, kamp yöneticileri, SS'ler, gestapo ve başkaları kadar, eski tutuklular ile de çatışmak zorunda kalmışlardır.

Yeni tutuklular, öncelikle, yakınları, arkadaşları, aileleri ile ilişki kurmak, haberleşmelerini sürdürmek istemişlerdir... Aileler de, başlangıçta, ellerinden geldiğince, tüm olanaklarıyla, tutuklu yakınlarına yardım etmişler. Onların yaşam koşullarını kolaylaştırmaya, hattâ onları kurtarmaya çalışmışlardır.

Ancak, Nazi Devlet Sisteminin toplumda yerleşmesiyle birlikte, "dışardaki" Alman kamuoyu mantığında da önemli

değişmeler, yeni savunma mekanizmaları oluşmaya başlamıştır. Bunun uzantısında, tutuklu yakınları, kendi yakınlarından daha çok devlete güvenmeye ve sığınmaya başlamışlardır.

Örneğin, ortalama bir Alman yurttaşı, bir yakını tutuklandığı zaman, genelde, ilk kez, bu olayda bir yanlışlık olduğunu ve bu yanlışlığın kısa zamanda nasıl olsa düzeleceğini düşünmüş; ve bu ara elinden geldiğince de yakınlarına yardım etmeye çalışmıştır. Fakat, tutuklama süreci uzayınca, devletin yanlış yapmayacağı propagandasının etkisi altında, tutuklunun gerçekten de suçlu olabileceği, ve o zaman da, buna uygun olarak cezalandırılması gereği düşünölmeye başlanmıştır. Ayrıca, ortaya çıkan yeni yaşam koşulları, çeşitli zorluklar, çalışma gereksinimleri, yeni toplumsal ve insanlararası durum, tutuklu ile yakınları arasındaki ilişkileri gevşetmiş; hattâ koparmıştır.

Bu tür bir bağlam içinde, eski tutuklular ile onların yakınları arasındaki ilişki, çok kez bu son kopma evresine ulaşmış; ve birbirlerine karşı suçluluk duygusu duymamaya başlamışlardır. Bu yeni durum, hem "içerdekileri" ve hem de "dışardakileri" içinde buldukları yeni koşullara uyumlarını ve bir daha birbirlerini görmeme birbirleriyle karşılaşmama isteğini daha da kolaylaştırmıştır. Ayrıca, gene bu süreç içinde, eski tutuklular, artık, toplama kampları dışında yaşayabileceklerine, çalışabileceklerine, kendilerine ve yakınlarına bakabileceklerine olan inançlarını, ileriye dönük tüm umutlarını yitirmişlerdir...

Bettelheim'in kanısına göre, uyum ve geri-çekilme "kitle içinde" ve "kitle ile birlikte" daha kolay ortaya çıkmaktadır. Örneğin, tek başlarına, ya da küçük gruplar halinde Gestapo hapishanelerinde yıllarca tutuklu kalanlarda bile, toplama kamplarında görüldüğü boyutlarda ağır kişilik değişiklikleri ve geri-çekilmeler pek ortaya çıkmamıştır. Bu insanlarda, "dış dünyaya" karşı olan sorumlulukları ve "bir şeyler yapmak" düşüncesi toplama kamplarında kalan tutuklular ölçüsünde yitip gitmemiştir. Oysa, görece, çok kısa bir zaman dili-

mi içinde de olsa, toplama kamplarında, çok hızlı ve ağır kişilik değişiklikleri gözlenmiştir.⁽¹¹⁾ (*)

Toplama kamplarında ortaya çıkan uyum ve geri-çekilmelerin ileri aşamalarında, özellikle eski tutukluların, gidecek kendilerini Nazi yöneticiler ve hattâ SS'ler ile bile özdeşleştirdikleri, onların savlarını, kurallarını, politikalarını savunmaya başladıkları gözlenmiştir. Bu tür "saldırganlarla özdeşleşmeler"⁽³⁴⁾, genellikle, ilk kez, kamp yöneticilerinin, Nazilerin konumlarını, konuşma tarzlarını benimseme, onların sözcüklerini, kavramlarını kullanmayla başlamıştır...

Bu alanda da, eski ve yeni tutuklular arasında büyük tartışmalar ortaya çıkmıştır. Örneğin, tutukluların, yapımında çalıştıkları bir binayı, yeni tutuklular genellikle sabote etmek, en azından yapım hızını yavaşlatmak isterlerken, eski tutuklular, savaş sonrası "yeni Almanya'nın" sağlam yapılara gereksinim duyacağı gerekçesiyle, bu tür "bölücü" ve "yanlış" tutumlara karşı çıkmışlar. Dahası, binaların istenenden de sağlam ve kullanışlı olmaları için, kamp yöneticilerinden çok daha fazla çaba harcamaya başlamışlardır. Ayrıca, eski tutuklular, SS'lerin tüm emirlerinin, insanların koşulsuz uymaları gereken genel ve değişmez davranış normları olarak kabul edilmesi, bunların savunulması, Almanya'nın gerçekten de "yeni bir dünya düzeni" kuracağını, bunun için de, yeni topraklara gereksinimi olduğunu savunmaya başlamışlardır...

- (*) Bu savın bir ölçüde sağlanmasını yapan bir çalışma savaş sonrası döneminde gerçekleşmiş. İsrail'de sürdürülen karşılaştırmalı bir araştırmada, toplama kamplarında kalmış ve sonra kurtarılmış insanların on yıllar sonrasında gösterdikleri ruhsal-bedensel şikayetler ile Nazi işgal bölgelerindeki çeşitli direniş örgütlerinde çalışmış, kaçak yaşamış (ancak, toplama kamplarına girmemiş) insanların sonradan gösterdikleri ruhsal-bedensel şikayetler karşılaştırmalı olarak araştırılmıştır. Bulgular genel olarak şöyle özetlenebilir: Toplama kamplarında kalmış insanların benlik bilinci güçleri hemen hemen tümüyle tükenmekte, genel çizgileriyle, toplama kampı sendromunun en örnek tek düze belirtileri görülmektedir. Diğer grub insanlarda ise, benlik bilinci gücünün daha sağlam kaldığı, kişiliklerinde canlı kimi alanların korunduğu, sergiledikleri şikayetlerin -görece- oldukça canlı ve çeşitli olduğu gözlenmiştir.

Bu bağlamda yapılan analitik çıkarsamalara göre, giderek küçük çocuk davranışları içine doğru gerileyen eski tutukluların kamp yöneticileriyle ilişkileri, otoriter baba-çocuk ilişkilerine dönüşmüş; ve bu tutuklular, kamp yöneticilerine karşı, kendilerini cezalandıran babalarına karşı duydukları olumlu bir tutku ve heyecanla bağlanmaya başlamışlardır.

Bettelheim'in gözlemlerine göre, tüm bunların ötesinde, tutukluluğu izleyen günlerde, politik düşünce ve davranışlarından, ya da dinsel inançlarından dolayı tutuklananlar ile, Alman orta sınıfından gelen fakat politik eğitimi ve bilinci olmayan tutuklular arasında da önemli düşünce ve davranış farklılıkları ortaya çıkmıştır...

Bilinçli politik tutuklular için Gestapo'dan ya da SS'lerden işkence görmek ve hattâ tutuklanmak büyük bir şok oluşturmamış; tersine, içinde buldukları konumu, yaşamlarının ve mücadelelerinin doğruluğunu kanıtlayan bir durum olarak değerlendirmişlerdir. Ayrıca, Nazi rejimi tarafından düşman kabul edilmek gene, politik tutukluların haklılığını kanıtlayan bir durum olarak düşünülmüştür. Kuşkusuz politik tutuklular da, arkadaşlarından ve ailelerinin geleceğinden kaygı duymuşlar, ancak kendi kendilerini aşağılayıcı bir duyguya kapılmamışlar, bu tür davranışlarda bulunmamışlardır...⁽¹¹⁾

Yehova Tanıkları da köktenci olarak savaşı ve savaşmayı ve hattâ ellerine silah almayı yadsıdıkları için tutuklanmışlar, kamplara gönderilmişlerdir... Bunlar da tüm tutuklulukları boyunca, özgürlüklerine kavuşmak karşılığında da olsa, ellerine silah almayı kabul etmemişlerdir. Ayrıca, gene tüm tutuklulukları boyunca, herkese karşı çok dürüst ve dostça davranmışlar, SS'lere yaranmak gibi bir tavrı benimsememişlerdir. ⁽¹¹⁾

Politik tutuklular ile birlikte kamplara gönderilen krimineller, "dışarıda" kendilerini hor gören, politikacılar, işadamları, hekimler, hukukçular, ve başkaları ile birlikte aynı ortamda ve aynı konumda bulunmaktan bir tür mutluluk bile duyan garip bir tutuklular grubunu oluşturmuşlardır. Bunların büyük bir bölümü, en aşağılık işlere bulaşmışlar, bir çoğu, SS'lere casusluk yapmışlar. Sefilleşmişlerdir...

Toplama kamplarının en öğretici ve ilginç grubunu, siyasal eğitimi olmayan Alman orta sınıf tutukluları oluşturmuştur. Bunlar, içinde yaşadıkları durumu kavrayamadıkları için başlangıçtaki ilk tutuklanma şokuna dayanmakta oldukça başarısız kalmışlar; ayrıca, başlarına ne geldiğini ve neden tutuklandıklarını anlamakta büyük güçlük çekmişlerdir. Bunlar, Gestopa'ya sürekli olarak, yaşamları boyunca hiçbir zaman devlete Nazizme karşı olmadıkları güvencesi vermeye çalışmışlar; her zaman koşulsuz olarak yasalara uydukları halde, neden buralara getirildiklerini kavramada zorluk çektiklerini söylemişlerdir. Bu durum politik eğitimi olmayan Alman orta sınıfının büyük ikilemini sergilemiştir. Bu sınıfın, kendine özgü ne bir sistematik morali, ne politik düşüncesi ve ne de toplumsal bir felsefesi olmuştur. Bunlar, Nazilere ve kamp koşullarına koyabilecek hiçbir güç bulamamışlardır kendilerinde... Bunların tek seçenekleri yalvarmak olmuştur... Bu orta sınıfın, kamplarda, SS'lerden ve Gestapo'dan en büyük istemleri, kendi durumlarını anlayışla karşılanmasını beklemek olmuştur. Bunlar içinde buldukları durumu olsa olsa bir yanlışlıkla açıklamaya çalışmışlar; nasıl olsa bu yanlışlığın bir gün düzelebileceğini umarak, rasyonalize etmeye çalışmışlardır içinde buldukları konularını.^(11, 36)

Bunların çok az bir kesimi politik tutuklular ile birlikte hareket etmiş; çoğu kamp yöneticileriyle işbirliği yapmış, SS'ler hesabına casusluğa başlamışlardır.

***

Bettelheim, özyaşamöyküsel anılarında, 400 tutuklunun, başlarında sadece bir tek SS nöbetçisi ile bir kamptan diğerine gönderilmeleri sürecinde, nasıl olup da başkaldırmadıklarını, kaçma girişimlerinde bulunmadıklarını anlamakta zorluk çektiğini söylemesi, toplama kamplarındaki insanların ruhsal konularını anlamaya açıklık getiren kimi önemli tartışmalara neden olmuştur.⁽¹¹⁾

Örneğin, konuyu ve o günlerdeki yaşamı oldukça yakından bilen Hollandalı ruhbilimci, de Wind, Bettelheim'in bu

düşüncesine verdiği yanıtta şöyle somutlandırır olayı.⁽¹⁰¹⁾ de Wind'e göre, öncelikle tutuklular bir kamptan tümüyle bağımsız başka bir kampa değil, aynı kamp örgütlenmesi içinde, bir yerden başka bir yere gönderilmişlerdir. Ayrıca, tutukluların SS'lerin ellerine düşmeden, partizanların buldukları bölgelere kadar ulaşabilmeleri, üzerlerindeki giysiler içinde, yaşamlarını kurtarabilmelerinin hemen hemen olanaksız olduğu bilinmektedir. Ancak, de Wind'in, bu konuda söylediklerinin asıl önemli yanı bu grup içinde bulunan tutukluların "o an ki" ruhsal durumlarının analizidir. de Wind'e göre, böylesine uysal hareket etmelerinin asıl ruhbilimsel dinamiği, bu grup tutuklunun tek bir SS ile birlikte kalınca, çok kısa bir zaman dilimi için bile olsa, kendilerini güvencede ve bir tür huzurda duyumsamalarıdır. Korkuları azalmıştır. Bu an da başkaldırı ve kaçma girişiminde bulunmak bir yana, kendi huzurlarını bozacak her türlü etkinlikten kaçınırcasına sakin kalıp bu tek bir SS ile başbaşa kalmayı uzatıp, bu an'ın tadını çıkarmaya çalışmışlardır. Her bir türlü kışkırtmaya karşı çıkmıştır. Ancak tüm bunlar, toplama kampında ortaya çıkan edilgen (pasif) bağımlı kişilik değişimin ışığında biraz daha anlaşılır olabilmektedir⁽¹⁰¹⁾.

***

Toplama kampları tutuklularında tutukluluk süresince, şizofreni, nevroz ve başkaları gibi ruhsal sağlık bozuklukları pek ortaya çıkmamış. Hattâ önceden, bu tür sorunları olanların, bu nedenle tedavi görenlerin bile -eski şikayetlerinin-güncelliğini yitirdiği görülmüştür. Somut çıplak şiddet, yaşam mücadelesi bu koşullarıyla daha ağır basmıştır.

Salt ruhbilimcilerin değil, konuyla ilgilenen hemen hemen tüm araştırmacıların ve hattâ toplama kampları yöneticilerinin bile dikkat ve ilgisini çeken önemli bir olgu, toplama kamplarında görülen -aktif-intihar olaylarının azlığıdır.

Tüm olumsuzluklarına ve olağanüstü yaşam koşullarına karşın, toplama kamplarında bulunan tutuklular arasında inti-

har girişimleri, gerçekten de, beklenenin ve sanılanın çok altında kalmıştır.

Kuşkusuz buralarda intihar edenlerin sayısı gene de az değildir. Fakat, toplama kamplarında yaşayan tutuklular arasında intihar etmek tavrı, yaygın bir davranış tarzı olarak ortaya çıkmamıştır. Örneğin, Theresien Toplama Kampında, tutuklular arasında, 24.11.1941 tarihinden, 31.8.1944 tarihine kadar, 32.647 öldürme ve ölüm olayına karşın, sadece 259 tutuklu intihar girişiminde bulunmuştur.⁽³³⁾

Ruhbilimcilerin genel kanısına göre, kamplarda yaşayan insanları, son saniyeye kadar, -günün birinde-, "kurtulma hezeyanı" hiç terketmemiştir. Belki de bu nedenle, kamplarda en yaygın ve kolay intihar biçimi olan, -yüksek elektrik gerilimi verilen ve ayrıca nöbetçi kulelerinden denetlenen-, "dikenli tellere doğru yürüme" deneyenlerin sayısı çok az olmuştur.

Cohen, bu durumun nedenlerinden birinin, kamp koşullarında insanların içine girdikleri, kişilik yarılması (de-personalizasyon), geri-çekilme ve spirüel düşsel yaşam tarzının olabileceğini düşündüğünü söyler.

Gerçekten, tutuklu konumunda bulunan diğer ruhbilimcilerin kanılarına göre de, kamplarda yaşanan vahşi korku ve çıplak şiddet, insanlarda, intihar etmeyi bile düşündürmeyecek boyutlarda ruhsal-felç durumları ortaya çıkarmıştır. Elia Cohen, bizzat kendisinin de böylesine bir ruhsal felç durumu içinde yaşadığını sıklıkla vurgulamaktadır. Bu durumda, tutuklular, çok kez, kendilerini içinde buldukları yaşam koşullarına tümüyle uyum sağlayarak bir tür "pasif intihar" etme yolunu seçmişlerdir.

Bu arada yaygınlaşan "ayıklanma".(selektion) haberleri, insanların, ağır bir acıyla duyumsadıkları varoluş korkusuyla silkinmelerine ve içinde buldukları ruhsal felç durumundan çıkmalarına neden olmuştur.

"Dikenli tellere yürümüş" bir tutuklu.
Toplama Kamplarında en yaygın intihar yöntemi.
SS-Arşivi.

Jerzy Adam Brandhuber.
"... Ve Kampın Yolları Böyle Yapıldı".
1946. Kağıt üzerine kömür boya. 54 x 36 cm.⁽⁹⁷⁾

Jerzy Adam Brandhuber. "Tahliye". 1946.
Kağıt üzerine siyah kalem 88 x 46,5 cm.⁽⁹⁷⁾

1.1. PRİMO LEVİ'nin ANILARINDAN "SELEKSİYON"

"Bir SS subayı önümüzde duruyor... onun yanında başka bir subay. Olasılıkla hekim. Ama beyaz gömleği yok. Steteskopu yok. Yeşil üniforması içinde... Bizi tek tek karşılıyor. Sesi çok sakin. Hattâ çok sakin. Yaşı, mesleği, sağlık durumunu soruyor. Eli ni yavaşça hareket ettiriyor.

Makinist sola... idareci, sağa... hekim sola. İşçi sola... ambar memuru, sağa marangoz, sol.

Benim babam sırada. Yırdımcı niteliksiz işçi. Olasılıkla, ambar memuru ya da idarecinin yanına gönderilecek. Elli beş yaşında. Olasılıkla, ayıklanacak. Bunun için nedenler var. Yaşlı ve niteliksiz işçi...

Arkasında ben geliyorum. Yirmi üç yaşındayım. Sağlıklıyım. Yol inşaatı işçisiyim...

Ve hekimin eli sallandı...

Ne güzel. Biz ikimizde sola... "(90)"(*)

(*) Buradaki "sol" "sağ" ayrımı olasılıkla tutuklular ile SS'lerin karşılıklı duruş konumlarındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır...

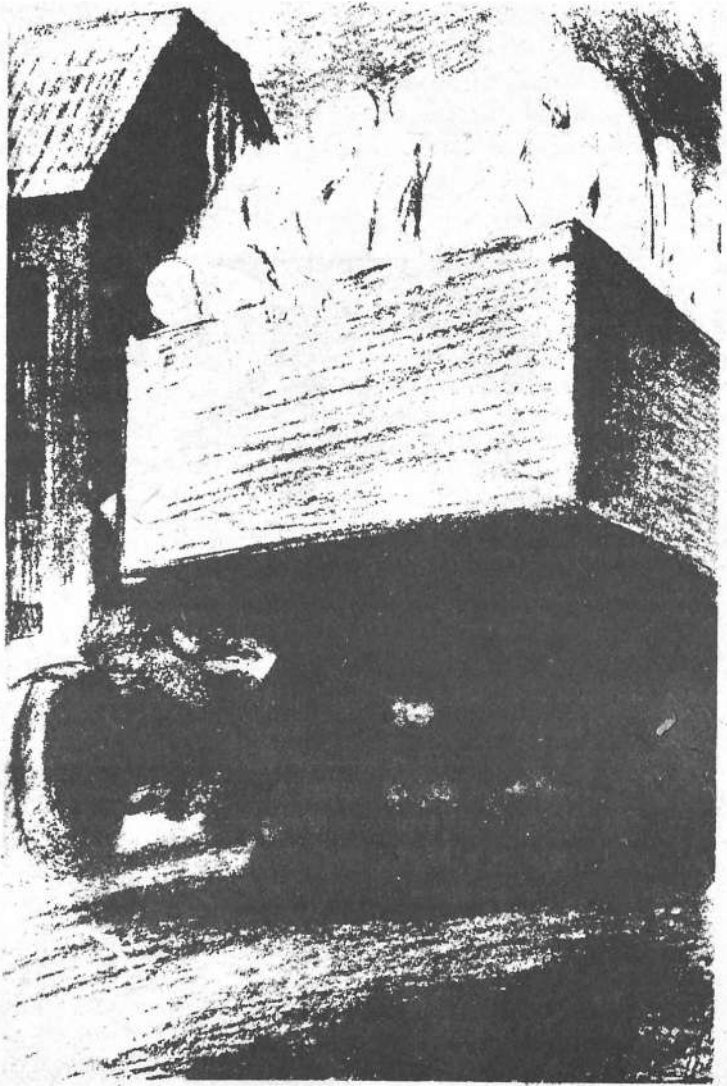
Seleksiyon yaşantısının yarattığı dehşeti, İtalyan tutuklu, ünlü yazar Primo Levi, kendisine özgün duyarlı biçimiyle şöyle anlatmaktadır: (65)

Seleksiyon, kampın üzerine sinmiş ayrı bir dehşetti. Rusça, İtalyanca, Fransızca, İngilizce, Almanca, Polonyaca, ve başkaları gibi çeşitli dilleri konuşan değişik toplumlardan gelmiş tutuklular, bu Latince kökenli, Polonyaca kırma "Selekcja", seleksiyon sözcüğünün anlamını çok iyi biliyorlardı... Tek bu seleksiyon sözcüğünün duyulması, tüm tutuklular arasında ortak bir dehşet havasının esmesine yetiyordu. 1944 Ekim ayının sonlarına doğru, özellikle doğu Avrupa ülkelerinden çok sayıda tutuklu getirildiğinden, barakalar çok dolmuştu... Bir yolunun bulunup, barakalardaki tutuklu sayısının azaltılacağı, bunun da en kestirme yolunun, hastaların, zayıfların, güçsüzlerin "seleksiyonu" üzerinden olacağı biliniyordu... Seleksiyon zamanının geldiği düşünülüyordu... seleksiyon korkusu kampın üzerine bir karabasan gibi çökmüştü... Sürekli olarak birbirimizin çıplak vücutlarına, sırtlarına, bellerine, bacaklarına, kafamızı dik tutabilme gücümüze bakıp, kendimiz ve diğerleri hakkında "seleksiyon" olasılığı üzerine çıkarsamalarda bulunmaya çalışıyorduk.. Dehşetli bir duyguydu bu... Genç tutuklular, kendi aralarında konuşurlarken, gençler için korkmaya gerek olmadığını, seleksiyonun salt yaşlılar için sözkonusu olduğunu söylüyorlardı... Görece, sağlıklı olanlar, gene kendi aralarında, seleksiyonun, salt hastalar için uygulandığına kendilerini inandırmaya çalışıyorlardı... 1944 yılının Ekim ayında bir soğuk pazar günü, seleksiyon komitesi çalışmaya başladı...

Seleksiyonun ilk kez, "revir" olarak kullanılan barakalardan başladığı duyuldu. Revirin önemli bir bölümü "temizlenmiş" yeni gelecek olanlara yer açılmıştı...

Öğlenleyin, çal çaldı ve barakalardan dışarıya çıkış yasaklandı. Bekleme zamanı gelmişti...

Jerzy Adam Bradhuber. "Artık hekim tedavisine gerek yok".
1946. Kağıt üzerine kömür boya, 54 x 36 cm.⁽⁹⁷⁾

Jezef Szajna. "11. Blok - Kurşuna Dizilmeye Çağrı"
1944. Kağıt üzerine kurşun kalemle. 21 x 29,8 cm. (97)

SS'ler barakaya girdiler. Bizler 48 numaralı barakadaki tutuklular çırılçıplak soyunduk, ve barakanın iki bölümü arasında duran SS'lerin önünden geçmeye başladık. Dik yürünecek. Sırt, omuzlar gergin duracak, enerjik kasılmış bacaklar üzerinde hafifçe yaylanılacak, baş ileri, burun yüksek tutulacaktı...

Tek bir SS görevli, tek bir göz atmayla, bizlerin, yaşamı ya da ölümü için karar verdi... Kalanlar sağ tarafa, seleksiyon için ayrılanlar sol tarafa gittiler...

1944 yılının Ekim ayının bir soğuk pazar günü, 3-4 dakika içinde, 48 numaralı barakadan 200 kişi; ve 2-3 saat içinde, tüm barakalardan 1200 kişi seleksiyon için ayrıldı...

Seleksiyon için "sol tarafa" ayrılanlara çift porsiyon öğle yemeği verilmesi söylendi...

Primo Levi, yaşadığı bu seleksiyonda, salt hastaların ve zayıfların ayıklanmadığı, örneğin, kendisinin önünde yürüyen, güçlü kuvvetli Fransız genci Rene'nin neden "sola" ayrıldığını bir türlü anlayamadığını hayıflanarak yazar. Gözlüklü olduğu için mi? Ya da, bir miyoplu gibi biraz öne eğilerek yürüdüğü için mi? Yoksa onu benimle karıştırdıkları için mi(?) "sola" ayırdılar diye sorar durur kendi kendisine... Hem de tüm bir yaşam boyu...

Primo Levi, bu son kerte etkileyici duygusal kitabında, aradan geçen uzun yıllara rağmen, bu genç, güçlü Fransız gencinin, kamp arkadaşı Rene'nin, belki de kendisiyle karıştırıldığı için "sola" ayrılışını unutamadığını ve bu nedenle de yaşam boyu acı çektiğini yazmıştır.

Primo Levi, kamplardan kurtuluşun ardından yazdığı bu kitabında ne denli içten olduğunu göstermiş, bir anlamda yaşamı ile kanıtlamıştır. Dünya ölçeğinde aranan, sevilen bir yazar-düşünce adamı olmasına karşın, çektiği acılardan, toplama kamplarından "arta-kalmanın" getirdiği suçluluk ve utanç duygularından kendisini kurtaramamış ve 1987 yılında intihar etmiştir.

***

Primo Levi'nin intiharı üzerine olan tartışmalar sürüp gitmektedir. Geçen yıl, Tel Aviv de "direkt etkisinde kalma-yanlara Holocaust 'un anlamı" belgisi altında yapılan toplantıda bu konu yeniden gündeme gelmiş. Belki de, tüm tartışmaların en duygulu bölümünü oluşturmuştur. Amerikalı konuşmacı, psikanaliz yönelimli ruhbilici Sheldon Roth'un kanısını göre, Primo Levi'nin intiharını, onun Auschwitz'den arkadaşı, Avusturyalı filozof Jean Amery'nin intiharı da çok etkilemiştir. Amery, intiharından kısa bir süre önce yeniden yazdığı anılarında, Auschwitz'de yaşadığı günlerde entelektüel dünyasının ne denli tahrip olduğunu ayrıntılarıyla anlatmıştır. Ancak, Amery'nin yaşamının asıl dönüm noktasını, onun, ilk tutuklanması sırasındaki işkence yaşantısı oluşturmuştur... Amery, savaş süresince Belçika'da direnişçiler ile birlikte çalışmış. Sonra tutuklanmış. Naziler kendisine işkence yapmışlar. Filistin askısı olarak 12 Eylül'den sonra Türkiyede de ünlenen tarzda, arkadan bağlanmış kollarından asılı bırakmışlar.. Bu ara, Amery'nin omuz, dirsek mafsalları çıkmış... Bazı kemik kırılmaları olmuş.. Bu ünlü Avusturyalı filozof, ... o an, yüreğimde, yaşadığım maddi acılardan daha büyük bir acı olmuştu.. artık bu uygarlığa, topluma, insanlara bir daha güvenemeyeceğimi, onlarla bir daha bir arada olamayacağımı duyumsadım.. diye yazmıştır. Jean Amery, yaşamı boyu bu duygusunun etkisinden kurtulamamış. Toplama kamplarından kurtulduktan sonra (da) artık bu dünyada yeri olmadığını düşünmüş. Yaşamını kendi elleriyle noktalamıştır. Ruhbilimci Sheldon Roth'a göre, Jean Amery'nin, bu büyük entelektüelin intiharı, Primo Levi'yi çok etkilemiş. Büyük bir olasılıkla, intihar etmesinin önemli nedenlerinden birini oluşturmuştur. (75, 90, 92)

***

1.2. TOPLAMA KAMPLARINDA "MÜSLÜMANLAŞTIRMA"

Açlık erimelerinin, bedensel-ruhsal çöküşün en ağır ve en son evresine toplama kampı söyleminde "**müslümanlaşma**" ("Müselmann", "Muzulman", "Muzulmanstwa", "Muselmannentum") adı verilmiştir. ⁽⁸³⁾

"**Müslümanlaşma**" tanımlamasının toplama kamplarının söylemine nereden geldiği, nasıl ve ne zamandan beri kullanılmaya başlandığı yeterince bilinmemektedir.

Bu konuda yapılan geniş kapsamlı kimi araştırmalarda, bilgilerine başvurulmuş eski tutukluların hemen hemen tümü, kamplara getirildikleri, en ilk andan itibaren, kamplarda konuşulan tüm dillerde "seleksiyon" sözcüğünün yanında, "müslümanlaşma" sözcüğünün (kavramının) da kullanıldığını duyduklarını söylemişlerdir.

Genel kanıya göre, daha kampların ilk kurulmaya başladığı günlerden itibaren, tutukluların, açlıktan, hastalıktan ve korkudan, "ölüm ile yaşam arasındaki o görünmez eşiği aştıkları", ölüme, - "ölüm öncesi (agoni) durumuna-, yaklaştıkları", "insanların yazgılarına boyun eğdikleri" durumu belirtmek için, Naziler ve onların yardımcıları tarafından, tutukluları aşağılayıcı anlamda kullanılmaya başlanmıştır, "müslümanlaşma" tanımı. ^(82, 83, 84, 85, 86, 94, 101)

"Müslümanlaşma" durumuna gelmiş tutuklularda, bedensel çökkünlük ve açlık erimleri öncelikle belirleyicidir. Açlık erimesiyle "müslümanlaşma" evresine gelmiş bir yetişkin tutuklunun ağırlığının çok, kez 35-40 kilogram dolaylarına kadar indiği tesbit edilmiştir. Örneğin, "müslümanlaşma" dönemindeki, 152 cm. boyundaki bir kadın tutuklunun 24 kilogram ağırlığına kadar indiği görülmüştür. ^(85, 86)

Mieczyslaw Koscielniak. "Açlık" ("Müslümanlaşma").
1943. Kağıt üzerine Çin mürekkebi. 27 x 20.5 cm. (97)

Mieczystaw Koscielniak. "Arkadaşı Son Görev" 1943.
Karton üzerine kahverengi tebeşir. 29,5 x 21 cm. ⁽⁹⁷⁾

Toplama Kampından kurtulanların ilk resimleri

"Müslümanlaşma" durumunda, tüm organizmanın, bedensel ve ruhsal enerjisinin söndüğü ve yoğun bir ilgisizliğin ortaya çıktığı görülmüştür. Auschwitz Toplama Kampından kurtulan bir eski tutuklu, kendisinin de "müslümanlaşma" dönemine girdiğini, 172 cm. boyunda olduğu halde, 39 kilogram ağırlığına kadar zayıfladığını ve bu durumda kendisini bir tür "narkoz" etkisinde kalmış gibi duyumsadığını anlatmıştır. (Czeslaw Kaminski, Auschwitz Hefte Bd.1. s.143)

"Müslümanlaşma" evresine girmiş tutukluların hemen hemen tümünün düşüncelerini açlık ve yemek ile ilgili konuların kapladığı izlenmiştir. Örneğin, "müslümanlaşarak" ölen bir hukukçunun raşzasının altından, eski çimento kâğıtlarından oluşturulmuş iki kalın deftere, "ilk kez kendisinin bulunduğunu ve kurtuluştan sonra, bunları dünyaya tanıtıp büyük sansasyonel olaylara neden olacağına inandığını vurguladığı çeşitli yemek tarifeleri" yazdığı görülmüştür...

"Müslümanlaşma" durumunda, salt iskelet görünümü ortaya çıkmakta, tüm bedende ağır dejenerasyon izleri görülmektedir. Deri gerginliğini yitirmekte; kuru ve gri bir renk ortaya çıkmaktadır. Saçlar ve tırnaklar artık uzayamaz olmuşlardır. Yaralar iyileşmemekte; ve hızla iltihaplanmakta; çok kez de, bu yaralı ve iltihaplı bölgeler hızla kangrenleşmeye başlamaktadır.

Gene bu durumda, dudaklar kuru ve çatlaktır. Omuzlar düşmüş ve baş sarkıktır. Sırt kamburlaşmıştır. Hareketlerde olağanüstü bir güçsüzlük, tükenmişlik, yorgunluk gözlenmiştir. Adımlar yavaşlamış, dizler bükülmüştür.

Bu tür duruma gelmiş tutuklular, çok kez, oldukları yerlerde boş bakışlar ile kala-kalmışlardır.

Bu konumdaki insanlardaki elektrolit ve metabolizma bozukluklarının çok kez geri-dönüşsüz bir aşamaya geldiği görülmüştür. Gerçekten de, "müslümanlaşma" durumuna geldikten sonra özgürlüğüne kavuşan eski tutuklulara yapılan tüm yoğun bakım koşullarında bile, bedensel erimelerin önünün alınmadığı, elektrolit ve metabolizma bozukluklarının durdurulmadığı tesbit edilmiştir.

Bu evreye gelmiş bir insanın, bedensel ve ruhsal durumunun, -araya kimi mucizevi olaylar girmezse-, tedavisinin hemen hemen olanaksız olduğu görülmüştür.

Birden ortaya çıkan açlık ödemleri, ishaller, kusmalar ve bulaşıcı hastalıklar ile insanlar çok hızlı bir biçimde yitip gitmişlerdir.

SS'ler ve diğer toplama kampı yöneticileri, kendileri için artık hiçbir anlamı kalmayan, tembelleşen, zorla da olsa, çalıştırılmaz, hattâ hakaret bile edilemez, konuma gelen bu tür tutukluları, bir tür -pasif intihara- başlıyor anlamına, "müslümanlığa kaçıyor", "müslümanlaşıyor" (Polonyaca, "Zmuzulmaniec") diye tanımlayıp, "müslüman" avına çıkmışlar. Ve yakaladıklarını, çok kez, yarı-canlı olarak kramator-yaumlara göndermişlerdir.⁽⁸³⁾

Özcesi, bir tutuklunun, "müslümanlaşmaya" başlaması, onun, ancak, çok kısa bir süre daha yaşama olanağının kaldığını belirler olmuştur.

Elia Cohen, ile yaptığım konuşmamda, Auschwitz Toplama Kampı revirinde sorumlu hekim olarak çalıştığı günlerde, kampın SS-Hekimlerinin sıklıkla revire geldiklerini ve kendisinden "müslümanlaşmış" tutukluların listesini istediklerini... SS'lere, bu durumdaki kişilerin isimlerini, -daha doğrusu, numaralarını-, tesbit edip vermenin çok acı çektirdiğini... çünkü, bunların hemen gazodalarına, ya da doğrudan kramator-yaumlara gönderileceğini bildiğini... gözyaşlar içinde anlatmıştır.

***

"Müslümanlaşma" dönemine girmiş ve sonra da, bir mucizeyle, kurtulmuş kimi eski tutuklular, anılarında, ilk "müslümanlaşma" belirtilerinin, insanın ruhsal direnme gücünün, her türlü inancının çözülmesiyle başladığını söylemişlerdir.

Daha başka türlü bir tanımlamayla, "müslümanlaşma" durumu, bir insanın, örneğin, bir askerin, cephede aç ve yorgun kalmasından oldukça farklı olduğu, burada, insanın içinde bulunduğu durumda hiçbir şey yapamamasının getirdiği

ruhsal bir çaresizliğin, korkunun, şaşkınlığın, güvensizliğin egemen olduğu belirtilmektedir. Auschwitz Toplama Kampının eski tutukluları ile ilgili olarak Krakau Üniversitesince sürdürülen bir araştırma için, "müslümanlaşma" olayı üzerine bilgisine ve özyaşamsal deneyimine başvuru ve kendisinin de kısa bir süre "müslümanlaştığı" bilinen bir eski tutuklu (Tadeusz Sobolewski, Auschwitz Hefte Bd.1, s.98), "ben hâlâ kendi kendimle sıcak savaş durumundayım... bu konuda bir de sizinle konuşup ruhsal dünyamda yeni bir yara, yeni bir cephe açacak durumda değilim..." demiş ve konuşma önerilerini geri çevirmiştir. Bu tür örneklerle oldukça sık rastlanmıştır.

"Müslümanlaşma" durumlarını yakından izleyenlerin ya da bizzat yaşayanların genel kanısına göre, toplama kamplarında görülen bu olayın, bir anlamda, içinde yaşanan koşullara özgün bir tür "pasif intihar" olarak tartışılmasının olasılığı (da) düşünülmelidir.

Ancak, Naziler yönünden, bir insanı "müslümanlaştırma", mutlak gücü eline geçiren otoriter yönetimin, insanları, en aşağı düzeyde *şeyleştirme*nin en uç örneğini sergilemiştir.⁽¹⁴⁾

***

1.3. BEYNİN, BEYİN ERİMESİNE SON TEPKİSİ...

Kamp yaşamında sürekli açlık sonucu tutuklularda ortaya çıkan zayıflamalar, erimeler korkunç boyutlara varmıştır. tutukluların hemen hemen tümünün, normal kilolarının yüzde 30-40'ını yitirdikleri tesbit edilmiştir.

Çoğu tutuklu, bedenin, organizmasının canlı kalabilmesinin önkoşulu olan kritik ağırlığın sınırına gelmişler; ya da altına düşmüşlerdir. Bu koşulların sonunda, çok kez beyin dokusu da erimeye başlamış; ve geri-dönüşsüz ölüm belirtileri ortaya çıkmaya başlamıştır.

Tutuklularda tesbit edilen açlık erimelerinin genel olarak, yağdokusu, karaciğer, iskelet kasları, kalb kası, böbrek-üstü dokuları, hipofiz, böbrek, beyin dokuları, gibi bir sıralamayı izlediği görülmüştür.

Açlık erimelerinin ilk dönemi genellikle "kurudur". Bu dönemlerde aşırı bir zayıflama ile birlikte, derinin kuru ve buruşuk görünümü tesbit edilir... Sonra, bu "kuru" erimeye, metabolizma, elektrolit dengesi, böbrek fonksiyonları bozuklukları sonucu ortaya çıkan ve genel olarak, yüzde, karında, ayaklarda başlayan patolojik su toplanmaları (ödemler) eklenmektedir. Bu nedenle de, açlık erimelerinin ikinci evresine bu yaygın şişkinliklerden, ödemlerden dolayı, "sulu" dönem adı da verilmektedir.

Bu dönem ödemleri genellikle ilk kez göz kapaklarında ve ayaklarda başlar; ve sonra diğer bölgelere yayılabilir. Bu arada, beden ısısının 36 ya da 35 derecelerin altına düştüğü görülmüştür.

Açlık erimelerinin oldukça tehlikeli olan bu ikinci, ödemli "sulu" dönemine çok kez kusmalar, ishaller ve çeşitli enfeksiyon hastalıkları da eklenebilmekte ve giderek yaşamın geri-dönüşü olmayan bir evreye girmesine neden olmaktadır.

Açlık erimelerinin son uyarı ve final belirtileri, -bilinen sara nöbetlerine çok benzeyen-, subkortikal nöbetlerdir. Bu koşullarda, subkortikal nöbetler, bir anlamda, eriyen insan beyninin son etkinliği olarak da tanımlanmaktadır.⁽¹⁰⁰⁾

Subkortikal nöbetlerin başlamasından kısa bir süre önce, açlık erimesi altındaki insanların yüzlerinden mimiklerinin silindiği; çaresiz, korkulu, yardım arayan bir ifadenin ortaya çıktığı görülür. Bu belirtilere, uykusuzluk, ruhsal yavaşlama, ağır unutkanlıklar eklenebilir. İnsanlar, artık konuşmakta, sözcük bulmakta, sözcükleri ve heceleri birbirlerine eklemekte büyük zorluklar çekmeye başlayabilirler... Gözler, göz-çukurlarına gömülmüştür. Yoğun korku, huzursuzluk, ruhsal gerginlik, heyecansal ve duygusal dengesizlikler ortaya çıkabilir.

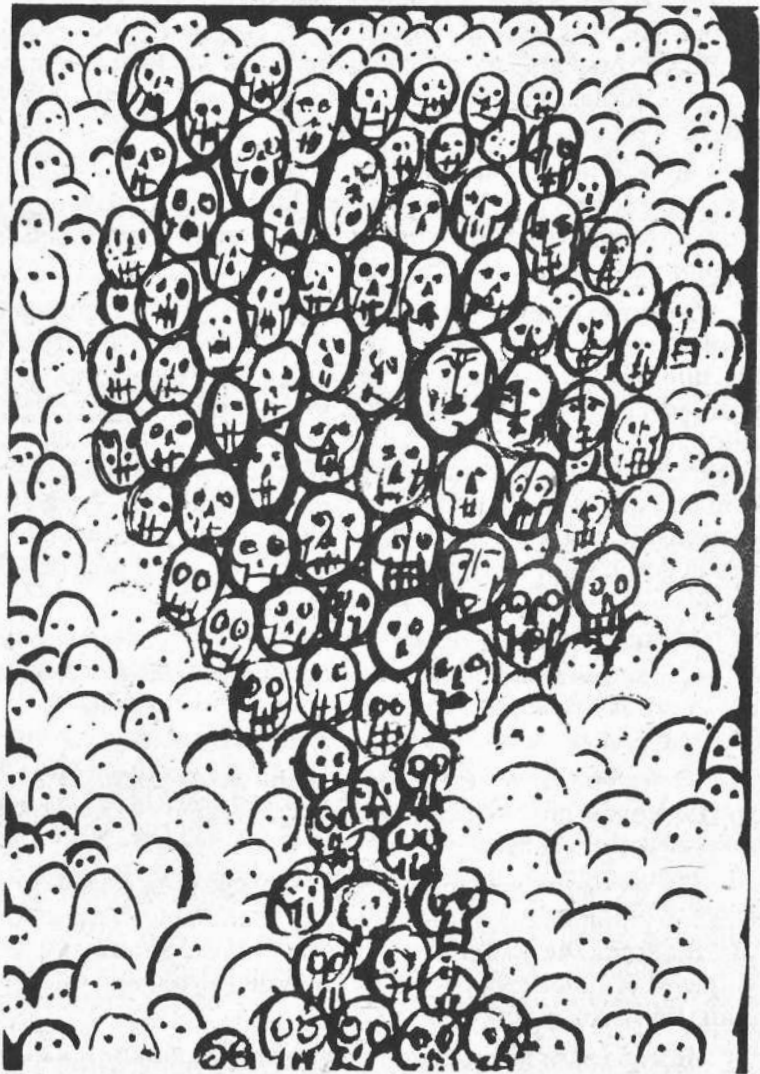
Bu tür bir ruhsal duruma, kimi kereler, kaslarda tonus artışı (rigor) istemli hareketlerin yapılabilmesinde beceriksizlikler, reflekslerde artmalar, gözdibi ödemi, istem dışı el, kol, bacak, baş hareketlerinin de eklendiği gözlenebilir.

Gene bu arada ortaya çıkan, kan-damar basıncı (tansiyon) düşmelerine bağlı olarak gelip geçici ya da kalıcı felçler ortaya çıkabilmektedir.

Genel olarak, gerek bedensel ve gerekse de ruhsal işlevlerde yaşamın canlılığının (vitalitenin) sönüğü açıkça gözlenir. Bu arada, herhangi bir bedensel ya da ruhsal uyarım, veya heyecan dalgasıyla, son final dönemi, beynin son etkinliği olan, subkortikal nöbetler başlar...

Burada sara nöbetlerinin bilinen kas kasılmalarına derin bilinç bulanıklığı eklenir. Ve bulanık bilinç, bir daha hiç açılmaz. Giderek yavaşlayıp, sönen çarpınmalar içinde yaşam noktalanır...

***

Jozef Szajna "Cezalılar ve Tifüs"
1944. Kağıt üzerine Çin mürekkebiyle. 29.8 x 21 cm.

1.4. "ARTA-KALANLARDA" SONUN BAŞLANGICI

Auschwitz gibi toplama kamplarında, ölüm, tutukluların en güncel ve en somut yaşantısını oluşturmuştur. Giderek, buralarda, tutuklular ile ölüm arasında, -hiç de düşmanca ve korkutucu olmayan-, karşılıklı bir dialog ortaya çıkmıştır. Tutuklular için, çok kez, ölümün, tümüyle yok olma gibi, olumsuz boyutları silinmiş. Tersine, ölüm, bedenin acılarından kurtulduğu, mutlak bir güvence içinde, huzur dolu, özgür bir yaşam dönemi, olarak görülmeye başlanmıştır.

Bu nedenle de, örneğin, Wild'e göre, kamp içinde, pek çok tutuklu için, ölümü düşünmek, kurtuluşu düşünmekten çok daha kolay ve çok daha haz verici olmuştur. Ayrıca, kurtuluşun her bir şeyden önce yeni bir yaşam tarzına girmeyi, yeni ilişkiler kurmayı, yaşananları "dışardakilere" anlatmayı gerekli kılacağı düşünülmeye başlanmıştır. Oysa, tutuklularda, artık tüm bunları yapabilecekleri, ne bedensel ve ne de ruhsal güç kalmıştır.

Örneğin, 1944 yılının sonlarına doğru, Nazilerin yenilmeleri ve sürekli geri çekilmeye başlamalarıyla, kamplarda genel durum görece gevşemiş, seleksiyonlar azalmış. Hattâ, aralarında iz bırakmamak için kamplardaki gazodaları, Naziler tarafından yıkılmaya başlanmıştır. Tüm bu gelişmeler uzantısında, tutuklular arasında, yeniden "kurtuluş" üzerine tartışmalar artmış, ve tutukluluk döneminin bu aşamasında ortaya yeni bir ruhsal durum çıktığı görülmüştür.

Bu son kerte önemli tartişmalarda, tutukluların bir kesimi, kamplardan çıkmayı, yeni bir yaşama girmeyi, başka insanlar ile ilişki kurmayı, dayanması olanaksız yeni acılar olarak gördüklerini söylemişlerdir. Hattâ, yakınlarını, çalışma koşullarını, kültür ortamlarını yitirmiş, "**hiç-kimse**" olmuş bazı tutuklular, giderek, kamplarda, görece korunduklarını, dışarda kendilerinin, -artık-, tümüyle korumasız kalacaklarını düşünmeye başlamışlardır.

Yazık ki, zaman, onların, bu olumsuz düşüncelerini haklı çıkarmıştır.

***

Jerzy Adam Brandhuber. "Çalışma Özgürleştirir".
1946. Kağıt üzerine kömür boya. 54 x 36 cm.

Toplama kamplarında tutuklu olarak yaşamış ve sonradan kurtulmuş ruhbilimciler, tutuklulardan arta kalabilenlerinin ruhsal yaşamlarındaki çok önemli bir değişikliğin de, tutukluların "*özgürlüklerine kavuştukları*" zaman başladığını söylemişlerdir.

Auschwitz'den, kendilerinin de içinde bulunduğu bir küçük tutuklu ruhbilimci grubu, ilk kez dikenli tel örgülerin dışındaki küçük kır yollarında yürümeye başladıkları zaman, artık, gerçekten de serbest olduklarını düşünmeye başladıklarını, ancak, bu duruma sevinemediklerini dahası, heyecanlanmadıklarını görmüşlerdir.

Frankl, "bu korkunç bir yaşantıydı" diyor. "Artık hiçbir şeyin, bir daha eskisi gibi olamayacağını, geri dönemeyeceğini daha o zaman, o ilk an'da anlamış ve birbirimize söylemeye başlamıştık".

Diğer toplama kamplarında da, örneğin, Bergen Belsen de de tutukluların açlık, salgın hastalıklardan tükenmiş bir durumda kurtarılmasında, bu insanların aynı zamanda derin bir ilgisizlik (apathie) içinde oldukları görülmüş. Yüzlerinde en küçük bir sevinç izine rastlamak mümkün olamamıştır. Tutukluların duyguları sönmüş, duygusallıkları azalmış; isteksizlik, ilgisizlik, ve hattâ yüzlerdeki nefret ifadesi uzun süreler silinmemiş; önlere konan yemeği yemede bile isteksizliğin ve utanç duygusunun uzun süreler devam ettiği tesbit edilmiştir.

Bu arada, bazı tutuklular, kendilerini kurtaranlara karşı nefret duygularını açıkca belirtmekten kaçınmamışlardır.

Kurtarılan tutuklular, artık dış dünya ve hattâ yakınları ile bile aynı "dalga boyunda" yaşamadıklarını, aralarında büyük norm farklılıklarının oluştuğunu hemen anlamışlardır.

Ruhbilimci Frankl, bu durumu, bir tür dalgıç hastalığına (Caisson) benzetmektedir. Dalgıçların hızla su yüzüne çıkmaları durumunda kimi felçlerin ve bilinç bozukluklarının görülmesi gibi, toplama kampı tutukluklarında da, özgürlüğe kavuştuktan sonra, uzun süreler baskı altında tutulmuş ruhsal sorunlar, bir süre sonra, büyük patlamalarla dış dünyaya yansıtılmaya başlanmıştır.

***

Özetleyerek toparlamaya çalışırsak: Toplama kampı yaşantısı sonucu ortaya çıkan ruhsal durumu ya da "*ruhun ölü-mü*" (Niederland) olgusunu⁽⁷⁶⁻⁷⁷⁾ koşullayan nedenler şöyle toparlanabilir:

- Kaba fizik-biyolojik şiddet, sürekli açlık, biyolojik--ruhsal tükenme, sürekli ölüm tehdidi altında yaşamak zorunluluğu; sürekli maddi-manevi terör; ayıklanma (seleksiyon) tehdidi; yoğun korku; ağır çalışma koşulları; barbarca cezalandırmalar...

- Hiçbir insanca ilişkinin, anlaşma, tartışma, soru sorabilme ve bunlara mantıksal yanıtlar alabilme olanağının bulunmadığı ilkel koşullarda yaşama zorunluluğu; tutukluların, ne insan ve ne de hayvan konumunda (bile) olamadığı, kampın salt bir "numarasına" indirgendiği ağır bir *şeyleşme* durumu...

- İnsanların yaşamöykülerinden, tarihten, toplumdan, zamansal, mekânsal, kültürel ve insanlar arası ilişkilerden koparılmasıyla ortaya çıkan ruhsal gerilemeler...

- Bu koşullarda yaşayan insanların kendilerini tümüyle güçsüz, yardımsız, çaresiz, değersiz duyumsamaları...

- Uygulanan sürekli aşağılamalar sonucu kişiliğin yitirilmesi...

- Geleneksel-determinist ya da diyalektik-mantığın, düşünme biçimlerinin tümüyle ortadan kalkması sonucu, benliğin kendisini boşlukta duyumsaması...

- Tutukluların büyük bir çoğunluğunun yakınlarını yitirmelerinin sonucu ortaya çıkan çöküntü; ruhsal yıkım; yalnızlığın, "arta kalmanın" getirdiği ağır suçluluk duygusu...

- Alışıla gelinmiş norm sistemlerinin yok edilmesi; "yeni düzenin" norm sistemlerinin şiddet yoluyla özümletilmeye çalışılmasının getirdiği çok yönlü ruhsal/tinsel çözülme...

● Benlik bilincinin, kimliğin sistemli ve sürekli tahribi, parçalanması...

Bu tür bir nedensel-bağlamlılık içinde, tutuklularda tesbit edilebilen "**ruhsal ölümün**" (Niederland), toplama kampları yaşantısıyla koşullu ağır bir **kişilik değişikliği** (Venzlaff) içerdiği görülmüştür.

***

2. BÖLÜM

TOPLAMA KAMPI SENDROMU

Kendisi de eski bir tutuklu olan, Hollandalı ruhbilimci, Tas, -daha-, 1947 yılında, "... toplama kamplarından dönmüş insanlar tanıyorum; çok kötü yaşam koşullarında bulunmuşlar, korkunç şeyler görmüşler. Ancak, bu insanlar, bu konular üzerine tek bir sözcük olsun konuşmak istemiyorlar. Ve şimdi, bunlar, ailelerinin içinde normal bir yaşam sürdürmeye, eski ya da yeni işlerinde çalışmaya çabalyorlar... Bu denli ağır saldırılar, ruhsal, duygusal baskılar altında yaşamaya, bunları içselleştirmeye zorlanmış bu insanların, bugün sergiledikleri ruhsal durumları sağlıklı olarak tanımlayamayız... Büyük bir olasılıkla, bu insanlarda, belli bir zaman sonra son kerte ciddi ruhsal sorunlar ortaya çıkacaktır..." diye yazmıştır. (93)

Tas'ın, bu keskin öngörüsü, -yazık ki-, yazıldığı tarihten çok kısa bir süre sonra ve beklenenden de çok daha trajik boyutlarda ortaya çıkmaya başlamıştır.

Sonraki yıllarda, pek çok yerde düzenlenen ulusal ya da uluslararası toplantılarda, değişik ülkelerden gelen hekimler, ruhbilimciler, eski toplama kampı tutuklularının, -ya da hapsedanelerde, gözaltılarında, kaçak (illegal) koşullarda yaşamak zorunda kalmış insanların-, özgürlüklerine kavuştuktan sonra, tam da Hollandalı ruhbilimci Tas'ın tanımladığı gibi, son kerte ciddi, ruh sağlığı bozuklukları göstermeye başladıklarını tesbit ettiklerini söylemişlerdir.

Burada, önemli bir ruhbilimsel ve toplumsal olguyla kar-

şlaşıldığı gözardı edilmemelidir. Eski tutuklular, kurtuluşlarından ve "normal" yaşama kavuşmalarından sonra, kimi kez, 8-10 yıllık ve son kerte trajik bir "**sessizlik dönemi**" (Latent Phase) geçirmektedirler.

Bu "sessiz dönemin" psiko-patoljisi üzerine pek çok varsayımda bulunulmasına karşın, bu acılı olgusunun, gerçek gibi, asıl belirleyici ruhsal dinamiği, yazık ki, bugün bile yeterince bilinmemektedir.

Olasılıkla, bu "sessiz dönem" içinde, ilk kez, insanların geçirdikleri ağır hastalıklar, yorgunluklar - kısmen de olsa, - gerilemekte. Ancak, bundan sonra, -kimi kereler-, neredeyse patlarcasına, "Toplama Kampı Sendromunu" oluşturan belirtiler ortaya çıkmaktadır.

Eski toplama kampı tutuklularında sonradan ortaya çıkan ruhsal sağlık bozuklukları öncesi görülen bu "uğursuz" "sessizlik dönemi", belki de, Lorenzer ve Thomas'ın (1965), örselenme sonrası iki aşamalı ruhsal gelişmeler, savlarıyla biraz daha yakından anlamak mümkün olabilir.⁽⁶⁸⁾

Analitik yönelimli, Lorenzer ve Thomas'ın görüşlerine göre, ağır örselenmeler sonrasında, insanlar, ruhsal yapılarını dengeleyebilmek, -hiç olmazsa, dengeliymiş gibi gösterebilmek için-, tüm savunma güçlerini harekete geçirirler.

Olağanüstü yaşantılardan sonra, gene olağanüstü bir gayretle, ruhsal denge kurulmaya çalışılmaktadır bu koşullarda. Bu duruma, Lorenzer ve Thomas, "süper-normal" dönem adını önermektedirler.

Hiç kuşkusuz, son kerte patolojik bir normalliktir bu. Benlik, bu "süper-normal" görünüm ile çevreye, olasılıkla, "ben, hiç etkilenmedim", "gördüğünüz gibi, ben normalim" demek istemektedir... Bu "süper-normal" dönem, Hollandalı ruhbilimci Tas'ın tesbit ettiği, toplama kampı sonrasında görülen "sessizlik dönemine" uymaktadır...

Ancak herşeye karşın, bir süre sonra, ağır ruhsal enerji harcamaları pahasına bastırılmış duygular, sürtüşmeler, dengelenmeye çalışılan heyecanlar, çok kez büyük patlamalar ve çeşitli görünümlemlerle ortaya çıkmaktadırlar.

Bu ruhsal sağlık bozukluklarına, ayrıca, bu insanların, içinde yeniden yaşamaya başladıkları, -yeni- toplumla, yeni insanlarla olan ilişkilerinden kaynaklanan, yeni sürtüşmelerin getirdiği yeni sorunlar (da) eklenmektedir. Belki de, bu "sessiz dönemi" sona erdiren asıl belirleyici boyutu, bu yeni sürtüşmelerin birikimi oluşturmaktadır. Bu konuya ilerideki sayfalarda belki biraz daha açıklık getirmek mümkün olabilecektir.

***

Bu tür bir bağlamda ve sonradan anlatmaya çalışacaklarımızın bir kısa ön-özetini niteliğinde, Toplama Kampı Sendromu'nun, kimi zaman 8-10 yıla kadar uzanabilen "sessizlik dönemlerinden" sonra, ortaya çıkan, genel bir bedensel yorgunluk, tükenmişlik ile birlikte, çeşitli organları, bedensel bölgeleri dolaşan, bunları olumsuz yönde etkileyen ağrılar, cinsel potens bozuklukları, çok kez mide-barsak, kalb-damar sistemlerinde yoğunlaşan psikosomatik şikayetler, unutkanlıklar, duygusal küntlükler, heyecan bozuklukları, uykusuzluk, korku, depresyon, ve başkaları gibi belirtilerden oluşan ruh sağlığı bozukluklarını kapsadığı görülmektedir.

***

Toplama kamplarından kurtarılan eski tutukluların sağlık sorunlarını gündem konusu yapan, bilebildiğim, ilk büyük uluslararası toplantı, 5-7 Haziran 1954 tarihinde, Danimarka'nın Başkenti, Kopenhagen'da toplanmıştır.

Bu toplantıda, öncelikle, kamplarda yaşanan olağanüstü ağır koşullar sonucu ortaya çıkan, çeşitli bedensel, organsal açlık erimeleri, geçirilen bulaşıcı hastalıklar, kaba şiddet uygulamaları sonucu ortaya çıkan yaralanmalar ve bunların bıraktığı izlerin tartışılması amaçlanmıştır.

Burada, ayrıca, özellikle, Fransa'da Targowla, Danimarka'dan, Knud Hermann ve arkadaşları, eski tutuklularda, kurultuş sonrası görülen ruhsal sağlık sorunları üzerine son kerte önemli saptamalarda bulunmuşlardır.

***

Kopenhagen toplantısı, ilk uluslararası bilgi alış-verişi olma niteliğini taşımış olsa da, burada, özellikle konumuz yönünden tesbit edilen kimi noktalar, son kerte öğretici olmuştur.

Örneğin, Danimarkalı hekimlerin verdikleri bilgilere göre, savaş boyunca, çoğunluğu Nazi karşıtı politik örgüt üyelerinin oluşturduğu 6000 kadar Danimarkalı genç, Alman toplama kamplarına gönderilmiştir.⁽⁹⁴⁾

Bu tutuklular, çeşitli kamplarda, ortalama 3 ile 18 ay kadar kalmışlardır.

Kızılhaç örgütlerinin de yardımıyla, toplama kampları koşullarına göre, bu tutuklular, görece "rahat" bir tutukluluk dönemi geçirmişlerdir. Örneğin, çeşitli yardım kurumları ve gene Kızılhaç örgütü bu tutukluların besin ve ilaç gereksinimlerini fazlasıyla karşılamaya çalışmışlardır. Ancak, tüm bu "uygun" bakım koşullarına karşın, Danimarkalı tutuklulardaki ölüm oranının, -tutuklu kaldıkları kampların niteliklerine göre değişmek üzere-, yüzde 44 düzeylerine vardığı tesbit edilmiştir.

Daha önce kısmen anlatılmaya çalışıldığı gibi, açlık erimeleriyle birlikte, bedensel-ruhsal gerileme, "müslümanlaş-

ma" evresine giren pek çok Danimarkalı tutuklu, kurtuluştan sonra da yaşamlarını yitirmişlerdir. Bu tutukluların, kamplarda kaldıkları görece kısa sürelerde, eski beden ağırlıklarının yüzde 35 ile yüzde 50 kadarını kayb ettikleri görülmüştür. Bu tutukluların kamp koşullarına göre "uygun" bakımlarına karşın, yaşayabilenlerinde bile, ortaya çıkan metabolizma bozuklukları, elektrolit dengesizlikleri uzun yıllar düzelmemiştir.

Kamplardan çıktıklarında, ortalama 35-40 yaş dolaylarında olan bu insanların, kurtuluştan 8-10 yıl sonra bile yüzde 80 kadarlık bir kesimi, kendilerinin de tüm istemelerine karşın, kendi günlük yaşamlarını kotarabilecek ölçülerde olsun, bir daha çalışabilecek, bedensel ve ruhsal güçlerinin olmadığı görülmüştür.

1954 yılında, Danimarka'da mevcut araştırma yöntemleriyle yapılabilen tüm klinik, laboratuvar, aygıtsal araştırmalarda patolojik bulgu tesbit edilememesine karşın, eski tutukluların büyük bir çoğunluğunda, bedensel ve ruhsal yorgunluk, çalışma zorluğu, uykusuzluk, unutkanlık, heyecan dengesizlikleri, duyu bozuklukları, çeşitli psiko-somatik şikayetler gözlenmiştir.^(41, 42)

Fransız araştırmacılarının, Fransız tutuklular üzerine sergiledikleri veriler çok daha öğretici ve çarpıcı niteliktedir.

Örneğin, 1940-44 yılları arasında bilinebildiği kadarıyla 220.000 kadar Fransız uyruklu insan Nazi toplama kamplarına gönderilmişlerdir. Savaş sonrasında, bu 220.000 tutukludan "yaşayabilen" 38.000 kadarı canlı olarak geri dönebilmiş; diğer 180.000 tutuklu kamplarda öldürülmüşlerdir.

Canlı olarak geri dönen, 38.000 tutuklunun, yüzde 17'sinin ağır yaralı ve hasta oldukları tesbit edilmiştir. Dahası, toplama kamplarından canlı olarak kurtarılabilen, bu 38.000 Fransız yurttaşından, 13-14 bin kadarı kurtuluşlarını izleyen kısa dönemlerde, tutuklu kampı yaşamının getirdiği ağır bedensel, ruhsal örselenmeler, tahribatlar sonucu, ölmüşlerdir.

Bu konuda, 1952 yılında yapılan bir araştırmada, Alman toplama kamplarında kalıp, sonradan Fransa'ya dönen tutuk-

lulardan, her 11 kişiden, sadece birinin 1952 yılında -hâlâ- yaşar durumda, -canlı- kalabildiği tesbit edilmiştir. Daha başka türlü bir söylemeyle, Fransız uyruklu, eski toplama kampı tutuklularının, özgürlüklerine kavuştukları 1944-1945 yılından, 1952 yılına kadar geçen süre içinde, her 11 kişiden 10 tanesinin, toplama kampı yaşamı koşullarının kendilerinde oluşturduğu bedensel-ruhsal tahribatların üstesinden gelemedikleri ve yaşamlarını yitirdikleri görülmüştür.^(94,92)

***

Fransız ruhbilimcisi Targowla, eski toplama kampı tutuklularında, kurtuluşlarından 8-10 yıl sonra bile, tesbit ettikleri ruhsal sağlık bozukluklarını, **tutukluların genel astenik sendromu** (veya kısaca, **astenik sendrom**, ya da **tutukluluk astenisi**) adıyla tanımlamıştır.⁽⁹²⁾

Targowla'nın, -ünlü Fransız ruhbilimcisi Pierre Janet'in "Psychasthenie" öğretisinden esinlenerek önerdiği, - **tutukluların astenik sendromu** - oldukça yaygın bir kabul görmüştür. Bu sendromda, çeşitli bedensel ve ruhsal belirtiler tesbit edilebilmektedir. Örneğin:

Bedensel şikayetlerde: İskelet kaslarını kapsayan güçsüzlük, yorgunluk, çalışamaz duruma gelinmesi, tükenme duygusu, kemik, eklem ağrıları, kaslarda gerginlik, yaygın ağrılar vb... bulunmaktadır.

Ruhsal belirtiler: Ruhsal enerjinin azalması, tükenmesi; entelektüel yeteneklerde yavaşlama; genel bir durgunluk; anımsama bozukluğu; dar ya da geniş zaman dilimlerini kapsayan unutkanlıklar; dikkatin azalması; düşünmede genel bir yavaşlama; genel bir depresyon; ilgisizlik; günlük yaşamdan geri-çekilme (resignasyon); sürekli olarak yalnız kalma iste mi; aşağılık duygusu; uykusuzluk vb. gibi belirtiler saptanabilmektedir. Ayrıca, özellikle, kalb-damar, sindirim, solunum sistemlerinde ortaya çıkabilen psikosomatik şikayetler; baş ağrıları... sıklıkla görülmektedir.

Bu tür bir asteni durumu, tüm bedensel, ruhsal, entelektüel yaşamı donuklaştırmakta, felç edebilmektedir. Cinsel

duygular bozulmakta, çeşitli düzeylerde potenz bozuklukları ortaya çıkmaktadır.

Kronik bir depresyon giderek belirgin bir konuma gelmektedir.⁽⁹²⁾

***

Bu koşullarda, kısa süreli "iyileşir gibi olma" dönemleri dışında, asteni belirtilerinin genelde kronikleşme eğiliminde oldukları daha 1953 yıllarında tesbit edilmiştir.

Burada, bireysel, kişisel farklılıklar tesbit etmek pek de kolay olmamaktadır. Ancak, bu genel astenik sendromun gene de, ağır, orta ve hafif görünümünde olanları belirlenmiştir.

Bedensel, ruhsal ve entelektüel alanların tümünü kapsayan şikayetlerin çoğunun birden bulunduğu durumlar en ağır astenik görünümleri oluşturmuştur. Buna karşın, tek bir sisteme ya da organa lokalize olmuş, örneğin, salt mide-barsak ya da kalb-damar şikayetleri olanlar, hafif astenik sendrom (mono-sendrom) olarak tanımlanmıştır.⁽⁹²⁾

Bu tür ayırımları, eski tutukluların bireysel kişilik-benlik özelliklerinden çok, onların tutuklu kaldıkları kamplarda yaşanan koşulların belirlediği düşünülmektedir.

Genel asteni sendromunun, insanlarda, yeni ve olumsuz davranış tarzları ortaya çıkardığı, onların, aile içi, çalışma, yaşama ve diğer insanlar ile olan ilişkilerini etkilediği, bu insanları yaşama ve bizzat kendilerine karşı yabancılaştırdığı, ruhsal geri-çekilmelere neden olduğu belirtilmiştir.⁽⁹²⁾

1950 yıllarının ortalarında belirginleşen genel kaniya göre, toplama kamplarından kurtulanların yüzde seksenine varan bir bölümünde, özgürlüklerine kavuşmalarından sekiz-on yıl sonra bile, görece varsıl, güvenceli ekonomik-toplumsal koşullara rağmen, çeşitli düzeylerde, baş ağrıları, baş dönmeleri, psikosomatik şikayetler, erken yaşlanma belirtileri, durgunluk, çabuk yorulma, korku, depresyon, heyecanlarda dengesizlikler, anımsama bozuklukları, unutkanlıklar ya da önceden yaşadıkları eski anıları birden ve tüm ayrıntılarıyla anım-

sama (Paroxymale Hypermnesie) gibi belirtiler tesbit edilmiştir.^(28, 29)

Norveç'li ruhbilimcilerin verilerine göre, kurtuluştan 12 yıl sonra bile, önceden tesbit edilen şikayetlerde hemen hemen hiçbir azalma olmamakta, tersine, görece genç yaşlarda ortaya çıkan damar sertliği, erken yaşlanma, alkolizm, ilgisizlik, depresyon vb. gibi belirtilerde artmalar görülmektedir.

***

Danimarkalı ruhbilimci Knud Hermann'ın daha 1953 yılında, eski toplama kampı tutuklularında görülen bedensel, vegetatif ve ruhsal bulguları -artık- **Toplama Kampı Sendromu** adı altında toplanmasının uygun olabileceği önerisi bugüne değin genel bir kabul görmüştür.^(41, 42)

Ayrıca, toplama kampı sendromu paydası altında toplanan bu bulguların, (şikayetlerin), dünyanın çeşitli yerlerinde, değişik görüşlü ruhbilimciler tarafından yapılan yayınlarında, açıklamalarında, şaşırtıcı benzerlikler gösterdiği de kolaylıkla görülmektedir.

Bu tür yoğun bilgi birikimlerinin oluşturduğu genel kanıya göre, olağanüstü nitelikler içeren tutukluluk süreçleriyle başlayan ani -yaşam tarzı- değişimlerine, benlik bilinci, aynı hızla uyum sağlayamamakta. Bu durumda ortaya çıkan kişilik yarıklıkları gibi ruhsal bozukluklar kurtuluştan sonra bile tümüyle düzelememektedir.

Kimi araştırmacıların kanısına göre, ortaya çıkabilen ruhsal bozukluklar, otonom sinir sisteminin işleyiş düzeninin çözülmesine, ve bunun sonucu olarak da, önemli bedensel-ruhsal ritm (harmoni) bozukluklarına ve hattâ kimi zaman sara (epilepsi) nöbetlerine bile neden olabilmektedirler.

Toplama kamplarında yaşayanlarda görülen ruhsal donuklaşma (matlaşma), donakalma (stupöroz) durumu, genel unutkanlıklar, ve korku duygusunun vasomotorik eşdeğeri (korelatı) olarak ortaya çıkabilen kalb çarpıntıları, terlemeler, güçsüzlük duyguları, yüz-deri renginin beyazlaşması, mide barsak, kalb-damar sistemi bozuklukları gibi belirtileri,

hep bu genel bedensel-ruhsal harmoni bozuklukları ve kişilik yarıklığı ile açıklamanın olasılığı düşünülmektedir.⁽⁹⁵⁾

***

Bu arada, asıl "**olay yeri**" **Almanya**'da konuyla ilgili olarak uzunca süren, anlamlı bir suskunluk döneminin yaşandığı gözlerden kaçmamıştır. Psikiyatri, savaş süresince olduğu gibi, savaş sonrasında da, daha bir süre "şaibeli" konumunu bir türlü düzeltememiştir. Polemik konusu olmaya devam etmiştir.

Ancak, 1950'li yılların sonlarına doğru gelindiğinde, Almanya'nın günlük psikiyatri praksisinde, özellikle, eski toplama kampı tutukluları ve benzeri konumlarda yaşamış ve -artık- çalışamaz duruma gelmiş, sayıları bir hayli kabarık insanlara, sosyal yardım kurumlarının gereksinim duydukları kapsamlı ruh sağlığı raporları yazmanın giderek zorlaştığı görülmüştür.

Venzlaff, bu koşullarda, 1958 yılında yayınladığı ünlü monografisinde, böylesine duyarlı bir konunun, alışlagelinmiş (klasik) ruhbilim anlayışlarıyla çözümlenemeyeceğini, olgulara çok daha dinamik, fenomenolojik, antropolojik yöntemlerle yaklaşılmasının gerektiğini tartışmaya açmıştır.⁽⁹⁸⁾

Bu tür bir tartışma, gerçekte, salt eski toplama kampı tutuklularını değil, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan büyük toplumsal altüst oluşların uzantısında, günlük yaşam koşullarıyla büyük sürtüşmeler içinde olan -ve artık çalışamaz- ve geleneksel toplumsal rollerini yapamaz konuma gelen pek çok insanın ruh sağlığı durumunu da yeni bir ruhbilim anlayışı içinde irdelemek ve anlamaya çalışmak gereğini yeniden gündeme getirmiştir.

Gerçekten de, Birinci Dünya Savaşı süresince belki geçerli olan "savaş nevrozu", "bomba şoku" gibi kimi eski ruhbilimsel tanıların, İkinci Dünya Savaşı sonrası görülen ruh sağlığı sorunlarını açıklamaya -artık- hiç yetmediği gözlenmiştir. Buna karşın, İkinci Dünya Savaşı sonrası yeni yaşam koşullarına uyum sağlayamayan pek çok insanda ortaya çıkan bedensel ve ruhsal çökkünlük, yorgunluk ve *çalışamama durumu*

"emeklilik nevrozu", "koruk histerisi", "kaza nevrozu" vb. gibi gerçeği yansıtmayan zorlamalar olduğu görölmüş. Bu insanları "hastalığa sığınma", "hastalığa kaçış" gibi onur kırıcı tanırlar ile tanımlama eğilimleri de artık hemen hemen hiçbir kimseyi doyurmamaya, tatmin etmemeye başlamıştır.

Venzlaff'ın kara mizah örneği ince bir alayla vurguladığı gibi, bu tür tanırlarla tanımlanarak, hekimler, hukukçular, toplum yardım kurumları arasında çaresiz kalmış insanların bu tür olumsuz konumlara düşmelerinde - biraz da-, "rapor yazan psikiyatır'ın psikolojisinin" (de) sözkonusu olabileceğini unutmamak gerekir.⁽⁹⁸⁾

Bu yeni ruh sağlığı bozukluğu durumlarında, insanlarda genellikle organsal, dokusal ya da işlevsel bir bozukluk, -bir norm sapması-, tesbit edilmemekte; hattâ, "hastalık" olarak tanımlanabilecek bir psiko-patoloji bile görölmemekte; ancak, gene de, bu insanlarda, kolayına göz ardı edilemeyen önemli ruh sağlığı şikayetleri bulunmaktadır.

Bu çağdaş ruhbilimsel olgunun gerçek gizi belki de tam da bu noktada düğömlenmektedir.^(37, 38, 39, 91)

***

Daha yüzyılın başından beri, Freud-Beuer, Adler, Jung, Kretschmer vb. gibi pek çok ünlü ruhbilimci, yaşam koşullarının değişiminin, örselenmelerin, insanların ruhsal dünyalarını nasıl ve ne boyutlarda etkileyebileceğini -ve hattâ parçalayabileceğini- oldukça aydınlatıcı biçimlerde açıklamışlardır.

Ancak, gene de, çeşitli nedenlerle zor koşullarda yaşamış insanlarda görölen davranış bozukluklarını açıklamak kolay olmamaktadır. Bu insanlardaki ruhsal yaşam dinamiğinin bozuluşunun boyutlarını, dış uyarımlara karşı beklenen -nedsel bağlamlılık içinde- uygun yanırlar veremeyiş durumlarını anlayabilmek bugün için bile sanıldığından çok zordur.

Bu çok yönlü karmaşık ortam, hekimler, hukukçular ve ruhbilimciler arasında ortak bir dil oluşturmayı daha da güçleştirmektedir.

Gerçekten de, buradaki durumu formel mantıkla anla-

mak çok kolay değildir. Örneğin, bir tek gece bile olsun, Emniyet müdürlüğünde "gözaltında tutulan" ve sorguya çekilen bir insanın, sonradan, -belki de yaşam boyu-, gösterebileceği depresif, paranoid tepkilerinin ortaya çıkış dinamiğinin tartışılması, bir trafik kazasından sonra görülebilen, bir kemik kırığının röntgen filminde tesbiti kadar kolay ve herkesce anlaşılabilir olamamaktadır çok kez.

Kaba nedensellik ilişkileri, bedensel-biyolojik madde üzerinde görece kolay tartışılabilir olmasına karşın, olgular ruhsal boyutlarında ele alındığında, ortaya, bugün bile yeterince bilinemeyen, ancak varolduğu görülen, başka bağlamlılıklar çıkabilmektedir. Bu tür durumlarda da kaba determinist mantık her zaman geçerli olamamaktadır.

Bu tür ruhsal şikayetler, belki henüz klasik ruhbilim tanımlamalarının (Nomenklatura-sının) belirlediği, örneğin, nevroz ya da psikoz tanımlarını içermeye yeterli olmamaktadır. Ancak, tüm bu ruhsal şikayetler bunları duyumsayan insanlar için gerçektirler. Ve, herbir şeye karşın, bu tür örseleyici yaşantılar sonrasında, insanların günlük yaşamlarında karşılaştıkları sorunlarla mücadele etme güçlerinin ve yeteneklerinin azaldığı ya da tümüyle tükendiği de açıkça görülmektedir. Dahası, bu koşullarda, kişiliğin gelişmesi, olgunlaşması duraksamakta, bedensel-ruhsal harmoni bozulmaktadır.

Olağanüstü yaşantı koşullarından geçmiş insanların -çok kez- norm -değer sistemleri değişmekte; bunların yerine, yeni norm ve değer sistemleri biçimlenmektedir.

Bu durumda, bireyin, yakın ve uzak çevresiyle, toplumun norm-değer sistemleriyle anlaşması ve uzlaşması bozulmakta; aralarında sürekli sürtüşmeler (konflikt-ler) ortaya çıkmaktadır.

Olağanüstü yaşam koşulları etkisinde kalmış insanların yeniden içine girdikleri, "**birlikte-yaşamak-zorunda-kaldıkları**" yakın ve uzak çevreyi değerlendirişleri açıkça değişmekte; heyecanları, insanlar arası ilişkileri bozulmakta; **dünyada-diğer-insanlar-ile-birlikte**, (neden) ve **nasıl-bir-bağlam-içinde**

bir arada bulunulduğu gerçeği ve düşüncesi, sürekli olarak yeniden ve yeniden değerlendirilmeye çalışılmaktadır. (76,77,37,38)

Bu durumda, diğer insanlar hakkında, korkulu, kuşku çıkarsamalara varılmakta; ikircimli, acılı, suçluluk duygularıyla dolu -yeni- bir yaşam tarzı arayışı içine girildiği görülmektedir.

Venzlaff, bu durumlarda, toplama kampı tutuklularında, uzun süreler hapis yatmışlarda, ya da kaçak-gizli yaşamak zorunda kalmışlarda bir **kişilik değişiminden** (abnormal Erlebnisbedingte Persönlichkeit änderung) söz etmenin gereğini vurgulamıştır... (98)

Venzlaff'ın belirttiği gibi, burada, eski yaşamöyküsünden "kökünden kopma" ile yeni yaşama "yeniden kök salama"nın sıkıntıları ve sorunları çok kez üst üste gelebilmektedir. Gene bu durumda, depresif bir yorgunluk (adinamie), çaresizlik, insanın benliğini geliştirebileceği sağlam bir toplumsal-kültürel zemin bulamamasının getirdiği bunalımlar ile birlikte, kendisini boşlukta duyumsaması, yalnızlık, yalıtılma duygusu ve bunlara eklenen, isyankâr, öfkeli, paranoid ve saldırgan davranışlar ortaya çıkabilmektedir.

Bu koşullarda, yaşamın anlamı ve sürekliliği yitilmektedir. Geriye, mutsuz, korkulu, depresif bir tortunun kaldığı sıklıkla söylenmektedir.

İnsanlar, canlılıklarını (vitalitelerini) yitirdiklerini, günlük sürüşmelere ve acılara direnme güçlerini kaybettiklerini, pasif, ilgisiz ve bir tür "moral-duygusal uyuşukluk, dona-kalmışlık" (Minkowski) içinde olduklarını sıklıkla belirtmektedirler.

Bu durumda, benlik bilinci, -artık-, eski yaşamöyküsüne pek de uymayan, yeni normlara, yeni ruhsal durumlara göre, kişiliğini yeniden biçimlendirme zorunda kalmaktadır çoğu kez.

Bu nedenle de, bu tür konumlara gelen insanlar için, toplama kamplarından ya da hapishanelerden "kurtuluşun" ya da "özgürlüğe kavuşmanın" ruh sağlığı yönünden, -artık- pek de ciddi bir anlamı kalmamaktadır.

1960 yıllarının başlarında, çeşitli toplumsal kurumların gereksinimleri uzantısında, Heilderberg Üniversitesinden Baeyer, Höfner ve arkadaşları, çok geniş bir kaynak araştırması yapmışlar. Eski toplama kampı tutukluları üzerine yazılan 500 ruh sağlığı raporunun ayrıntılı bir irdelemesini ve bu konudaki yeni görüşleri sergilemişler. Tartışmaya açmışlardır. (6)

Bu önemli çalışmanın özünü tek tümcede özetlemeye çalışırsak: Venzlaff'ın, anımsattığımız savlarının uzantısında, Baeyer ve arkadaşlarının kanısına göre de, toplama kamplarında tutuklu bulunanlarda, olağanüstü tutukluluk yaşantısıyla koşullu olarak, -çeşitli düzeylerde-, kişilik değişiklikleri ortaya çıkabilmektedir. Toplama Kampı Sendromunun özünü, yaşanan bu olağanüstü koşulla bağlı olarak ortaya çıkabilen *kisilik değişiklikleri* oluşturmaktadır.

Bu geniş kapsamlı çalışmanın sergilediği verilere göre, toplama kampı sendromunun en çok rastlanan belirtilerinden ilk ikisini, kronikleşen yaygın korkular ile gene kronikleşme eğilimi gösteren reaktif depresyon belirtileri oluşturmaktadır. (6)

Korku duygusu, eski toplama kampı tutukluları üzerinde olan etkisini, kurtuluştan sonra da, çok kez sürekli olarak hissettirmektedir. Eski tutukluların, sonraki görece "normal" yaşam koşullarında, en olmayacak uyarımlar karşısında bile, büyük korku krizleri, panik durumları içine girebildikleri, hemen hemen tüm soruşturmalarda, tesbit edilmiştir. Somutlarsak, eski tutukluların yüzde 55 ile yüz 100'ünde, zaman zaman artan ya da azalan, fakat varlığını sürekli olarak duyuran yaygın korkular saptanmıştır.

Bu yaygın korkular da, gene belirli bir "sessiz dönemden" sonra ortaya çıkabilmektedirler. Bu tür korku duygularının gene, çok kez, huzursuzluk, isyan, öfke, kızgınlık duyguları, heyecan bozuklukları da üreterek, kronik reaktif depresyonlar ile birlikte devam ettikleri gözlenmiştir.

Korku duygularının ayrıca kimi kereler, başka -dış- alanlara, nesnelere yansıtılarak da varlıklarını sürdürdükleri tes-

bit edilmiştir. Örneğin, postacıardan, posta kutularından, posta pullarından ve özellikle de mektup ve posta paketlerinden korkan ve bir tür "posta fobisi" sıkıntılarıyla tedavi edilmeye başlanan orta yaşlı bir Hollandalı'nın özgeçmişinde eski bir toplama kampı tutukluluğu ve uzun süreli bir gizli-kaçak (illegal) yaşamöyküsü tesbit edilmiştir. "Posta fobisiyle" dışa vuran bu korkuların kökeninde, özellikle gizli-kaçak yaşam dönemlerinden kalma ve "her an tutuklama haberi getirmesi olası" bir posta ve postacı korkusunun varlığı ortaya çıkarılmıştır.

Korkular kimi kez korku fantazilerine dönüşebilmekte ve zaman içinde, gerçek korku ile fantaziler birbirleriyle karışmaya başlamaktadır. Örneğin, yakınlarından birinin eve gelmekte biraz gecikmesi, eski tutuklularda -çok kez gerçek dışı olması olası- büyük korku krizlerinin oluşmasına neden olabilmektedir. İçinde, polis, asker, tutuklu, konularını, ilişkilerini içeren kimi televizyon yayınları bile gene benzeri korku krizlerinin, günlerce süren uykusuzlukların, karabasanlı düşlerin yeniden anımsanmasını koşullayabilmektedir. Halen İsrail'de yaşayan pek çok eski toplama kampı tutuklusunun, çok kez, sıradan bir İsrail polisini gördüklerinde bile, -eski bir SS olabilir sanısıyla-, yeni bir klinik tedaviyi gerektirecek kerte, ciddi korku krizleri geçirdikleri bilinmektedir.

Bu tür korku krizleri, genellikle, yorgunluk, tükenmişlik güçsüzlük gibi astenik, ve kalb çarpıntısı, titreme, soluksuz kalma duygusu, baş ağrısı, baş dönmesi, tüm bedenin buz gibi olması, mide ağrıları, ve başkaları gibi vegetatif belirtilerle birlikte ortaya çıkabilmektedir.

Ancak, başlangıçta gelip geçici olan bu tür ruhsal ve bedensel şikayetler, zaman içinde giderek süreklilik kazanabilmektedir. Bu gelişme, salt kişilik değişikliğinin değil, örneğin, önceleri sadece mide ağrıları biçiminde başlayan belirtilerin zaman içinde mide ülserine dönüşebilmesi gibi psikosomatik hastalıkların da ortaya çıkışlarını koşullayabildikleri sıklıkla görülmektedir.

Eski toplama kampı tutuklularında, kronik reaktif depresyon durumları, yaygın korku duyguları ile birlikte en sık rastlanan ruhsal sağlık sorununu oluşturmaktadır. (6)

Özellikle, Eitinger gibi İskandinavlı gözlemciler, bu tür depresyon durumlarının, açlık erimeleriyle olan yakın ilişkisinin altını çizmişlerdir. Gerçekten de, bu tür depresyonları, açlık ve beyin dokusu erimeleriyle birlikte ortaya çıkabilen bir tür psiko-organik sendrom olarak tartışmak eğiliminde olan pek çok gözlemci vardır.

Ancak, büyük açlık erimleri olmayan diğer pek çok toplama kampı tutuklularında ve diğer olağanüstü koşullarda, örneğin, hapis yatanlarda ya da kaçak-illegal- yaşayanlarda da benzer kronik reaktif depresyon belirtilerine sıklıkla rastlanmaktadır.

Bu durumlarda, yaşanan olağanüstü koşullar ile birlikte ortaya çıkan güvensizlik, çaresizlik, korku duygularıyla yeniden biçimlenen "*kişilik değişikliği*"nin kendisini çok zaman donuk, kuşkulu bir depresyonla açığa vurduğu tesbit edilmektedir. (6)

Diğer yandan, salt tutukluluk süresince yaşananlar değil, kamplardan, hapishanelerden kurtulduktan sonra, eski yaşamöyküsünden, alışagelinmiş yaşam koşullarından kopmalar, mesleğinden, yakınlarından ayrılmalar, ve çok kez de, eskisine oranla daha geri bir yaşam düzeyinde yaşama zorunluluğu, ekonomik çaresizlikler, diğer insanlar ile ilişki kurma zorlukları, toplumsal yalıtılmalar, gibi nedenler de, bu tür depresyonların ortaya çıkışlarını koşullayabilmekte; ya da var olanın belirginleşmesini kolaylaştırmaktadır.

Ayrıca, yaşanan olağanüstü koşulların ve sonraki toplumsal sürtüşmelerin ve yalıtılmaların uzantısında ortaya çıkan yorgunluklar, eski entelektüel kapasitenin sığıldığının duyumsanması, insanların kendilerine olan güvenlerinin daha da azalmasına, -ve sonuç olarak da-, depresif, öfkeli, saldırgan, kuşkulu bir kişiliğin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. (6)

Bu koşullarda, insanların içinde buldukları toplumlara yeniden kök-salmaları hiç de kolay olmamaktadır. Bu durumların, orta yaşlı ve yaşlı -eski- tutuklularda gençlere oranla daha büyük zorluklar gösterdiğini ayrıca vurgulamak gerekir.

Orta ve ileri yaşlarda, eski yaşam koşullarına göre kalıplanmış bir benliğin, olası yeni sürtüşmelere karşı hoşgörüsü gençlere oranla daha fazla azalmakta, kişiliğin esnekliği kaybolmakta, yeni durumlara uyumu (adaptasyonu) zorlaşmakta, ya da oldukça sancılı olmaktadır... Genellikle, yeni toplumsal yaşam tarzları zor anlaşılmakta, toplumların kendilerine verdiği (ya da vermek istediği) yeni roller, artık eskisi gibi kolay kabul edilememektedir.

Bu durumda kalan bir benlik (kişilik), ile toplumsal sürtüşmeler arttıkkca, reaktif depresyonlar, kronikleşme ve ağırlaşma eğilimi gösterebilmekte; kronikleşen ve ağırlaşan depresyonlar da, ayrıca, kişilik değişimlerini yeniden (ve yeniden) retebilmektedirler.

Bu tür ruhsal durumların yurtlarını, yakınlarını, arkadaşlarını, toplumsal konumlarını yitirmiş ve çok kez de, tek başına kalmış insanlarda daha da belirgin olarak ortaya çıktıkları görülmüştür.

Karşılaştırılmalı gözlemlerde, savaşı tutuklu ya da kaçak -illegal- koşullarda, fakat Nazilerin etkin oldukları bölgelerde yaşayarak geçirenlerde görülen depresyonların, Nazi Almanya'sını terk etmiş, başka ülkelere gmş insanlarda ortaya çıkan depresyonlara oranla çok daha sık grldğ ve daha ağır bir seyir izlediği tesbit edilmiştir.

Danimarka'lı Thygesen, 1951-53 yılları arasında izlediği eski tutukluların yüzde 45'inde hafif, yüzde 32'sinde ağır olmak üzere, toplam yüzde 77'sinde, kronik korkulu-depresif bir ruhsal durum tesbit etmiştir.⁽⁹⁴⁾

Eitingen de, Norveçli eski tutuklularda, yüzde 36 oranında kronik bir depresyon görmüştür. ⁽²⁹⁾

***

Toplama Kampı Sendromunun, depresyon gibi ruhsal belirtilerinin, eski tutukluların, yakın ya da uzak çevresiyle, az veya çok sürtüşmelerin ortaya çıkmaya başladığı dönemlerde -özellikle- belirginleştiği tesbit edilmektedir. Daha başka bir söylemeyle: Eski tutuklular, günlük yaşamlarını sürdürebilmek için yapmak zorunda kaldıkları işleri artık başaramamaya, bunun için gerekli ruhsal-bedensel enerjilerden yoksun olduklarını sezinlemeye başladıklarında, ruhsal sağlık bozuklukları daha da belirgin konumlara gelmektedir.

Eski tutuklular, kendilerini, çaresiz, güvensiz, yalnız kalmış duyumsadıkça, çevrelerindeki insanlar ile olan ilişkileri daha da bozulmakta; kuşkulu (paranoid) düşünceleri artmaktadır.

Yitirilen eski ekonomik, kültürel düzey, meslek, yakınlar, toplumsal konumlar, bu insanlarda, giderek ağır varoluş krizleri, korkuları oluşturmaktadır.

***

Tutuklanma yaşantısının, çocukları ve gençleri çok kez bedensel ve ruhsal "*olgunlaşmanın durması*" ya da "*gelişmenin kırılması*" biçiminde etkilediği tesbit edilmiştir. (6) Bu tür gençlerin ve çocukların, bedensel ve ruhsal gelişme düzeyleri çok kez tutuklandıkları yaşlardaki olgunluk düzeylerini pek aşmamakta; sağlıklı bir evrimleşme görülememektedir. (35)

Yoğun korku sonucu ortaya çıkan ruhsal-duygusal felç "gelişmenin" ve "olgunlaşmanın durması" olgusunu Ukraynalı bir Yahudi kız çocuğunun yaşamöyküsünde örnekletirip somutlamak olası: Bu kız çocuğunun trajik yaşamöyküsü 5 yaşındayken 1940 yılı ortalarında Almanların Ukrayna'da Yahudi avı sürdürdükleri dönemde başlamış. Çocuğun ailesi sarışın mavi gözlü oldukları için kendilerine Almanlardan bir tehlike gelmeyeceğini sanmışlar; bu nedenle de köylerini terk edip ülke içlerine göç etmeyi düşünmemişler. Beş yaşındaki kız çocuğu bir gün, köyden biraz uzakta, orman kenarında hayvanları otlatırken, köyden yana silah sesleri duymuş... Bir kaç dakika sonra da, bu kez başka köyden, yaşıtı bir erkek ço-

cuğu kızın yanına gelmiş ve biraz önce Alman askerlerinin kurşuna dizdikleri adamın yanında bulunduğunu söylediği bir kimlik kartını kızı göstermiş... Kız çocuğu kimlik kartının babasına ait olduğunu görmüş... Ağlamak, haykırmak istemiş... Sesi çıkmamış... Ağlayamamış... Korkulu bir yüz ifadesiyle dona-kalmış... Sonra, erkek çocuğu, onu, ölenlerin yanına götürmüş... Küçük kız, orada anasının, babasının, erkek kardeşlerinin ölülerini görmüş, ancak korkudan kasılmış bir yüz ifadesiyle gene ağlayamamış, hiçbir şey söyleyememiş...⁽³⁵⁾

Savaş boyu, kızı Ukraynalı köylüler barındırmışlar... Savaştan sonra, 1946 yılında, Kıbrıstan Filistine gizliden göçmen gönderen DP -Kampında toplanan Yahudiler arasında bu kız çocuğuna da rast gelinmiş. Ruhbilimciler, aradan beş yıl geçmesine karşın küçük kızın bedensel-ruhsal gelişmesinin ve yüz ifadesinin beş yıl önceşi gibi kaldığını, kızın ne gülebildiğini, ne ağlıyabildiğini, korkulu bir bakışla, dona kalma durumunu sürdürdüğünü tesbit etmişlerdir. Daha sonraki yıllarda da kızın bedensel-ruhsal gelişmesi ve yüz ifadesi değişmemiş...⁽³⁵⁾

Hollanda'da, 2.Dünya Savaşı'nda, ana-babalarının tutuklanıp öldürölmeleri sonucu "öksüz kalmış" 204 çocuk üzerinde uzun süreli ve çok kapsamlı bir araştırma yapılmıştır. Çeşitli yaş gruplarından oluşun bu çocuklar savaşın hemen bitiminden sonra muayene edilmişler. Arada sürekli kontrol altında tutulmuşlar. Ayrıca, savaşın bitiminden sonraki ilk muayenelerinden 25 yıl sonra yeniden ve çok ayrıntılı olarak ruhsal-bedensel yönlerden sağlık kontrolünden geçirilmişlerdir.⁽⁵⁵⁾

Araştırmacılar, bu çocukların, Nazilerin, Hollanda'ya gelmeleriyle başlayan genel terörü ana-babalarıyla birlikte yaşadıklarını, sonra bunu çeşitli tutukluluk yaşantılarıyla süren ikinci bir terörün izlediğini, bunun ardından da, bu "öksüz çocukların", savaşın sona ermesinden sonra, "günlük yaşamın terörünü" yaşadıklarını tesbit etmişlerdir.

En önemli ve ağır örseleyici yaşantının, bu çocukların, yakınlarından, özellikle de, annelerinden ayrılmalarında göröldüğü tesbit edilmiştir.

Çocukların ağır örselenmeleri, "koparılarak ayrılmaları" salt ana-babaları ve diğer yakınlarıyla sınırlı kalmamış... Çocuklar, ayrıca, oyun yerlerinden, oyuncaklarından, eğitim kurumlarından, içinde yetiştikleri grup dinamiğinden, alıştıkları insanlar arası ilişkilerden de "kopmak" zorunda kalmışlardır.

Çocuklar görece varsıl koşullarda yaşayan başka ailelerin yanlarında yetişmişler.

Ancak, yaşamöyküsü kopuşlarının getirdiği bu örselenmeler bir daha onarılamamıştır.

Ana-babalarından ayrıldıktan sonra, çocukların ruhsal--bedensel gelişmeleri durmuş. Çocukların kimlik gelişimleri bozulmuş. Hiç bir yere ait olamama duygusunun giderilemediği saptanmış. Çocuklarda, önemli ruhsal-toplumsal bozuklukların ortaya çıktıkları tesbit edilmiştir.

Bu çocuklarda, aile kurma, meslek seçme, eğitim, serbest zamanları değerlendirme bozuklukları ortaya çıkmış. Ayrıca, kronik bir korku, depresyon, insanlara karşı güvensizlikler ve insanlar arası ilişki bozuklukları tesbit edilmiştir.

Çeşitli yaş gruplarına kümelendirerek, örneğine az rastlanır ayrıntı analizleriyle sürdürülen bu kapsamlı araştırmanın sergilediği sonuçlar şöyle toparlanabilir: Böylesine ağır örselenmeler geçirmiş "öksüz kalmış" çocukların, bedensel-ruhsal gelişme harmonileri bozulmakta... Çocuklar sağlıklı arkadaş ilişkileri kuramamakta... Benlik bilinçlerinin gelişme gücü yavaşlamakta. Toplumsal uyumsuzluklar artmakta. Bağımsız, özerk bir kimlik kurulmasında ciddi zorluklar ortaya çıkmaktadır...

Yaşamlarında nesnel olanaklar yeterince giderilmiş olsa da, bunların tinsel yaşama yansıtılmasında büyük eksiklikler görülmüştür.

Bu "öksüz kalmış" çocuklarda görülen tüm ruhsal-toplumsal sorunları kucaklayan genel bir tanımlama bulmakta zorluk çekildiği açıkça belirtilmekte...

Şimdilik kaydıyla, bu duruma, "*çocukların süregelen örselenmeleri*" denilmektedir. ⁽⁵⁵⁾

***

Ruhsal gelişmenin durması olgusunu, yakından tanıdığım 66 yaşındaki bir Alman şizofren kadının yaşamöyküsünde bir kez daha somutlaştırmak istiyorum.

Çalıştığım klinikte, uzun yıllardır yatan Bayan S., 1942 yılında, 15 yaşındayken, ana ve babası direniş örgütlerinde çalıştıkları gerekçesiyle, Naziler tarafından tutuklanmışlar ve hemen öldürülmüşler.

15 yaşında "öksüz kalan" Bayan S., savaşın son yıllarını Polonyalı köylülerin yanında geçirmiş. Sonra Berlin'ne gelmiş... 1955 yılında, 27 yaşında, şizofreni tanısıyla kliniğe yatmış. O zamandan beri de değişik aralıklarla Almanya'nın çeşitli kliniklerinde bulunmuş.

Şimdi, 66 yaşında olan Bayan S., kliniğin en eskilerinden ve sevilenlerinden biri...

Bayan S., zamanının tümünü klinikteki çeşitli dikiş atelyelerinde kendisine ya da bebeklerine yeni giysiler dikerek geçiriyor... Dış dünya ya da yakın çevresiyle olan ilişkisi çok az. Çok az konuşuyor... Kendi içine kapanık, otistik bir yaşam sürüyor... Çocuksu bir konuşma tarzı var. Kelime hazinesi sınırlı. Hangi güncel konu olursa olsun, tüm sorulara eski çocukluk anılarıyla yanıtlar buluyor... Bu konuda klinik içinde hoş bir üne sahip...

Uzun yıllardır yattığı çeşitli kliniklerde yapılan testlerden, konuşmalardan, raporlardan oluşan kalın dosyaları var... Ancak, bu dosyalarda ve bizim konuşmalarımızda tesbit edilen en önemli olgu, Bayan S.'nin, ana-babasından ayrıldığı günden sonrasına ait söyleyebildiği tek bir anı, tek bir söz yok... Tüm anlattıkları, ana-babasının tutuklandıkları gün bitiyor... Sonrası ile ilgili tüm sorular, o "sıfır günden" önceki anılarla yanıt verilmeye çalışılıyor...

Bayan S., bu eski anıları inanılması zor ayrıntılarla anlatıyor... 15 yaşına kadarki belleği çok zengin. Ancak, her şey, ana-babasının tutuklanmasından birkaç gün önce kutladığı, doğum günü yemeğiyle bitiyor... Sonrası ile ilgili tek bir anı yok.

Tüm giysileri, annesinin ona diktiklerinin benzeri kumaşlardan ve desenlerden olmasına büyük bir özen gösteriyor. Hattâ benzemeyenlerini giymiyor. Saçlarını, hâlâ annesinin ördüğü biçimlerde tarıyor, benzer kurdelelerle bağlıyor. Konuşma tarzı aynı çocuksu ifadelerle dolu... Hattâ yüz ifadesi bile çocuksu...

Bayan S., de ana-babasının tutuklanması ile psikozun başlaması arasında 12 yıl kadar oldukça uzun bir zaman dilimi var. O dönem içinde, kendisini görece yakından tanıyanların verdikleri bilgilere göre, bu süre oldukça normal koşullarda geçmiş...

Ancak, Bayan S.'nin bu zaman dilimi ile ilgili söyleyebildiği hiçbir anısı yok... Her şey, ana-babasıyla birlikte yedikleri son doğum günü yemeğiyle bitiyor.

Ruhsal ve bedensel büyüme, 15.yaş günü yemeğinde kalmış. Aradan geçen 51 yıl Bayan S.'nin yaşamında hiçbir iz bırakmamış. Bayan S., bugünkü yaşamında, bütün gün eski çocukluk şarkılarını söylüyor. Karşılaştıklarına annesinin eskiden kendisine yaptığı yemekleri anlatıyor. Yemek tarifleri veriyor. Odası, armağan edilen ya da kendisinin yaptığı bebeklerle dolu. O da, annesinin kendisine yaptığı yemeklerin benzerlerini bebeklerine yapıyor... Bebeklerinin doğum günlerini, kendisinin 15. doğum gününde masada bulunanlarla kutluyor...

***

Çocuklarda ve gençlerde tesbit edilen bu "olgunlaşmanın durması" olgusu, çok kez psikozla sonuçlanmasa bile, sonraki yıllarda pek de kolayına aşılammamaktadır. Burada, yaşanan olağanüstü korku ve güvensizliğin, beslenme bozukluklarının yanında, ananın, babanın ve diğer yakınlarını çok erken yaşlarda yitirmenin getirdiği sevgisiz ve yalnız kalmanın ağır örseleyici etkisini gözardı etmemek gerekir. ⁽³⁰⁾

Bu tür ağır örselenmeler, ruhsal-bedensel yeni bir düzenleme ilkesi oluşturmakta ve sonraki gelişmeler de genellikle bu ilkelere göre gerçekleşmektedir. Görece genç yaşlarda yaşanan örselenmeler sonrasında görülebildiği kadarıyla bedensel-ruhsal gelişmeler çok yavaşlamakta ya da durmaktadır.

Bu konumdaki gençlerin, okul başarılarının, öğrenme istemlerinin ve yeteneklerinin, yaşıtlarına oranla belirgin biçimlerde düşük olduğu saptanmıştır. Başlangıçtaki "sessiz dönemin" çocuklarda ve gençlerde, kimi zamanlar, yetişkinlere oranla daha da uzun sürebileceği gözlenmiştir.

Toplama kampı yaşantısını yakından tanımış gençlerin ve çocukların, kurtuluşlarından sonra, benzer koşullarda yaşamış ana ya da babalarıyla birlikte, aynı evlerde yaşamaları durumunda, buralarda oluşan genel ortam, kimi zaman ruh sağlığı bozukluklarının daha da artmasına neden olabilecek düzeyde ağır olabilmektedir.

Buna karşın, tüm aile üyelerinin yitilmesi ve tek başına kalınması durumunda da, bu tür gençlerde ve çocuklarda, erken yaşlarda toplum dışı kriminal eğilimlerin, alkolizm ve diğer benzeri uyuşturucu madde alışkanlıklarının ortaya çıkmasını -kolaylıkla- koşulladığı görülmüştür.

Bu gençlerde ve çocuklarda, topluma ve insanlara karşı güven duygularının azaldığı, umutsuzluğun, çaresizliğin arttığı, diğer insanlar ile olan ilişkilerin bozulduğu, ilgisiz, edilgen (pasif), pervers kişiliklerin ortaya çıktığı tesbit edilmektedir.

Bu durumlarda salt benlik bilinci değil, üst-benlik bilincinin de yeterince gelişemediği de izlenebilmektedir. Bu tür savları biraz daha somutlamaya çalışırsak: Özellikle gençlerde ve çocuklarda, tutuklanma koşullarında henüz gelişme olanağı bile bulamamış "Üst-Benlik" (Über-Ich), çok kez, gelişme olanağı bulamadan çözülmekte ve bunun yerine kamplarda geçerli olan "militer otorite", -"üst-benlik" olarak-, içselleştirilmektedir. Sonunda, toplama kampları tutuklularında, -uzun süreler hapis yatanlarda, gözaltında kalanlarda, işkence görenlerde vb.-, yaşanan tüm kaba şiddetin simgesi olan "otorite", ile bunun kurbanı olan insanların günlük yaşamlarının "normal" otoriteleriyle yer değiştirmekte, özdeşleşebilmektedir. Örneğin, her devlet memuru, her polis, her yönetici ve hattâ tedavi için gidilen kliniklerdeki hekimler, özellikle de "beyaz gömlekli baş-hekimler", tutukluluk süresince tanışılan

"otoriteyi" çağrıştırmakta; ve bu insanlarda, bastırılmış öfkele-
rin, saldırganlık duygularının boşalmasına neden olabilmekte-
dir. Öte yandan, eşki tutukluların, bizzat kendileri de, yakın
ya da uzak çevrelerine karşı olan ilişkilerinde böylesine içsel-
leştirilmiş bir "militer otorite" tavır uygulamaya başlamakta-
dır. Bu durum, onların diğer insanlar ile olan "birlikte yaşa-
malarını" bir kez daha olumsuz yönde etkilemektedir. Örne-
ğin, bu insanların, yakınlarını, eşlerini, çocuklarını dövme-
ye kalkıştıkları sıklıkla gözlenmektedir...

Burada diğer önemli bir noktanın biraz daha açıklanma-
sı gerekebilir: "Normal" toplumun yöneticilerinin de, tutuklu-
luk sürecinde yaşanan ve yakından tanınan "otoritenin" yanın-
da yer aldıklarının bilinmesi ve bu durumun, yönetim tarafın-
dan zaman zaman açık ya da üstü kapalı biçimlerde "ihyas et-
tirilmesi", bu tür tutukluluk ve işkence serüvenlerini yaşamış
insanların, bir daha bu tür toplumlara güven duymalarını ve
uyum sağlamalarını olanaksız kılmaktadır.

Fakat burada, insanların tutuklanmadan önceki eğitimle-
rinin, politik düşüncelerinin kimi zamanlar belirleyici önemi
olduğu da görülmektedir. Örneğin, içinde yaşadıkları toplu-
ma, yöneticilerine güvenerek, inanarak yetişmiş insanların,
tutukluluk döneminden sonra, aynı topluma -artık- yeniden
güven duymaları, inanmaları oldukça zorlaşmaktadır. Bunlar-
da düş kırıklıkları, bunalımlar çok daha fazla olmaktadır. Bu-
na karşın, başından beri, topluma ve yöneticilerine güven
duymayan, karşıt düşüncelilerin çok kez böylesine büyük düş-
 kırıklıklarına uğramadığı, tersine, yaşananların kendi düşün-
 celerinin ve savundukları dünya görüşlerinin bir tür doğrula-
 ması olarak değerlendirdikleri ve konumlarından neredeyse
bir tür mutluluk payı (bile) çıkarabildikleri gözlenmiştir.

Gerçekte, burada ortaya çıkan güvensizlik, salt toplumu
yönetenlere karşı değil, toplumsal vicdana karşı da yönelik ol-
maktadır.

Ancak hemen söylemek gerekir ki, bu tür "militer otorite içselleştirilmelerinin" çıplak şiddet aracılığıyla "otorite yan-

lısı kişilikler" oluşturulması, her türlü otoriter yönetimler için tam da amaçlanan, özlenen bir durumu ortaya çıkarmaktadır. .

Başka türlü bir söylemeyle, salt Nazi Almanyasında değil, diğer pek çok ülkede, merkezi bürokrasilerin uyguladıkları faşizan, otoriter yönetimlerde, yapılan geniş çaplı tutuklamalarda, işkencelerde, insanlara hep bu tür bir militer otorite içselleştirilmesi sağlanmaya, -uyruklar disiplinize edilmeye- çalışılmıştır. Toplama kamplarının ve diğer yığınsal tutuklamaların, işkencenin gerçek amacı -"asli işlevi"- budur. Bu tür yaşantılar, insanlar üzerinde oluşturdukları "*majik korku*" ile her türlü entelektüel gelişmeyi, ruhsal ve vicdansal olgunlaşmayı durdurmuş; ve hattâ kırmıştır. Bu da son hesaplaşmada otoriter yönetimlerin hep işine gelmiştir.

***

Tutuklanma yaşantısının en ağır ve olumsuz etkilerinden biri, bu insanların, günlük yaşamları içinde diğer insanlar ile olan ilişkilerinde ortaya çıkan güvensizliklerde, kuşku da odaklanmaktadır.

Eski tutuklular, kendi içlerine kapanmalarını ve "dışardakiler" ile yeterli ve sağlıklı ilişkiler, dialoglar kuramamalarını, genellikle "biz ne konuşalım ki, bizim özel dilimiz başka... dışardakilerin dilleri başka... biz dış dünyanın, dış dünya bizim dilimizi anlamıyor..." biçiminde değerlendirmişlerdir. Bu tavır da onların ruhsal geri çekilmelerinin temel nedenlerinden birini oluşturmuştur.

Burada, eski tutuklular ile dış-dünya arasında gerçekten de pek de kolay aşılamayan bir yarık olduğu; birey-toplum etkileşiminin sürekliliğinde ciddi bir kopma olduğu görülmektedir.

Eski tutuklular, kendi yaşamöykülerinin, "dışardakilerin" yaşamöykülerinden ayrı bir gelişme seyri gösterdiğini duyumsamakta; dahası, bu "ayrılık" günlük yaşamda da kendisini olanca açıklığıyla açığa vurmaktadır.

Bugünün görgüleriyle bile, bir insanın, kimi zaman çok kısa bir tutukluluk ya da hapislik döneminden sonra bile dış-dünya ile kendisi arasında öfke, isyan, kızgınlık duygularının, güvensizliğin, anlayışsızlığın koşulladığı böyle bir farklılığı -hattâ, yarıklığı-, tesbit etmek olasıdır. Bu insanlar ile dış-dünyadakiler arasında aşılması hemen hemen olanaksız ayrı norm sistemleri değer ölçüleri ortaya çıkabilmektedir.

Tutuklu kalmış insan ile dış-dünyadakiler arasında, aradan geçen uzun yıllara karşın, aradaki harmoni bozukluğu aşılama- tamakta, dışardakilerin, "biz olanları bilmiyorduk" demeleri, ya da anlatılanlara kuşkuyla baktıkları sanısı tutuklularda büyük üzüntülerin, düş kırıklıklarının ruhsal gerilimlerin nedeni olmayı sürdürmektedir. Ayrıca, çok kez, gerçekten de, dış-dünyadaki yaşam ile "içerdeki yaşam" arasında öylesine büyük farklar görülmektedir ki, kimi zamanlar, tutukluların bizzat kendileri bile, kendi yaşadıklarından kuşku duymaya başlamaktadırlar. Ancak bu durum onların acılarının bir kez daha artmasına neden olmakta, yabancılaşmalarını yoğunlaştırmaktadır.

Hangi nedensellik ilişkileri içinde olursa olsun, bir eski tutuklu insanının, diğer insanlara ve topluma karşı güvensizlik duymaya başlaması, giderek, onlarda, kuşkulu, depresif, öfkeli bir kişiliğin ortaya çıkmasını -neredeys- kaçınılmaz kılmaktadır.

Bu tür bir bağlam içinde, yaşanan patolojik örselenmeler, giderek gerçek dünyadaki insanlar arası ilişkilerde (de) aranmaya başlanmakta. Örselenme yer değiştirmekte. Kamp, hapisane yöneticilerine duyulan güvensizlikler, bu kez, diğer insanlar arası ilişkilerdeki güvensizliklere dönüşebilmektedir. Bu koşullarında, eski tutuklular, "normal yaşam" geri döndüklerinde, artık salt eski karşıtlarına değil, kendi yakınlarına karşı da güvensiz, kuşkulu davranabilmektedirler. Tutukluluk süresince düşlenen fantaziler yerlerini düş kırıklıklarına bırakmakta. Bunlarda, gerçeklerden kaçmaya, geri-çekilmeye, sert hırçınlıklara ve saldırganlıklara neden olmaktadır.

Bu tür fantazi-düş kırıklığı çatışmalarının koşulladığı ruhsal sorunların, cepheden dönen "normal" askerlerde de sıklıkla görüldüğü hep bilinir.

***

Eski toplama kampı tutuklularında (ya da hapis yatmış, işkence görmüş, gözaltında tutulmuş insanlarda) görülen psikozlar, bugün bile önemli bir tartışma konusu olma durumunu sürdürmektedir.

Baeyer ve arkadaşları (1964) yılında inceledikleri, 500 eski toplama kampı tutuklusunu içinde yüzde 14,8 oranında, 71 psikoz olayı tesbit etmişlerdir. ⁽⁶⁾

Bu psikozların, 37 tanesi şizofreni, 18 tanesi siklotimi, 14 tanesi envolüsyon psikozu, 2 tanesini de sınıflandırılmayan psikozlar oluşturmuştur.

Ancak, burada, psikoz tanımlamalarının çeşitli ülkelerde ve bu ara özellikle de, Avrupa ile Amerika arasında önemli farklılıklar gösterdiğinin unutulmaması gerekmektedir.

Örneğin, Cattschsch 1944-46 yılları arasında Alman savaş tutuklularının kaldıkları bir askeri hastanede tesbit ettiği 598 ruh sağlığı bozukluğunun, 385 tanesini psikoz olarak tanımlamıştır. Araştırmacı, bu türden yüksek psikoz oranının nedenlerini, Alman askerleri için yaşam koşullarının değişmesi, "yaşamın bütünlüğünün çözülmesi", labil kişiliklerin çokluğu olarak göstermiştir. Buna göre, bu tür ruhsal yapılar tutukluluk süresince kolayca yetmezliğe girebilmekte; ve ortaya, genellikle, izlenme, zehirlenme gibi yanılmalı düşüncelerinin ağır bastığı, sanrılı, hezayanlı psikoz görünümleri çıkabilmektedir. ⁽⁶⁾

Ancak, bu bulguları, kıtalararası ruhbilim nomenklaturası farklılığı ile açıklamak kadar "otorite yanlısı karakter" özellikleriyle de tartışmak olasıdır. Ve bu tür bir yaklaşım belki de öncekinden daha da ikna edici olmaktadır. Özetle şöyle somutlaştırmaya çalışmak istiyorum: Yoğun bir disiplin, itaat,

emir-komuta ve naif bir dűş dünyası kořullandırması altında eęitilen Alman askerleri çok gűvendikleri dűzenlerinin ve dűnyaya bin yıl egemen olacaklarını sandıkları dűřlerinin daęılmasının ardından, salt askeri deęil, ruhsal bozguna da uęramıřlardır. Bu ruhsal yıkım ve özölme sonucu da ortaya psikotik boyutlarda bir ruh saęlıęı bozukluęu epidemisi çıkmıřtır.

Bu önemli konu, Almanya'da giderek biraz daha derinlemesine araştırılmaya çalışılmış. Bu arada, gene Heilderberg niversitesi kliniklerinde 1982 yılına değin, psikoz olarak tanımlanan 194 eski toplama kampı tutuklusunun durumları, yeniden irdelenmiş; tüm bulguların yeni bir dökümü yapılmıştır. (7)

Bu 194 eski tutuklu psikozun 76'sını erkekler (%39), 118'ini (%61) kadınlar oluşturmuştur. Bunların yaş ortalaması 60-65 arasındır.

Psikotik tepki gűsteren eski tutukluların bűyűk bir bűlűmű orta ve yűksek ۆğrenim gűrműřler, orta ve űst toplumsal tabakalardan gelmiřlerdir.

Arařtırmada, kamplarda kalıř sűreleri, kampların nitelikleri, ve ۆzellikle de, tutukluların kamplarda buldukları zamanki yařları gibi nedenler, bu insanlarda, sonradan ortaya çıkan ruh saęlıęı bozukluklarının belirtilerini belirlemede önemli ۆlűlerde etkilerde bulunduęunu gűstermiřtir. ۆrneęin, çocukluk ve gençlik çaęlarında kamplarda kalanların sonraki psikoz durumlarında, daha çok otistik, katatonik eęilimlerin aęırlık kazandıęı; orta ve genç yařlarda tutuklu bulunanlarda ise ileriki yıllarda paranoid reaksiyonların daha belirgin oldukları tesbit edilmiřtir. Hangi tűrden olursa olsun, psikoz belirtilerinin hemen hemen tűműne çeřitli psiko-somatik řikayetlerin eřlik ettięi gűrűlműřtűr.

Heilderberg niversitesi verilerine gűre, eski toplama kampı tutuklularında gűrűlen psikotik belirtiler, kurtuluřtan, ortalama 9 yıllık bir sűreden, -bir sessizlik dűneminden-, sonra bařlamıřlardır.

Psikotik reaksiyonlar başlamadan önce, 95 kişide, yaygın korkulu fobik reaksiyonlar 85 kişide reaktif depresyon belirtileri gözlenmiştir. 54 kişide ise, çeşitli psiko-somatik reaksiyonlar ortaya çıkmış, sonradan psikotik belirtiler başlamıştır. (7)

194 psikoz vakasının, 87 tanesi şizofreni, 12 tanesi şizo-afektif psikoz, 59 tanesi siklotimi, 36 tanesi envolüsyon psikozu olarak tanımlanmıştır...

Bu psikotik olaylardan 66 tanesi geride iz bırakmadan geçmiş. 119 tanesi zaman zaman tekrarlayan psikotik görünümlerle sürmü; 76 tanesi kronikleşmiştir.

Burada tesbit edilen, -ve araştırmacılar tarafından karma "endomorph" psikoz olarak adlandırılan- psikozların başlangıcı, genellikle, olağanüstü yaşam koşulları uzantısında ortaya çıkan kişilik değişikliklerinin patolojik boyutlara dönüşmesiyle belirginleşmekte; ve sonra da, yaygın korkulu, fobik, reaktif depresif, psiko-somatik belirtilerin etkin bulunduğu, ağır bir ruhsal sağlık bozukluğu görülmekte. Daha sonra da, -karma psikoz- olarak da tanımlanan, şizofreni, şizo-afektif, siklotim envolüsyon psikozları gibi çeşitli psikotik durumlar gelişmektedir.

Psikoz durumlarının ortaya çıkması, kurtuluşu izleyen değişik zamanlar sonrasında olmuştur. Örneğin, 22 eski tutukluda, özgürlüğe kavuştuktan sonraki ilk yıllarda psikotik belirtiler başlamış; ve klinik tedavi gereksinimi ortaya çıkmıştır. 97 eski tutukluda ise, kurtuluştan ve normal yaşam koşullarına geçtikten en az 10 yıl sonra psikotik belirtiler görülmeye başlamıştır. 17 envolüsyon psikozunda, psikotik belirtilere eşlik eden damar-sertliği (skleroz) bulguları da saptanmıştır.

Psikoz belirtileri kapsamı içinde görülen sanrılar ve hezeyanlar genellikle, izlenme, tehdit edilme, zehirlenme, yenden tutuklanma vb. gibi konularda yoğunlaşmıştır. Bunların yanında, yoğun bir güvensizlik duygusu, varoluş korkusu sıklıkla görülmüştür.

Araştırmacılar, sıkca görülen, varoluşsal toplumsal bir tehdit altında bulunma korkusuna, giderek, toplumdan yalıt-

lanma korkusunun da eklendiğini ve bu durumun, sonunda, otizm ve katatoni düzeylerine vardığını düşünmektedirler.⁽⁷⁾

İnsanın kendi iç-dünyasına çekilip kapanması, kendi kendisi üzerine kapsullenmesi, dış-dünya ile olan ilişkilerini en aza indirmesiyle ortaya çıkan otizm durumu, o insanın dış-dünya ile olan sürtüşmelerini azaltmamakta, tersine çoğaltmaktadır.

Zamanla, birey ile çevresi arasındaki ortak heyecanlar, beğeniler, duygular azalmakta; tinsel yaşamda birlikte rezonansa gelinebilecek pek bir konu kalmamaktadır.

Sonuçta, bu insanlar, giderek, kendilerinin gerçekten de, toplumun çoğunluğundan "başka" olduğuna bir kez daha inanmaya başlamaktadırlar...

***

Ruhbilimciler, 2.Dünya Savaşı boyunca, insanların ruhsal dünyalarında gerçekten neler olup bittiğini anlayabilmek için, bugüne değin uzanan savaş sonrası dönemde, sıcak savaş süresine oranla çok daha fazla bir çaba harcamak zorunda kalmışlardır.⁽¹⁵⁾

Somutlarsak: Sıcak savaş dönemi boyunca, savaştan dolayı ya da dolaysız etkilenen milyonlarca insanda çeşitli bulaşıcı hastalıklar, organ bozuklukları, ağır yaralanmalar ve benzeri sakatlıklar tesbit edilmiş. Bunların ortaya çıkış nedenleri kısmen de olsa klasik doğa ve ruhbilimleri mantığı ve neden-sonuç ilişkileri içinde anlaşılmaya, tedavileri yapılmaya çalışılmıştır.

Fakat savaşın bitmesine ve aradan 40-50 yıl gibi görece uzun bir zaman dilimi geçmiş olmasına karşın, savaş süresince oluşturulan olağanüstü durumların koşulladığı ve günümüze değin güncelliğini yitirmeyen kimi ruh sağlığı bozuklukları karşısında, ruhbilimcilerinin içinde buldukları çaresizlikler bugün bile bir türlü aşılamamaktadır.

Bu tür bir bağlam içinde, ve gene günlük ruhbilim uygulamalarının dayattığı zorlamaların uzantısında, eski toplama

kampı tutuklularının gösterdikleri ruh bozuklukları tartışmaları yeniden gündeme gelmiş. 1975 yılında, Münih Max Planc Enstitüsünden, Matussek, geniş bir kaynak taraması uzantısında, Toplama Kampı Sendromunda görülen kimi ruh sağlığı bozukluklarının yoğunlaşma noktalarını yeniden şöyle kümelendirmiştir: (70, 71, 72)

- Suçluluk duygusu, intihar eğilimleri, hüznülülük hali, resignasyon, kronik depresyon ve başkaları gibi, *depresif görünümler*;

- İlgisizlik, güçsüzlük, inisiyatifsizlik, yorgunluk, tükenmişlik, canlılığın (vitalitenin) azalması gibi *astenik durumlar*;

- Çabuk heyecanlanma, duygusal dengesizlikler, çabuk öfkelenme ya da aşırı duygusuzluklar, kızgınlıklar, duygusal küntlükler gibi, *duygu-heyecan bozuklukları*;

- Panik türü korkular, fobik tepkiler, karabasanlı düşler, uyku bozuklukları, yaygın huzursuzluklar gibi, *korku durumları*;

- Anımsama zorlukları, unutkanlıklar, konsantrasyon zorlukları, dikkatin azalması, ve başkaları gibi *entelektüel alandaki şikayetler*;

- Yalıtlanma (izolasyon), insanlar arası ilişkilerin bozulması, toplumsal yaşamın pek çok alanlarından geri-çekilme gibi, *toplumsal yaşamı kapsayan şikayetler*;

- Aşağılık duyguları, kendine güvensizlik, yetmezlik duyguları, kimlik bunalımları, kendi benliğini -olumsuz, değersiz- değerlendirme eğilimleri gibi, *benlik bilinci bozuklukları*;

- Güvensizlik, kuşku, çevresindekilere -çok kez gereksiz yere- düşmanca duygular besleme gibi, *paranoid düşünceler...*

Burada, eski tutuklular üzerine yapılan araştırmalarda tesbit edilen bir olguyu bir kez daha vurgulamak gerekebilir. Şimdiye değin görülebildiği kadarı ile tutuklanmış, işkence görmüş insanlar, genellikle kendi sorunları, bedensel, ruhsal şikayetleri üzerine konuşmak istememektedirler.

Bu insanlar, pek çok sağlık kurumunun yaptığı çağrıya yanıt vermemekte; kontrol muayenelere katılmak istemediklerini söylemektedirler. Ancak, çok zor durumlarda kaldıklarında, sağlık kurumlarına başvurmakta; fakat bu kez de, şikayetlerinin tümünü -ve asıl en önemlilerini değil-, ancak bir kesimini anlatmaktadırlar.

Bu durumu örneklerle somutlaştırmak istiyorum: (72)

Münih, Max Planck Enstitüsü'nün sürdürdüğü bir araştırmada, bölgede bulunan 2500-3000 kadar eski tutukluya, ücretsiz kontrol muayenesi davetiyesi gönderilmiş. Bunların içinden ancak 144 tanesi bu tür bir çağrıya olumlu yanıt vermişlerdir. Diğer büyük bir çoğunluğu, her nedenle olursa olsun, eski anıları bir daha anımsamak istemedikleri gerekçeyle, muayene olmayı, ya da salt söyleşi yapmayı (bile) kabul etmemişlerdir.

Diğer önemli bir nokta: Bu pilot araştırma grubu içinde, bedensel yönden muayene edilenler, ruhsal şikayetlerini, ruhsal yönden muayene edilenler ise bedensel sorunlarının önemli bir bölümünü söylememişlerdir.

Birbirinden bağımsız çalışan timlerin tesbit ettikleri bazı bulguların karşılaştırmalı sonuçları şöyle özetlenebilir:

Örneğin, bedensel muayene yapılan 144 eski tutukluda yüzde 90-95 oranında kalb-damar sistemi bozukluğu tesbit edilmesine karşın, aynı grub, kendilerini salt ruhbilimsel yöntemlerle muayene eden psikiyatır ve psikoloğlara, bu şikayetlerini ancak yüzde 68 oranında söylemişlerdir.

Aynı olgu ruhsal muayeneler için geçerli olmuştur. Ruhbilimsel yöntemlerle araştırmaları yapılan eski tutukluların yüzde 75'inde korku, korkulu depresif ruhsal durum, uykusuzluk vb. gibi belirtiler tesbit edilmesine karşın, aynı grub insanlar, bedensel muayene sırasında, bu türden şikayetlerinden, ancak yüzde 28 oranında söz etmişlerdir.

Çok yoğun duygu yüklü heyecan boşalmalarına neden olabilen terör yaşantılarının sıklıkla ve olanca ayrıntılarıyla -yeniden- anımsanması (Hypermnésie), bu olağanüstü koşul-

lardan geçmiş insanların yaşamlarının en fazla örseleyici yanlarından birini oluşturmaktadır. Pek çok eski tutuklu, yaşamöykülerinin bu bölümlerini bir kez daha anımsamak ve de anlatmak zorunda kalmamak için, bugün bile psikiyatri muayenelerine gitmek istememektedirler.

Bir kez daha vurgulanabilir ki, bunlar, gerçekte şikayetlerini abartıp "hastalığa sığınan" insanlar değildir. Tersine bu insanların büyük çoğunluğu, şikayetlerini kendilerine saklayan, bu konuda hemen hemen hiçbir kimseyle konuşmak istemeyen özgün kişilik sahibidirler.

Münih, Max Planck Enstitüsü'nün bu son kerte öğretici çalışması bu savı bir kez daha doğrulamıştır.

***

Ayrıca bu pilot araştırmada, 144 eski toplama kamp tutuklusunda tesbit edebildiği ruhsal ve organsal şikayetleri şöyle sergilemektedir. (çalışmanın yapıldığı yıllarda, eski tutukluların yaş ortalamasının 65 dolaylarında olduğu belirtilmektedir)

144 kişide tesbit edilebilen organ şikayetleri (Matussek):

- % 86 çeşitli vegetatif şikayetler
- % 48 romatizma şikayetleri
- % 95 kalb-dolaşım sistemi şikayetleri
- % 64 baş ağrıları
- % 35 karaciğer-safra yolları şikayetleri
- % 24 ürolojik şikâyetler
- % 48 omurga ağrıları
- % 35 işitme ve görme şikayetleri
- % 57 akciğer ve solunum yolları şikayetleri
- % 27 barsak şikayetleri
- % 61 mide şikayetleri
- % 22 işkenceler sonrası kalan çeşitli yaralanmalardan kaynaklanan şikayetler

% 14 (kadınlarda) çeşitli ginokolojik şikayetler

Pek çok eski tutuklu, bu şikayetlerin birden fazlasından yakındıklarını ifade etmişlerdir.

Tesbit edilen ruhsal belirtiler (Matussek):

% 62 insanlar arası ilişki bozuklukları, güvensizlik

% 54 izolasyon eğilimi

% 75 korku ve korkulu düşler

% 31 kızgınlık, öfke duyguları

% 21 paranoid düşünceler

% 72 iç ruhsal huzursuzluk, çabuk heyecanlanma

% 61 depresyon

% 46 uykusuzluk

% 33 korku durumu

% 39 unutkanlık, anımsama bozuklukları,
konsantrasyon bozukluğu

% 36 yorgunluk, ilgisizlik

***

Matussek, Toplama Kampı Sendromu'nu, ayrıntılı bulgu-belirti analizleri üzerinden, çeşitli alt gruplara da ayrılıp tartışılabileceğini önermiştir. Buna göre, eski toplama kampı tutuklularında şaptanabilen bulgular, temelde, *psiko-fizik-sendrom* da denilebilen ayrı bir alt grubda da toplanabilir. (72)

Psiko-fizik-sendrom'un başlıca bulguları şöyle toparlanır:

Baş ağrıları, unutkanlıklar, konsantrasyon bozuklukları, yorgunluk, ilgisizlik, depresif bir keyifsizlik hali, korkulu düşler, uyku bozuklukları, iç-ruhsal huzursuzluklar, çabuk uyarılabilme, öfkelenme durumları, vegetatif şikayetler, canlılık (vitalite) bozuklukları vb..

Bu durum, gerçekte, daha 1950 yıllarında, Targowla ile başlayan en ilk tartışmalarda tesbit edilen *astenik sendrom* ile büyük benzerlikler göstermektedir kuşkusuz. Ayrıca, gene bu belirtilen durumu *depresif yorgunluk sendromu* olarak da tanımlamak olasıdır.

Genel Toplama Kampı Sendromu'nun gene bir alt (ya da yan) grubunu *psişik sendrom* oluşturmaktadır. Burada tesbit edilen şikayetler olabildiğince ruhsaldır. Örneğin, güvensizlik, toplumsal yalıtılma korkusu, paranoid düşünceler vb. gibi.

Ancak, bu temel ruhsal durumu, ayrıca,

- a) "umutsuzluk ve rezignasyon",
- b) "ilgisizlik, bedensel-ruhsal yavaşlama",
- c) "saldırganlık" eğilimlerinin ağırlıklı olduğu alt-yan belirtiler ile birlikte de tartışmak olasıdır, Matussek'e göre.

Genel bir toparlamaya çalışırsak,

Toplama Kampı Sendromu,

- a) depresif ve resignatif tavrılı;-
- b) güçsüz ve inisiyatif eksikliği gösteren davranışların ağırlıklı olduğu,
- c) saldırgan ve çabuk uyarılabilen, öfkeli,
- d) izole, paranoid, umutsuzluk vb. gibi duygu ve düşüncelerin bulunduğu çeşitli alt ve yan grubcuklara ayrılarak da tartışılabilir.

Bu tür belirtilerin ortaya çıkmalarında ya da belirginlik kazanmalarında, kişinin (eski tutuklunun), toplumsal konumu, mesleği, evli-bekar olması, ekonomik durumu, toplumsal ilişkileri vb. gibi çeşitli faktörler de ayrıca önemli roller oynamaktadır. Örneğin, ağır bedensel yaralanmaları, organ kayıpları, tüberküloz, menenjit, romatizma vb. gibi hastalıkları olan bir insanın (tutuklunun) gösterebileceği bedensel-ruhsal sağlık sorunlarıyla, yakınlarını, ailesini toplama kamplarında ya da benzer kurumlarda yitirmiş ve tek başına kalmış bir eski tutuklunun gösterebileceği ruhsal sağlık şikayetlerinin birbirlerinden farklı olabileceğini beklemek gerekir...

***

Yaşadığımız son yıllarda sayıları giderek azalan, eski toplama kampı tutuklularından kimilerinin ruhsal durumları-

nı, toplumsal konumlarını belirlemede, ruhbilimcilerinin, hukukçuların ve çeşitli toplumsal yardım kurumlarının arasında-ki görüş ayrılıkları -bugün bile-giderilememiş ve bu insanlara, son günlerinde olsun, dingin, huzurlu bir toplumsal ortamın, yaşam koşullarının sağlanamadığı gözlenmiştir.

Bu tür bir bağlam içinde, William G. Niederland (1980) eski toplama kampı tutuklularının, kurtuluşlarından yıllar sonraki ruh sağlığı durumlarını sergileyen "sağlık raporlarının" bir kısmını "*ruhun ölümü*" başlığı altında -bir kez daha-kamuoyuna duyurma gereğini görmüştür.⁽⁷⁷⁾

Burada, "ruhun ölümü" tanımlamasının oldukça ağır bir vurguyu içerdiği, ancak, yaşamöykülerinin sürekliliği kırılan ve ömür boyu "korku dolu bir yaşam sürmeye mahkûm edilen" bu insanların ruh sağlığı durumlarının -öneminin- değerlendirilmesi, biraz da okurların anlayışına bırakılmıştır.

Burada, bir küçük parantez açmak gerekebilir: Toplama kampları ve benzeri olağanüstü koşullarda yaşamış insanların yaşantılarını, daha çok, -spesifik olmayan-, biyolojik, organik kökenli, hormonal nörofizyolojik denge (homeostaziz) bozukluğu olarak, anlaşılabilen stress faktörü olarak tanımlamanın oldukça zor olduğunu ve bu tür belirlemelerin kimi kez pek vahim tanı yanlışlıklarına neden olabileceğini anımsatmak gerekir. Bu durum, günlük psikiyatri praksişi içinde sıklıkla yaşanmakta ve gerçekten de önemli yanlış anlamalara neden olabilmektedir.

Bu düşünceyi, gene Niederland'ın yayınladığı raporlardan biriyle somutlaştırmak olasıdır.

Örneğin, Bayan R. 32 yaşında tutuklanıp Auschwitz toplama kampına götürülmüş. Sonra da, 1945'de, kampın kurtarılmasından sonra özgürlüğüne kavuşmuştur. Fakat, R. kurtuluştan sonra, kerelerce, dünyanın çeşitli yerlerinde ve oldukça ünlü psikiyatri kliniklerinde yıllarca yatmış, tedavi görmüştür. Bu tedavileri sonunda, hakkında çok değişik tanıları konmuş, raporlar yazılmıştır. Bu tanıların bir kaçının burada yanıtılması önemli olabilir: Bayan R.'ye çeşitli tarihlerde konulan tanıları şöyledir: 1953 tarihinde "paranoid şizofreni", 1958

tarihinde, "zor bir histeri", 1959'da "kronik reaktif depresyon", 1960'da "psikopatik karakter", ve gene 1960 tarihinde ekim ayında, "major psikoz"...

Burada, Bayan R.'nin Auschwitz Toplama Kampında tutuklu kaldığı süreler içinde, ölüme, "krematoryuma giden yolu" biraz daha uzatabilmek, bir kaç gün daha fazla yaşamak ve belki de birazcık olsun ekmek bulabilmek için, büyük zorlamalar ve tehditler altında, Naziler ile cinsel ilişkide bulunmayı kabul etmesi, ve -Bayan R.'nin, belki de, tüm içtenliğiyle de-, bu ilişkilerden kimi zamanlar, haz da duyduğunu söylemesi, kendisini muayene eden, rapor yazan psikiyatrlar tarafından, "ağır bir histeri durumu", "psikopatik kişilik" olarak tanımlanmasına neden olmuştur.

Oysa, Niederland'ın yazdığı rapordan da görülebileceği gibi, Bayan R.'nin kamplardan kurtuluş sonrası ruhsal konumu, ağır bir kişilik değişikliği ile birlikte tam da bir "ruhun ölümü" durumunu sergilemektedir. (77)

***

1977 yılında bir küçük Hollanda-İsrael ruhbilimcileri toplantısında, savaş dönemi boyunca, kaçak (illegal) koşullarda yaşayan insanların sonradan gösterdikleri ruhsal sağlık sorunları tartışılmıştır.

Sonradan, **Mini-Toplama Kampı Sendromu** (ya da, Kaçak Yaşayanların Sendromu -Hiding Syndrom) olarak da tanımlanan bu durumda benlik bilinci gücünün görece canlı kalması ile birlikte genel kronik bir depresyon, çeşitli psiko-somatik şikayetler, uykusuzluklar, entelektüel kapasite de azalmalar tesbit edilmiştir. (99) (69)

***

Burada, bu konudaki kişisel görgümü anımsatmak istiyorum. Almanya'daki çalışma sürem içinde, klinik koşullarında, psikiyatr hasta ilişkisi içinde 8 eski toplama kampı tutuklusunu görece yakından tanıma olanağım oldu.

Bunların tümü erkekti. Yaşları 65-80 arasındaydı.

Gereksiz tekrarlamalardan kaçınıp, ayrıntıya girmeden, fakat en-azından bana çok önemli görülen bazı noktaları vurgulamak istiyorum:

Bu insanların tümü, savaşın bitiminden, toplama kamplarından kurtuluştan sonraki yaşamlarında yeni bir meslek öğrenememişler, düzenli bir iş kuramamışlardı.

Sıklıkla evlenip ayrılmışlar; eşleri, çocukları, arkadaşları ile uzun süreli ve sağlıklı bir ilişki oluşturamamışlardı.

Bu insanların tümünün kliniğe getiriliş nedenleri alkol ve/veya teskin edici/ağrı giderici ilaç alışkanlığıydı.

Kliniğe, alkol zehirlenmesi ya da alkol eksikliğine bağlı deliryum tremens nedeniyle - kendi istemleri dışında- getirilmişlerdi. Daha önceleri de, başka psikiyatri kliniklerinde ke-relerce yatmışlar; tedavi görmüşler. Bu kez-de, çeşitli nedenlerden ve acilen bizim kliniğe getirilmişlerdi..

Bu, 8 eski tutukludan, 4 tanesinde bacaklarından biri, diz eklemine altından kesilmişti. Bu kesilme nedeni, tutukluluk süresince geçirilen yaralanmalar, kangrenler, donmalar olduğu söylenmişti bize. Ancak, hep bilindiği gibi, bu kesilen bacak-ayak bölgesinde dayanılmaz phantom - ağrılar sürüyordu. Bu nedenle de, hastalar bu ağrıları gidermek için, sürekli olarak yüksek dozlarda, ağrı ilacı, teskin edici ilaç ve alkol almak gereksinimi duyuyorlardı.

Ancak, bu hastalardan hiçbir, -ama hiçbiri- bize, kendiliklerinden eski bir toplama kampı tutuklusunu olduklarını anlatmadılar. Klinikte genel olarak oldukça ayrıntılı sürdürülen ruhbilimsel soruşturmalarda yaşamlarının bu bölümleriyle ilgili hiçbir bilgi vermediler.

Biz, bu hastalarımızın yaşam öykülerindeki, toplama kamplarıyla ilgili bölümleri, yakınlarının, çocuklarının, eski eşlerinin ya da oturdukları bölgelerde görevli din adamlarının verdikleri bilgilerden öğrendik.

Sonradan, kendilerine, yaşamlarının toplama kampları ile ilgili bölümlerini, ya da bacaklarının gerçek kesilme ne-

denlerini, sorduğumuzda, büyük kızgınlıklar, heyecan krizleri gösterdiler. Konu üzerine hemen hemen hiç konuşmadılar; ya da çok kısa ve isteksiz kimi çok kısa bilgiler verdiler.

Uzun yıllardan beri özellikle phantom-ağrıları ile ilgilenen kliniğin hekimleri kendilerine çok daha ayrıntılı bedensel, ruhsal muayeneler yapma önerilerini kesinlikle yadsıdılar; kabul etmediler. Dünyaya, politikacılara, düzene, hekimlere, psikiyatlara ve özellikle de, kendileri üzerinde araştırma yapmak isteyen bizlere bolca, küfür edip, kısa süreler içinde kliniği terk ettiler.

Bunlardan sadece bir tanesi, artan alkol ve ağrı giderici ilaç alışkanlığı ve phantom - ağrılarının dayanılmaz boyutlara varması nedeniyle yeniden çalıştığım kliniğe geldi; ve yaşamının sonuna değin burada kalmaya ikna oldu.

***

Pek çok araştırmacı, Toplama Kampı Sendromuna koşut olarak, büyük felaketlerden, olağanüstü yaşamdan kurtulup sağ kalmış insanın durumunu anlatabilmek için "arta-kalmanların sendromu" (Das Überlebenden-Syndrom, Survivor Sydrom) denilmesini önermişlerdir. (76, 77, 80)

Şimdiye değin anlatılanlardan hiç de farklı olmamasına karşın, bu "**arta-kalma durumu**" başlı başına tartışılması gereken bir ruhsal durum sergilemektedir. Bu tür bir cehennem yaşantısını yaşayanların, benlik-bilinçleri çeşitli örselenmelerin etkisinde tahrip edilmekte ve insan, kendisinin -artık- bu durumu yaşamak zorunda kalmamış -diğer normal-, insanlardan, *başkalarından, daha başka olduğu* düşüncesi dışına çıkamamaktadır.

Bu tür bir felaketten *arta-kalmanın ve başkalarından-başka-olmanın* getirdiği suçluluk duygusu, vicdan azabı, özellikle yakınlarını, çocuklarını, eşlerini, ana-babalarını yitirmişler için artık taşınması mümkün olmayan korkunç ağır ruhsal baskılar oluşturmuştur. (77, 79)

Ayrıca, bu olağanüstü koşullarda, sürekli ölüm tehdidi

altında ölümlerle, ölenlerle birlikte yaşamak, bir anlamda, insanların yaşarken ölümlerle bütünleştirmiş. Ya da daha belirgin bir tanımlamayla, insanlar ölüme kalıplanmışlardır. Burada, insanların benliklerine, ruhsal ve hattâ bedensel yapılarına bir daha silinmesi olanaksız *ölüm-engramları* kazanmıştır.^(101, 102, 74)

Ölümlerle birlikte yaşamaya mahkûm olma durumu ve düşüncesi, Auschwitz gibi sürekli toplu kıyımların yapıldığı kamplarda yaşayan tutukluların tüm benliklerine sinmiştir.

Buralardaki tutukluların yaşamı, "bu an, burası ve ölüm" üçgeni içine kalıplanmıştır. "Geleceği düşünmek" ölümü düşünmekle eş anlama geldiği gerçeği değişmez bir postula olarak benimsenmiştir.

Öte yandan, kâmp koşullarında, yaşanan bunca acı içinde, ölüm, bu olağanüstü koşulların normal bir uzantısı olarak, hiç de öyle korkutucu görünmemiştir tutuklulara. Dahası, ölüm, bir tür kurtuluş olarak beklenmiş. Ölüm, kamplarda oluşturulan, pasif uyumlu kişiliğin artık korku vermeyen beklentisi olmuştur.

Bu durumda, kamplarda ortaya çıkan "pasif uyumlu" kişilikler için kampların dışındaki normal ve özgür yaşamı düşünmek, ölümden çok daha korkutucu olmaya başlamıştır. Tutuklular, savaşın son günlerine doğru, kendilerini, kampların dışında, korumasız, "kendi kamplı dillerini konuşamayan" insanlar arasında çırılçıplak soyunmuş olarak dolaşırken duyumsadıklarını ve dehşetli korktuklarını anlatmışlardır.

Wind'in düşüncesine göre, 1944 yılının son günlerinde, Auschwitz Toplama Kampındaki hava görece yumuşamaya başlamış; seleksiyonlar durmuş; krematoryumların bir kesimi SS'ler tarafından tahrip edilmiş; ve "izlerin ortadan kaldırılması dönemi" başlamıştır.

Bu gelişmeleri izleyen tutuklularda, kamplardan çıktuktan sonra, yeni oluşan kişilikleriyle, dışarda, normal toplum içinde ne yapacaklarını düşünme kaygısı başlamıştır... Tutuklularda, toplama kampları dışında yaşamak korkusu, daha kamplardan kurtulmadan önce başlamıştır. Tutuklular, daha

kurtulmadan önce, bir daha içinde buldukları ruhsal konumlarından dışarı çıkamayacaklarını kestirmişlerdir. Gerçekten de, kurtuluştan yıllar sonra bile, dışardaki normal toplumsal koşullarda da "toplama kamplarındaki gibi" yaşamayı sürdürmüşlerdir. Bir daha çıkamamışlardır bu "kalıplanmanın" dışına.⁽¹⁰¹⁾

Yeniden bir toparlamaya çalışırsak: Yaşam normalleşmeye başladıktan sonra, tutukluların ruhsal sağlık sorunları da ortaya çıkmaya başlamış ve fizik-biyolojik olarak "**arta-kal-mak**" ve hâlâ "**yaşıyor olmak**" ruhsal olarak da -gerçekten- yaşıyor olmak anlamına gelmediği anlaşılmıştır.

Yeri gelmişken bir kez daha vurgulamak gerekebilir ki, tüm bu olup bitenleri, doğabilimleri yönelimli bir tıp (ya da hukuk) mantığı ile düşünmek ve anlamak hiç de kolay değildir. burada, insanların kan, röntgen bulgularının, ya da reflekslerinin normal olması, onların ruhsal yapıların da normal oldukları anlamına gelmemektedir.

Burada, herbir eski tutuklu insanın yaşamöyküsüne fenomenolojik, antropolojik bir yaklaşım gerekli olabilir. Tutuklunun, tutuklu bulunduğu zaman süreçlerini, yaşantısını bunu -bizzat kendisinin- nasıl algıladığını, nasıl değerlendirdiğini öğrenmeye, anlamaya çalışmak son kerte önemlidir.

Toplama kamplarında, -devlet terörünün etkisiyle- benliğin, otomatlaştığı, robotlaştığı kolaylıkla tesbit edilmektedir. Bu koşullardan sonra, benlik, artık kendisini olanca varsıllığıyla ortaya koyabilme gücünü yitirmekte, Kendisini, görece yüzeysel, periferik, uç bölümleriyle ifade etmeye çalışabilmektedir. Benlik, artık, iyiden iyiye kendi üzerine (içerisine) kapanmıştır çok kez. Yeniden zedelenmesini, örselenmesini önlemek için, heyecanlarını, duygularını olanca varsıllığıyla göstermekten kaçınır. Bunun yerine, ince, yalınkat, yüzeysel bir "**sanki benlik**" sergilenir dış dünyaya karşı..

Eski tutukluların büyük bir bölümünün, tutukluluk sonrasının yeni norm sistemlerine, insanlar arası ilişkilerine, bu tür bir "**sanki benlik**" ile uymaya çalıştıkları gözlenmiştir. Ancak, zamanla, varsıl ruhsal kaynaklardan beslenmeyen bu

"sanki benliğin" (bile) kısa sürelerde yetmezliğe girdiği, ve sürekli olarak bunalım, korku, sıkıntı sinyalleri vermeye başladığı saptanır.

Her ne koşulla olursa olsun, bu türden bir benlik ile günlük yaşamı sürdürmek zorlaşmakta; yalıtılma ve geri-çekilme kaçınılmaz olabilmektedir.

Burada, yaşanan olumsuzlukların önemli bir kesimine karşı bilinç-dışı ağırlıklı aktif bir unutkanlık (amnezie) sürerken, bazı çok acı verici anıların, tüm ayrıntılarıyla yeniden ve yeniden anımsanması yaşamı dayanılmaz acılara boğmaktadır.

Başka türlü bir söylemeyle, yoğun karanlıklar ve unutkanlıklar içindeki bir belleğin, kimi çok acılı yaşantı bölümlerinin tüm ayrıntılarıyla sürekli anımsanması, gözler önüne gelmesi, hattâ seslerin işitilmesi, ciddi kişilik yarıklıklarını içeren savunma yöntemleri kullanmadan, atlatılması pek kolay olmayan bir ruhsal durumu oluşturmaktadır. Bu tür durumlar, her zaman psikotik olmasa da, çok kez pre-psikotik bir ruhsal yapının önkoşullarını oluşturduğu sıklıkla gözlenmektedir.⁽⁴⁵⁾

Yitirilen değerlerin acısı, ancak bunların yerine yenilerinin konmasıyla belki biraz dindirilebilir. Fakat, bu anımsatılan yoksullaşmış "sanki benlik" ile yeni değerler üretmek yeni ilişkiler kazanmak oldukça zorlaşmaktadır. Sürekli duyumsanan suçluluk, utanç, öfke vb. gibi duygular ile de yeni ilişkiler kurmak giderek olanaksızlaşmaktadır.

Sonunda ortaya, korkulu, psikosomatik şikayetli, depresif, kuşkulu kişiliklerin çıktığı sıklıkla tesbit edilmiştir.^(52,53,59)

***

2.2. SONRAKİ KUŞAKLARIN DURUMU...

Konu bu boyutlar içinde kalmamış, 1960 yıllarının başlarında, bu kez de, eski toplama kampı tutuklularının çocuklarında kimi önemli ruhsal sağlık sorunlarının görüldüğü bildirilmeye başlanmıştır.

Eski toplama kampı tutuklularının tedavilerini üstlenen hekimler ve sağlık kurumları, bu insanların, oluşturdukları aileler içinde giderek artan oranlarda, genel bir depresyonun, duygusal küntlüğün ya da heyecansal tutarsızlıkların, ilgisizliğin geliştiğini, aile üyelerinin birbirlerine karşı dengesiz hareketlerde bulduklarını bildirmeye başlamışlardır.

Burada, artık, "Toplama Kampı" ya da "arta-kalanların" sendromundan çok, arta-kalanların oluşturdukları ailelerin ve özellikle de çocuklarının, "**ikinci kuşağın**" ruhsal sorunlarından söz edilmektedir.

"**İkinci kuşak**" tanımıyla, genel olarak, anaları ve/veya babaları savaşın bitiminden önceki dönemlerde tutuklanmış, kaçak yaşamış, direniş hareketlerine katılmış, yurdundan başka yerlere göçmek zorunda kalmış insanların, savaşın bitiminden, -Mayıs 1945- den sonra doğmuş, kendileri bu tür yaşantıları görmemiş, yaşamamış, ancak, bunları ana-babalarından ya da yakın çevrelerinden öğrenmiş çocuklar kast edilmektedir. ⁽⁴⁰⁾ ⁽³⁹⁾

Daha somut bir söylemeyle, bu çocuklar, anlatılagelen olağanüstü durumları bizzat kendileri yaşamamışlardır. Bunlarda, dolaysız olağanüstü koşullarda yaşama durumu söz konusu değildir. Ancak, bu çocukların yaşadıkları ailede ya da yakın çevrede, dolaysız örülenmiş - olağanüstü koşulları bizzat yaşamış - insanlar vardır; ve bu çocuklar, bu insanlar ile birlikte yaşamışlar; veya halen birlikte yaşamaktadırlar...

Burada, önemli bir noktanın altını bir kez daha çizmenin gereği olabilir: Toplama kampı tutuklularında, kurtuluşlarından sonra, dünyanın neresinde yaşarlarsa yaşasınlar, hangi koşullarda olurlarsa olsunlar, sergiledikleri ruh sağlığı bozukluklarının genel çizgileriyle de olsa, -şaşırtıcı ölçülerde-, birbirlerine benzemesi gibi, bu insanların oluşturdukları ailelerin iç dinamiklerinin ve buralarda yetişen ikinci kuşak çocukların ruh sağlığı sorunlarının da, gene inanılması zor biçimlerde birbirlerine benzedikleri tesbit edilmektedir.

Burada, çocuklar, daha ilk toplumsallaşma dönemlerinin başından itibaren, ana - babalarından farklı bir örselenmenin etkisinde kalmaya başlamışlardır.

Bu durumlarda, ailelerin yapılanmalarının belirleyici kimi özellikler gösterdikleri saptanabilmektedir. Örneğin, ana ve babanın, her ikisinin de eski toplama kampı tutuklusu olması, ve gene her ikisinin de, daha önceki eşlerini ve çocuklarını bu tür kamplarda, tutuklamalarda, savaşlarda yitirmelerinden sonra oluşturdukları -yeni- ailelerin iç dinamiğinin çok bozuk olduğu gözlenmiştir. Bu tür ailelerin, özellikle ilk çocuklarının ruhsal durumları ciddi rahatsızlıklar sergilemektedir.

Bunun dışında, ana ya da babadan birisinin "eski tutuklu" olması durumunda, aile içi ortam, -bir önceki duruma oranla- görece biraz daha "yaşanabilir" olabilmektedir. Ayrıca, ananın "eski tutuklu" olması, aile içi dinamiği, babanın "eski tutuklu" olmasına göre, olumsuz yönde daha fazla etkilediği gözlenmiştir çok kez.

Eski tutuklu kadınların, doğal ana-çocuk ilişkisi içinde, kendilerinin yaşamak zorunda kaldıkları tüm olumsuzlukların koşulladığı ruhsal durumlarını, daha gebeliğin ilk an'ından itibaren, çocuklarına, -bu arada özellikle de, ilk kız çocuklarına- aktardıkları tesbit edilmiştir.

Eski tutuklu anneler, heyecansal dengesizliklerini, duygusal tutarsızlıklarını, saldırgan, öfkeli, içtenliği boşalmış duygularını, bir tür mekanikleşip otomatlaşmış davranışlarını, çocuklarına, -kuşkusuz bilinçdışı olarak-, kolaylıkla aktarabil-

mişlerdir. Başka insanlardan korkmayı ve güvensizlik duygusunu, aile üyeleri, birbirlerine aktarmış, ve bu duygunun, aile içinde, kuşaktan kuşağa artarak varlığını sürdürdüğü görülmüştür.^(60, 87,27)

Ana-babalarının yakınlarının ve özellikle de, çocuklarının kamplarda ölmesinden kaynaklanan suçluluk duygusunu, ikinci kuşak çocuklar, çok doğal bir görevmiş gibi otomatikman üstlenmek zorunda kalmışlardır.

Yaşam-ölüm teması bu ikinci kuşak çocuklarının en temel değeri, norm sistemlerini oluşturmuştur.

Bunun dışında, suçlu/suçsuz, izleyen/izlenen, tutuklayan/tutuklanan ve benzeri ikilemler, bu çocukların sadist/mazoşist duygularının sınırlarını belirlemiştir.

Ana-babalar, evin içinde, çocukların üzerinde, eskilardan oluşan aşırı ölçüde örseleyici bir fantazi dünyası oluşturmuşlardır genellikle. Kuşkusuz, çok kez, istemlerinden bağımsız ve bilinçdışı gerçekleşmiştir bu etki. Ancak, ana-babalar, kendi gerçeklerini, çok erken yaşlardan itibaren çocuklarına da özümletmeye başlamışlardır.

Burada çocuklar, pasif alıcılar olarak, ana-babalarının yaşamöykülerini, hüznlerini, öfkelerini, saldırganlıklarını olabildiğince içselleştirmişlerdir. Ana-babanın yaşadığı olağanüstü durumlar, onları, çocuklarının gözlerinde ulaşılması olanaksız kutsal yerlere konmasına neden olmuştur. Bu durumda da, çocuklar, ana-babalarını üzmemek, yeni sinir krizlerinin gelmesini önlemek için ellerinden gelen tüm özverileri göstermeye başlamışlardır.⁽²⁷⁾

Arta-kalıp yaşayabilenlerin çocuklarında, kimi zamanlar, benlik gelişmesinin, iç-fantaziler ile dış-dünya arasındaki ilişkileri ve karşılıklı etkileşimleri olabildiğince açık görülebilmiştir.

Burada, ana-babanın (birinin ya da her ikisinin) yaşadıkları gerçekler, bu aileler içinde yaşayan çocuklar tarafından, kendi öz-fantazileri olarak yeniden üretilmişlerdir.

Ana-babaların çıplak gerçek olarak yaşadıkları olağanüs-

tü durumlar, bunların çocuklarında, fantazilere dönüştürülerek yaşamaya devam etmişlerdir.

Daha somut bir söylemeyle, örseleyici yaşantı, ikinci kuşak çocuklarda, gerçek olarak değil, değişik biçimlere dönüştürülmüş fantaziler olarak varlığını sürdürmüştür.

Dahası, çocuklar, ana-babalarının yaşamlarının kimi bölümlerindeki gerçeği, fantaziler olarak tümüyle içselleştirip, kendilerini bu fantaziler ile -gene çok kez tümüyle- özdeşleştirdikleri görülmüştür.

Gerçek yaşamın fantaziler ile özdeşleştirilmesi sonunda, çocuklar, fantazilerini bu kez de kendi gerçekleri olarak algılamışlar ve bunlara göre yaşamaya başlamışlardı. Ana-babaların örselenmiş gerçek yaşamı, gerçek-fantazi metamorfozu ile çocukların yaşamına girmiştir. Sonunda çocuklar, ana-babaları kadar acı çeker durumlara gelmişlerdir. Bu durumun uzantısında ortaya çıkan yoğun acılardan kurtulmak için, çocuklar, kendilerini, bu kez de tümüyle ana-babalarının yaşadıkları olağanüstü durumlarla özdeşleştirmişler. Burada, **omnipotent simbiyotik** bütünleşmenin oluşturduğu patolojik kapalı bir devre ortaya çıkmıştır.

Bu simbiyotik kapalı devre içinde artık çocuklar ve ana-babalar yitirilmiş her bir şeyi büyük abartılı yüceleştirmeler ile fantazi düzeylerinde de olsa yeniden üretmeye ve yaşatmaya başlamışlardır. (27, 40, 87, 80)

Bu **omnipotent simbiyotik** bütünleşme⁽²⁷⁾ kimi zaman, çocukların kendi yaşamöyküleri ile ana-babalarının yaşamöykülerini birbirleriyle karıştırmaya, onların yaşadıklarını kendi yaşamlarımış gibi benimsemeye ve hattâ anımsamaya başladıkları görülmüştür. Bu çocuklar, çok kez, ana-babalarının anılarını, duygularını bir bütün olarak özümlemişler. Kendi benliklerinin sınırlarını, ana-babalarını (ve hattâ onların yitirdikleri yakınlarını, öteki çocuklarını) da kapsayacak, içine alabilecek boyutlarda genişletmişlerdir. Yaşayan ve yitirilen tüm yakınları kendi benlikleri içinde içselleştirmeye çalışmışlardır.

Bu çocuklarda, ana-babanın yaşadığı ölüm, cinsel tecavüz, bedensel işkence fantazileri giderek hezeyanlaşmış, sanrılaştırılmıştır. Örneğin, toplama kampında cinsel tecavüze uğrayan bir eski tutuklu kadının kızı, ilk kez, uykusunda tecavüze uğrama biçiminde korkulu düşleri görmeye başlamış. Sonra, bu gece-uyku düşleri, gündüz düşlerine dönüşmüş. Sonra, bunları, izlenme ve tecavüz edilme kuşkuları ve hezeyanları izlemiştir. Ve giderek ortaya bir tür "yanlış benlik" psikotik ruhsal durum çıkmıştır. Eski tutuklu kadınların kız çocuklarında sıklıkla adet görme bozuklukları tesbit edilmiştir. Bu kız çocuklarının çok önemli bir kesiminde, yaşam boyu adet görmeme ve gene yaşam boyu, cinsel isteksizlikler saptanmıştır.⁽⁶⁰⁾

Kimi ikinci kuşak çocuklarda, cinsel fantaziler, kamp anılarına, ölenlerin bedenlerine sarılarak onlarla birlikte olma (bir tür sevişme) biçimine dönüşmüşler; ve ancak, böylece kendileri için kabul edilebilir cinsel fantaziler durumuna getirilmişlerdir.

Ana-babanın, arta-kalıp yaşadıkları için duydukları suçluluk duygusu, sonraki kuşak çocuklarda, yetişkin yaşlarda bile, kendi yaşamlarını kurmak için, ana-babalarını terk edeme biçiminde sürmüştür. Ayrıca, üstüne üstlük, bu çocuklar, "dış dünyadan", "başkalarından" büyük bir önyargıyla korkmaya başlamışlar. Erken yaşlarda kendi kendilerini yalıtılmaya ve ruhsal geri-çekilmeye hazırlanmışlardır.

***

Polonya toplumunda, toplama kampı olgusunun, etkinliğini, hem eski toplama kampı tutuklularında, hem onların çocuklarında, ve hem de çocukların çocuklarında (üçüncü kuşak torunlarda) sürdürmeye devam ettiği saptanmıştır.⁽⁸⁷⁾

Polonya'da yapılan araştırmalarda, eski toplama kampı tutuklularının çocuklarının en az üçte birinde, gelişme, olgunlaşma eksiklikleri, kişilik bozuklukları, topluma uyum zorlukları, alkolizm, kriminal eğilimler, arkadaşlarıyla sürekli geçimsizlikler tesbit edilmiştir. Bu çocuklarda, ayrıca, öğrenme

bozuklukları, arkadaşsız kalma, yalnız yaşama durumları görülmüştür.

Aynı yaş gruplarının karşılaştırmalı araştırılmasında, eski toplama kampı tutuklularının çocuklarında, çok belirgin oranlarda, eğitim düzeylerinin düşük, toplumda aldıkları görevlerde, rollerde aşağı düzeylerde kalma, mesleklerinden memnuniyetsizlik, yaşamdan mutsuzluk saptanmıştır. Bu çocukların, genellikle, pasif, mutsuz, arkadaşsız, sürekli huzursuz, mesleksiz, sıklıkla arkadaş, eş değiştiren, alkole ve kriminal tavırlara eğilimli kişilikler oluşturdukları saptanmıştır.⁽⁸⁷⁾

***

Bu durumdaki çocuklara sıklıkla, depresyon, paranoid, sınırda (Borderlein) kişilik, atipik şizofreni, narsistik kişilik vb. gibi tanılar konmuştur.^(57, 37, 38, 39, 40, 45, 73)

Beklenebileceği gibi burada en ağır bozukluk benliğin (benlik-bilincinin) gelişmesinde ortaya çıkmaktadır. Tesbit edilebilen genel bulgular: Güvensizlik, okulda başarısızlık, eğitimde geri kalma, meslek başarısızlıkları, eş-arkadaş seçiminde başarısızlıklar, sürekli eş-arkadaş değiştirme eğilimi, geçimsizliler vb...

Benlik bilincinin yeterince güçlü gelişmediği durumlarda, gençlerin ailelerinden ayrılıp kendi özerk-özgün dünyalarını ve yaşamlarını kurmaları bozulmakta. Ana-babalar ile birlikte "zorunlu simbiyotik" durumlar ortaya çıkmaktadır.

Burada olağanüstü koşulların "kurbanı" ile onun "izleyicisi" bağlantısı oluşmaktadır.

Tüm bu olup bitenleri kucaklayan genel bir tanımlama şimdilik bilinmiyor. Ancak, "*süregelen örselenme*" tanımının oldukça sık kullanıldığı görülmektedir.

Zamanın henüz erken olmasına karşın, toplama kampı yaşantısından arta-kalanların çocuklarının çocuklarında (da) ciddi ruhsal sağlık bozuklukları görülmeye başlandığı bilinmektedir.

Genellemeler yapmak ya da öngörülerde bulunmak için

elde bulunan veriler az olmasına karşın, üçüncü kuşak çocuklarında da genel uyumsuzlukların, çevre ile ilişki bozukluklarının ortaya çıktığı, korkular, eğitim bozukluğu, letarji eğiliminin görüldüğü bildirilmektedir.

***

Özetleyip toparlamaya çalışırsak: Devlet terörü, savaş ve savaş sonrası sarsıntı dönemleri, en az üç kuşağın yaşamöykülerini, anılarını, fantazilerini birbirinin içine geçirdiği görülmüştür.

Burada, çok kez, kuşakların birbirlerinin içine geçmiş anı-yaşamöyküsü pıhtılaşmaları ortaya çıkmıştır.

Çocuklar, başkalarının yaşamöykülerini, anılarını kendilerininmiş gibi içselleştirmeye çalışmışlar. Çocukların yaşamöyküleri çok küçük yaşlardan itibaren, başkalarının anıları ve yaşamöyküleriyle tıka basa dolmuş. Yoğunlaşmış. Yaşamlarının özgür ağırlığı artmıştır.

Bu koşullar çocuklarda "hezeyan" ya da "hezeyan benzeri" durumların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu karmaşık duruma, iç-içe geçmiş borucuklardan oluşan teleskop'dan esinlenerek, "**teleskop kuşakları**" da denilmiştir. "**Teleskop kuşakları**" en az üç kuşağın iç-içe geçmiş yaşamöykülerini ve anı karmaşalarını kapsamaktadır.⁽²⁷⁾

Çocuklar, yabancı anıları, yaşamöykülerini içselleştirmeye çalıştıkça, benliklerinde, bunları, aynı zamanda, yabancı cisimler olarak (da) algılamışlar. Bu yabancı yaşamöykülerini içselleştirme istemi ile bunları dışlama arzusu birlikte gelişen ve çözümlenmesi zor ikilemler ortaya çıkarmıştır.

Bu iç-içe geçmiş "teleskop kuşaklarda" bir yanlarıyla birbirlerine karşılıklı sevgi, dayanışma duyguları oluşturulmaya çalışırken, bir yandan da, yoğun bir öfke ve inkâr üretilmiştir.

Çocuklar, ailenin kötü yazgısını taşıma misyonunu üstlenmeyi tartışılması olanaksız bir görev olarak görmüşler.

Bu ailelerde, toplama kampları ya da savaş anıları bir tür dokunulmazlık kazanmış. Hiçbir gerçeğin ya da güncel sorunun bu anıları küllendirmesine ve unutturmasına olanak tanınmamaya çalışılmıştır.

Çocuklar, toplama kamplarında kalmış ya da savaş görmüş yakınlarının yaşamlarını kendi yaşamlarıyla birleştirip iç-içe monte edip, bir "**çift-yaşam**" sürdürmeyi, kendi ruhsal enerjileri yönünden en uygun yol olarak görmüşler. Ancak, bu "**çifte-yaşam**" büyük sürtüşmeler, hattâ yarıklıklar ortaya çıkarmıştır çocukların benliklerinde...⁽²⁷⁾

Çocuklarda, bu durum, çok kez, bir tür "**sarkaç benlik**" oluşmasına neden olmuştur.

Burada, benlik, bir kendisinin, bir başkasının anıları, yaşamöyküleri ve fantazileri içinde yaşamaya başlamıştır...

Ancak, genç yaşlarda, ruhsal enerji tükenmesi görülmüş. Yorgun düşülmüş. Psikotik eğilimler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Sonuç olarak, olağanüstü koşulları yaşayanları izleyen kuşakların **benlikleri, gelişmesini bir türlü tamamlanmayan benlikler** olarak kalmıştır çok kez...

***

Bu savaş sonrası kuşakların aileleriyle köktenci biçimlerde hesaplaşmalar, ayrılışları ve hattâ kopuşları, 68' gençlik hareketleriyle mümkün olabilmıştır.

68' gençlik hareketlerinin bu denli köktenci oluşu, -pek çok başka neden yanında-, önceki yıllarda aile içinde yaşanan "sıkıntılı birlikteliklerin" bir başka biçimde inkâr edilerek sergilenişinin kanıtı olarak da görülebilir.

Özetlemeye çalışırsam: Toplama Kampı Yaşantısı, insanın, 20. yüzyılda, gezegen düzeyinde yaşadığı en büyük felaketlerden biri olmuştur.

20. yüzyılda insan, modern devlet terörüyle bu boyutta ilk kez karşılaşmış; tanışmıştır.

Modern devlet terörü, büyüklü küçüklü pek çok savaşın ötesinde, toplama kampları aracılığıyla (da) birey-insanı tarihsel, kültürel sürekliliğinden koparmaya, bir tür "tarih ötesi" ya da "insan sonrası" (post-human) döneme doğru sürüklemeye çalışmaktadır.

Politik psikolojik bir yaklaşım denemesiyle, Toplama Kampı Sendromu, modern devlet terörü etkisindeki insanın, tarihsel, kültürel ve özyaşamöyküsel sürekliliğinden koparılışının serüvenini sergilemektedir.

Burada, insan, uygulanan şiddete karşı, hâlâ "arta-kalıp-yaşayabiliyorsa", hem toplumdan ve hem de kendi benliğinden koparılmakta; kişiliği parçalanmaktadır...

Salt bu durum bile, ortalama bir insan için tanımlanması olanaksız vahşi bir korkunun, depresyonun ortaya çıkmasına yetmektedir.

Bu koşullarda, toplumsal bir varlık olarak insanın diğer insanlar ile olan ilişkileri geri-dönüşsüz biçimlerde bozulmaktadır.⁽⁶⁴⁾

İnsan, artık kendisini, eskisinden ve başkalarından farklı bir insan "bir başkası" olarak duyumsamakta; yalnızlığa mahkûm olduğunu anlamaktadır.⁽⁴⁵⁾

İnsanın ruhsal dünyası, sürekli bir iç gerginlik, huzursuzluk, duygusal dengesizlik, güvensizlik, boşluk duygusunun içine doğru kaymaktadır.

Canlılık azalmakta, yoğun bir çökkünlük, yorgunluk ortaya çıkmaktadır.

İnsanların tüm entelektüel yeteneklerinin azalmaya, hatâ sönmeye başladığı görülmektedir.

İnsan, kendi toplumundan dışlanmış, yaşamın dışına *fırlatılıp atılmış*, şeyleşmiş olarak duyumsamaktadır kendini.

Duyumsanan psiko-somatik şikayetler, zamanla kalıcı organ bozukluklarına dönüşmekte. Bu durum, ruhsal-bedensel sağlığın daha da bozulmasına neden olmaktadır...^(47, 48)

Alkol, uyuşturucu madde ya da ağır kesici ilaç alışkanlıkları ve intihar girişimleri sıklıkla görülmektedir.

Daha da beteri, insan, yaşadığı tüm bu olumsuzlukların salt kendi yaşamında başlayıp bitmediğini, bunların bizzat kendisi tarafından, kendi yakınlarına, çocuklarına, çocuklarının çocuklarına bile taşındığını acı dolu bir şaşkınlıkla görmektedir.⁽²⁷⁾

Neden insan bu duruma düşürülmekte? Ya da, modern devlet aygıtı, neden, birey-insana karşı, "ne anlatılabilen ve ne de anlaşılabilen" bu türden bir terör uygulamak gereğini görmektedir?..

Bilemiyorum. Anlayamıyorum.

Soruların yanıtını aramaya -Horkheimer ve Adorno'nun önerilerine uyarak-, insanın ilk yaşamöyküsünü yazan Homeros'un yapıtlarını yeniden okuyarak başlanabilir belki... diye düşünüyorum...

Eski-tutuklu Ressam Jerzy Adam Brandhuber bugün de eski anılarından kopamamıştır. Auschwitz Toplama Kampının bahçesinde kendisine verilen bir evde oturmaktadır. ⁽⁹⁷⁾

Bu olağanüstü felaketlerden arta-kalıp yaşayabilen sanat-kârların durumları çok daha trajik olmuştur. Polonyalı bir ressamın betimlemesiyle, onlar, bir yandan günlük yaşama yeniden uyum sağlayabilmek için, olanları tümüyle unutmak gerektiğini düşünmüşler... Hattâ bunu özlemle istemişler... Öte yandan, yaşadıklarını, gördüklerini, yapıtlarında yansıtabilmek için, anılarında, her bir şeyi tüm ayrıntılarıyla sürekli olarak canlı tutmaya çalışmanın zorunluluğunu duymuşlardır.

EPİLOG

1.

Adorno, "somut bir öneride bulunmak istiyorum" diyerek, "elde bulunabilen tüm bilimsel araçlar, özellikle de, psikanaliz yöntemleriyle, Auschwitz suçlularının kişiliklerinin nasıl insanlar olduklarının sergilenmesini" dilemiştir. ⁽¹⁾

Yeterli düzeyde olmasa bile, bu dilek, pek çok araştırmacı tarafından gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Örneğin, Joachim Zeiler, Auschwitz Toplama Kampı kumandanı Rudolf Höss'ün kişiliğinin ayrıntılı bir ruhbilimsel incelenmesini sergilemiştir... ⁽¹⁰³⁾

Ancak, belki de, bunlar içinde en önemli bilgiyi, ruhbilimcilerin çalışmaları kadar, bu savaş suçlularının kendi özyaşamöyküsel anılarında bulmak olasıdır.

Örneğin, Auschwitz Toplama Kampı kumandanı Rudolf Höss (1900-1947), 16 Nisan 1947 tarihinde, Auschwitz'de idam edilmeden önce, tutuklu bulunduğu hapishanede şaşırtıcı bir açıkyüreklilik ve kıyıcı bir gerçekçilikle yazdığı özyaşamöyküsel anılarında, kendi kişiliğini ve bu kişiliğin yettiği kültürel temeli, aile yapısını olanca ayrıntılarıyla gözler önüne sergilemiştir. ⁽⁵¹⁾

Höss, kişiliğinin kalıplandığı ilk çocukluk yıllarını, babasının ne denli dindar ve aynı zamanda ne denli fanatik bir "asker" olduğunu; evin içindeki ağır katolik inancı ve militarist otoriteyi anlatır. Bu evde, en küçük bir duygusal heyecansal titreşim olanağının bulunmadığını; annesinin, cismi var ismi yok, edilgen kişiliği ile aile içinde duygusal bir çekim merkezi oluşturmaya çalıştığını, buna karşın kendisinin, tüm yaşamı boyu sevgiden ve insanlardan uzak büyüdüğünü yazar.

Burada, nesnel toplumsal-ekonomik temel altyapı ile ideolojik üstyapı arasındaki dolayımın işleyişindeki dırimsel önemi içinde, aile, insanın kişiliğinin biçimlenmesinde önemli rol oynamaktadır.^(50, 54)

Bu kişiliğin de ne denli "Sado-Mazoşist" ve ne denli "Otorite yanlısı" olduğu yolundaki savların bir anlamda sağlamsını yapmıştır. Rudolf Höss örneği...

Höss'lerin evinde, ana-baba arasındaki ilişkiler karşılıklı göreve ve işlevsel sorumluluklara dayanmıştır. Höss, yaşamı boyunca ana-babası arasında duygusal bir ilişki görmediğini söyler.

Höss, insanlar ile hiçbir zaman canlı bir ilişki kuramamıştır. Kendisi dışındaki canlı dünya ile olan ilişkileri ancak hayvanlar üzerinden gidermeye çalışmıştır.

Höss, anlarında, kendisinin de, ailesine, örneğin, kız kardeşlerine karşı daima soğuk ve ilgisiz kaldığını, insanlara uzaktan, "camdan bir fanus içinden", baktığını yazmıştır.

Höss'ün eğitiminde ve yaşamında, itaat, disiplin, görev duygusu, cezalandırma, en temel davranış kategorilerini oluşturmuştur. Babasından gelen bir kişilik kalıplanmasıyla, Höss'de, katı, acımasız, saldırgan, dindar ve askersel, bir "üst-benlik" (Süper-ego) oluşmuştur.

Onun, ilk çocukluk yıllarındaki davranışlarını ve sonraki yaşamının temel ilkelerini, hep bu katı üst-benlik belirlemiştir.

Höss, yaşamı boyu, hep tek-başına, yalnız kalmış. Okulda ve çalışma yaşamında yakın arkadaşı olmamıştır.

Höss, ailesiyle ilgili olarak, çocukluğunda, babasının, öğretmeninin, papazın söylediklerini mutlak doğru saydığını... onların öngörülerine koşulsuz uymayı öğrendiğini.. bunların kendisinde çok güçlü görev duygusu oluşturduğunu söyler. Höss, özellikle babasının, tüm söylediklerinin eksiksiz, kusursuz yapılmasını kesinlikle istediğini, tersi durumlarda, kendisini acımasızca cezalandırdığını anlatır...

Sonuç olarak, Höss'ün kişiliğinde, otoriteye karşı aşırı bir

itaat, grup normlarına aşırı bir uyum ve bunların abartılı bir savunması...insanlarla olan ilişkilerinde toplumsal hiyerarşinin tabulaştırılması...buna karşın, kendi grubundan olmayan "başkalarına" karşı, ağır önyargılar ile dolu, örnek bir "Otorite yanlısı kişilik" (Adorno) ortaya çıkmıştır.

Höss'ün, 16 yaşındayken babası ölmüş. Ardından, 1.-Dünya Savaşını, ölüleri, yaralıları görmüş. Gerçek yaşamı tanımış. 1922 yılında kiliseden ayrılmış. Nazi Partisine girmiş. Aktif asker olma kararı vermiştir.

Doğumundan itibaren tanıdığı fanatik dindar-militer bir ortamdan, faşist ideolojiye geçmesi çok kolay ve anlaşılır bir tavır olmuştur.

Pervers, otoriter dini inanç ve yurt sevgisi, Höss'ü, aynı pervers inançlar doğrultusunda, fanatik bir faşist yapmıştır. Çocukluğunda babasına karşı duyduğu saygılı saldırganlık hisleri, "asker kanı" güdüsüyle, dengelenmeye, rasyonalize edilmeye çalışılarak bu kez Hitler'e tapan, aktif bir SS olmuştur.

Höss, 1929 yılında normal bir evlilik yapmış. 3 çocuğu olmuş. 1933 yılında SS'lere katılmış. Himmler'le yakın dostlukları, Höss'ün devlet aygıtında hızla yükselmesine yardım etmiştir.

1940-43 yılları arasında, Auschwitz Toplama Kampı kumandanlığı, 1943-45 arası yıllarda işe toplama kampları genel denetimine atanmıştır...

Höss'ün eğitimi ve kişiliğinin kalıplaniş ile, savaş ve toplama kampları, hep aynı düzen içinde olmuş; birbirlerini tamamlamıştır. Savaş ve toplama kampları, bu pervers düzeninin ve bu düzeninin kültürünün öngördüğü insanlar arası saldırgan davranışları meşrulaştırma yolunu açmıştır.

Tahripkâr düzen, hem Höss'ü, hem de onun komutanlığını yapacağı toplama kamplarını ortaya çıkarmıştır.

Bu düzen içinde, Höss, insanları çalıştırma yoluyla öldürme, uzmanı olmuş. Kapısında, "*çalışma özgürleştirir*" yazan toplama kampları, Höss'leri ortaya çıkaran düzenin özündeki pervers ölü-severliğin (Nekrofilî'nin) simgesi olmuştur.

Auschwitz Toplama Kampı kumandanlığından, toplama kampları genel denetim kumandanlığına atanma raporunu yazanlar, onun için, "Höss, salt iyi bir kumandan ve geliştirdiği yeni eğitim yöntemleriyle çağ-açıcı olmamıştır. Onun, asıl özelliği, sert praksisinde görülmüştür..." diye yazmışlardır...

Ancak burada, Höss, yurttaşlarının büyük bir kesiminin (de) kendisinininkine benzer modern, rasyonel bir kültürün potası içinde yetiştiklerini ve pek çok konuda benzer biçimlerde düşündüklerini bilir.

Ve yazılarının satır aralarında, kendisinin yaptıklarına şaşıranlara, asıl, o, şaşırır gibidir...⁽⁵¹⁾

Thomas Mann, modern rasyonel kültürün ulaştığı bu noktayı, daha 1939 yılında yakalamış, ve bu acı gerçeği belirtmek için, daha o zaman, kahredici bir alayla, "*kardeşim Hitler*" diye vurgulamıştır.

2. Dünya Savaşından sonra, politik ortam, bu konuyu irdelenebilecek ölçülerde, ancak, 1980 yıllarının sonlarına doğru olgunlaşmış.

1985 de, 2.Dünya Savaşının sonrası Almanya'sında ilk kez toplanan 34. Uluslararası Psikanaliz Kongresi, "Nazi Fenomeni"ni konu almış.

Daha sonra yapılan uluslararası toplantılarda da, Nazilerin "*tahrip fantazileri*" irdelenmeye çalışılmıştır.

Bu son toplantılardan birinin açılış konuşmasını yapan, zamanın Hamburg belediye başkanı, Klaus von Dohnanyi, "*kim, bizim Bach, bizim Betthoven derse, onun, bizim Hitler (de) demesi gerekir...*" demiştir.

***

2. Dünya Savaşının bitiminden sonra, kuşkusuz pek çok şey değişmiş, ancak, modern, rasyonel eğitim sistemi, insanların toplumsallaştırılmasının içeriği hemen hemen aynı kalmıştır. Çalışmayı, temizliği, disiplini, itaati, düzenliliği pervers, fanatik-paranoid bir düzeye getiren bu eğitimin ürettiği "*otorite yanlısı kişilikler*", bahçelerindeki yabancı otların temizliği ile

toplumdaki azınlıkların, yabancıların, hattâ kendileri kadar disiplinli ve çalışkan olmaya pek de meraklı olmayan kendi yurttaşlarının, kendi çocuklarının "temizliğini" bugün de bir tutabilmektedirler. (17, 22, 23, 78)

Modern kapitalist rasyonalizmin bu aşamasına, salt Almanya örneğiyle değil, dünyanın her bir yanındaki görünümüyle, faşizm çok uygun düşmektedir. Bu nedenle, 1939 yılında, Horkheimer'in yazdığı gibi, "*kapitalizmden konuşmak istemeyenler, faşizm üzerine susmak zorundadırlar*".

***

2.

Ünlü tarihçi, Paul Hilberg, 2.Dünya Savaşından sonra, Amerika Birleşik Devletleri'nde toplanan, Nazi dönemi devlet arşivlerini, bu arada, özellikle de, Hitler'in özel kitaplığını incelemeye başladıkları ilk an'da, tüm toplumsal yapının, böylesine mükemmel bir işbirliği ve harmoni içinde çalışabilmesinin, ancak, son kerte disiplinli, gelişmiş bir modern devlet aygıtının denetiminde mümkün olabileceğini anladıklarını vurgular. Ve, 13 yıllık Nazi döneminde yapılanların, bir tek parti ve hattâ askeri kurumlarca örgütlenemeyeceğini, bunun Alman Devlet aygıtının ürünü olduğunu hepimiz gördük, anladık, diye yazar. (449 ve ayrıca bkz, (16,10,4)

Bu durumda, kimin ya da kimlerin psikanalitik araştırılması yapılmalı, kişiliklerinin derinlikleri irdelenmelidir?... Ayrıca, 2.Dünya Savaşı sonrasında dünyanın pek çok bölgesinde kurulan toplama kamplarının sorumlusu kimlerdir?..

İçinde yaşadığımız günlerde, Avrupa'nın ortasında, eski Yugoslavya toprakları üzerinde kurulan, yeni toplama kamplarının, buralarda öldürülen yüzbinlerce insanın, tecavüz edilen -en az elli bin kadının - durumlarının sorumlusu olarak kimler gösterilebilir?...

***

3.

Modernleşmenin ileri bir aşamasında ortaya çıkan, "toplama kampı örgütlenmeleri" modern insanın yaşamının anlaşılır bir uğrak noktasını oluşturmuştur.

Bu nedenle, kanımca, toplama kampları, insanın uygarlıktan kopuşunu değil, tam tersine, uygarlığın evriminin ulaştığı belli bir aşamayı gösterir.

Kuşkusuz, Nazi dönemi Almanya'sı insanlık tarihinin biraz karikatürize edilmiş bir özetidir. Ancak, bu dönem, insanlığın ortak yaşamöyküsünü oldukça yalın ve kestirmeden anlatır.

Bugün dünyada yaşayan hiç bir kimse kendisini Auschwitz yaşantısının etkisinden ayrı kalmış olarak düşünemez. Düşünülmemelidir. Daha belirgin bir söylemeyle, bugün dünyada yaşayan herkes, çeşitli biçimleriyle, Auschwitz yaşantısının, Auschwitz ideolojisinin etkisi altındadır. ⁽⁷⁵⁾ Ve bunun sonunda, "arta-kalanlarda" ortaya çıkan, Toplama Kampı Sendromu, bugün sokaktaki insanın, hepimizin ruhsal durumu üzerine çıkarsama yapabilecek önemli ipuçları verebilir bize...

***

4.

Bugün, büyük devletler tarafından, "makro" ve "mikro" düzeylerde olmak üzere, iki büyük alanda "Auschwitz İdeolojisi" üretilmekte ve uygulanmaktadır.

Amerikalı Başpiskopos Raymond Hunthaus, büyük devletlerin uyguladıkları "caydırma politikalarını" değerlendirirken, örneğin, atom denizaltılarının, Amerika'da üstlendiği limanları, gezegen düzeyinde, tüm insanları tehdit eden bir tür *Auschwitz ideolojisinin* yönetim ve denetim merkezleri olarak tanımlamış, Fizikçi, I.1. Rabi, aynı doğrultuda, "bugün tüm dünya halkları, Auschwitz'deki gaz odalarından çok daha mükemmellerinin kapılarında bekler konumuna gelmiştir" der.⁽⁶⁶⁾

Bu "makro" düzeydeki "denetlemelerin" ötesinde, son on yılların gen teknolojisindeki gelişmeler, Amerika'da, 2. Manhattan Projesi adı altında sürdürülmektedir. (Anımsanacağı gibi, 1. Manhattan Projesi, general Groves ve fizikçi Robert Oppenheimer'in yönettikleri atom bombası çalışmalarına, 1942 yılında verilen gizli adlandırmadır.) Bu, 2. Manhattan Projesi ilgili bilgilere göre, artık, topluma uyum bozukluğu çeken muhalifler, asosyaller, şizofrenler, depresyonlular, növrozlular vb., küçük genetik manüpülasyonlar ile "sağlıklarına kavuşabileceklerdir." Böylece, seleksiyonlar artık gazodalarında değil, küçük laboratuvarlarda, orta boy daktilo makinası büyüklüğünde "mikro manüpülörler" aracılığıyla gerçekleştirilebilecektir. Toplumlar, muhaliflerinden, gelişmelerine ayak-bağı olanlardan, küçük bir genetik kodlamayla kurtulabilecektir.

Bu mantığa, hemen tüm sağduyu sahibi insanlar "*moleküler Auschwitz İdeolojisi*" adını verebilirler...

Gerçekten kim (ler) dir, bu "makro" ve "mikro" düzeylerdeki Auschwitz İdeolojisinin sorumluları?..

Daha somut bir betimlemeyle, yaşanan bu yeni tür barbarlıkların nedenleri nedir? Suçluları kimlerdir?..

***

5.

Olasılıkla, Horkheimer ve Adorno'nun, 2.Dünya Savaşı süresince Amerika'da birlikte yazdıkları ve savaşın sonunda yayınladıkları *Aydınlanmanın Diyalektiği* yapıtı,⁽⁴⁹⁾ (-ve sonradan bu konuda yapılan tartışmalar-), insanın, bugün içine girdiği labirentten, -hiç olmazsa düşünce düzeyinde-, çıkabilmesinde önemli ipuçları vermekte. Bizleri, Ariadne'nin iplik yumağına biraz daha yaklaştırmaktadır.

Bu bağlamda (ve aydınlanmanın diyalektiği mantığı içinde), yapılan eğretilen (Metapher) uzantısında, ruhbilim araştırmalarını, (Auschwitz suçluları ve bunun kumandanı Rudolf Höss örneğinde olduğu kadar), -gene Horkheimer ve Adorno'nun yaptıkları gibi-, ilk modern insanın öncüsü, Avrupa uygarlığının başyapıtı, Homerus'un ünlü destan kahramanı Odysseus'un kişiliğinin, yaşamöyküsünün irdelenmesinde (de) kullanmak gerekebilir.

Toplama kamplarına, Odysseus'un gemisinden, ya da, Odysseus'un serüvenlerine toplama kamplarından bakmak, insanın *araçsal aklının* evrimini modernleşmenin tarihini belki biraz daha anlaşılır hale getirebilecektir.

Odysseia, insan antropolojisinin ilk romanı, ilk belgeselidir. Odysseia, modern insanın ilk yazılı yaşamöyküsüdür. Ancak, destanda da görüldüğü gibi, Odysseus, insan değil, erkektir. (Helga Geyer-Ryan, Christina Kulke).⁽⁶²⁾

Odysseus, sürekli olarak araçsal, pragmatik aklını günlük yaşama uygular. Azra Erhat'ın tanımlamasıyla, cin fikirlidir. Çeşitli kılıklara girer. Yalan söylemesini, masal uydurmasını, elalemi kandırmasını becerir. Odysseus'un kendi kendisi-

ni tanımlamasıyla, "ünü göklere yükselen kurnaz bir adamdır" ...⁽⁴⁶⁾ Sözün kısası, tam, kusursuz modern bir erkektir...

İnsanın, bir kez, doğayı ve kadını yoksayıp, dahası, kendisine düşman belleyip, bu denli erkekleştikten, kılıktan kılığa girmeye, şiddet kullanmaya başladıktan sonra, İthake'li büyük toprak sahipliğinden, Auschwitz yöneticiliğine gelmesi pek de zor olmamıştır.

Odysseus'un kişiliğindeki tutkuların, çelişkilerin irdelenmesi, salt geçmişin değil, günümüz dünyası modern - post modern insanını (da) anlamaya daha bir fazla ışık tutabilir.

***

6.

İnsan, evriminin daha ilk aşamasında, "ağaçtan inip" savanlıkarda yürümeye, insanlaşmaya başladığı an'lardan itibaren, kendisine yabancı bir dünyanın içinde bulunduğunu sezinlemiştir. İnsan, tarihinin tüm aşamalarında, -bilinçli olarak ayırdına varamamış olsa bile-, kendisinin, artık, doğanın doğal bir uzantısı, doğal bir devamı olmadığını duyumsamıştır. Tarihi boyunca yaktığı ağıtlar, ürettiği sanat yapıtları, bu yalnızlığın ve yabancılığın en dolaysız dışı vurumlarıdır...

İnsan, tüm tarihi boyunca, sürekli bir "yalnızlık", "eksiklik" ve "yabancılık" duygusunu bir an olsun aşamamış. İçinde bulunduğu bu "saçma" (absurd) durumu kavramada hep zorluk çekmiştir.

Daha da beteri, bugüne değin, insan, pek çok başarılı şeyler yapmış olmasına karşın, hiç bir zaman, içindeki bu "eksiklik duygusu"nu (Adler) giderecek uygun bir toplumsal örgütlenme yöntemi bulamamıştır.

Pragmatik-araçsal akıl, anlayıp-sorma ve karşılıklı anlaşma yanlısı, eleştirel aklı hep etkilemiş. Sonuçta, şiddet, kurnazlık, sahtekârlık hep ağır basmıştır.

Bir toplumsal varlık olarak insan, bugüne değin, kendisini mutlu edecek, doğa ile bütünleşmesini sağlayacak bir toplumsal düzen oluşturamamıştır bir türlü...

Özellikle, anaerkil toplumlardan ataerkil toplumlara geçişle, olası potansiyel şans da geri dönüşsüz biçimde yitirilmiş. Erkeğin egemenliği ortaya çıkmış. Bunu, bir yaşam tarzı olarak egemenlik, güç, şiddet kullanımı izlemiştir.

Homerus'un, Odysseus'u, işte bu erkek dünyası egemenliğinin, bu yeni tip yaşam tarzının, anıtsal-trajik belgesini, destanını oluşturmaktadır.

İnsanın yaşamöyküsünde, dünkü ve bugünkü barbarlıklarının kökeninde hep bu giderilmesi bir türlü mümkün olmayan eksiklik duygusu ve bunun doğurduğu yoğun korku ve bunu dengelemek için uygulanan şiddetin serüveni bulunmaktadır.

İnsan, modernleştikçe bireyselleşmiş. Bireyselleştikçe doğadan ve toplumdan kopmuş.

İnsan, kendisini eksik ve yetersiz duyumsadıkça korkmuş. Korktukça şiddet kullanmış. Barbarlaşmış. Yalnız ve sevgisiz kalmıştır. Sonuç yığınsal katliamlara, toplama kampları ağlarının kurulmasına değin varmıştır.

Bu bağlamda, toplama kampları örgütlenmesinin bir simgesi olarak, Auschwitz Toplama Kampı, tarihin prizmasını oluşturmaktadır.

Tarih ve güncel yaşam, artık, istense de istenmese de bu prizmadan kırılarak yansımaktadır. ⁽⁶⁴⁾

Gri tonları ağırlıklı olsa da, bu prizmadan yansıyan ışınlar, insanın ruhsal dünyasını çok daha ayrıntılı anlatmaktadır bize...

***

7.

Bizi bugün asıl üzen, çaresiz, yapayalnız bırakan Nietzsche'den tanrının öldüğünü, gökyüzünün boş olduğunu duymamız değil..

Bunun ötesinde, Aydınlanma Döneminin 200 yıllık vaatlerinin boş çıktığını Auschwitz İdeolojisinin ışığı altında yaşarken, canlı dünyada -in vivo- görmemiz olmuştur.

8.

Yakın çağın, düşünen, acı çeken, tek başına, yalnız kalan ve belki de, bu yüzden, -zaman zaman da olsa-, çıldıran, modern insanı, Hamlet, ölürlen son sözlerinde, artık, "bundan sonrası sessizliktir" der...⁽⁹⁶⁾.

Auschwitz sonrası dönemde, Samuel Beckett, 1952 yılında, Godot'yu Beklerken'de, daha ilk satırda, Estergon ve Vladimir arasındaki konuşmada şöyle tanımlar günümüz insanın içinde bulunduğu bu "saçma" durumu:⁽⁹⁾

Estergon: Yapacak hiçbir şey yok.

...

Vladimir: Artık gülmeye bile kalkışmamalı insan.

Estergon: Ürkütücü bir yoksunluk.

Vladimir: Yalnızca gülümsemem (aniden ağzını sonuna kadar gererek gülümser, bir süre öyle durur, yine aniden gülümsemeyi keser)
Aynı şey değil.
Yapacak hiçbir şey yok.

*"özgürlüğe giden yolun
kilometre taşlarını, itaat, çalışkanlık,
temizlik, özveri, düzene uyum, disiplin,
vatan sevgisi oluşturur..."*

Himmler

NOTLAR

1.

2. Dünya Savaşının bitiminden bu yana yarım yüzyıla yakın bir zaman geçmesine karşın, toplama kampları üzerine Alman resmi kurumlarınca yapılmış resmi bir araştırma, çalışma yoktur. Salt, bu tavır bile, Alman Devletinin, merkezi bürokrasisinin 2.Dünya Savaşındaki toplama kamplarıyla ilgili konumunun ciddi biçimlerde sorgulanmasına neden olabilecek niteliktedir. Nazileri, hep kendilerinin dışında, birden ortaya çıkmış garip yaratıklar olarak gösterme çabaları boşa çıkmakta. Pek çok tarihçinin, toplumbilimcinin çok öncelerden vurguladıkları, - katliamlar Alman Devletinin örgütlemesiyle gerçekleştirilmiştir, yolundaki- savları, bu koşullar altında daha bir haklılık kazanmaktadır.

Gerçekten de, Kogon, Adler, Broszat, Rathfelds, gibi bir kaç araştırmacının, büyük ölçüde kişisel çabalarıyla hazırladıkları çalışmalar dışında, 1945'den 1965 yılına değin, toplama kampları üzerine Federal Almanya'da yayınlanmış pek fazla çalışma görülmemektedir. (61, 3, 16, 81).

Toplama kampları üzerine biraz daha ayrıntılı çalışmalar, -şaşırtıcı bir gecikmeyle-, ancak, 1980 yıllarından sonra, biraz da Yeşiller Partisi'nin Federal Parlamento ve Eyaletler düzeyinde yönetime katılmasıyla başlamıştır.

Ancak, hemen söylemek gerekir ki, toplama kampları üzerine olan bilgiler bugün bile sanılanın aksine çok azdır. Bu konuda, Alman Merkezi Bürokrasisi şaşırtıcı bir suskunluk içindedir. Kuşkusuz, savaşın bitimine, Almanların teslim olmasına doğru, özellikle soykırımları ile ilgili arşivlerin büyük bir bölümü yok edilmiştir. Fakat, elde bulunan arşivlerin

bulunmasında ve kullanılmasında bugün bile olağanüstü zorluklar çekilmektedir.

Devlet kurumları, bugün bile, nerede bulunduğunu çok iyi bildikleri dosyaları, dökümanları vermekte büyük zorluklar çıkarmaktadırlar. Örneğin, çalıştığım psikiyatri kliniğinin idari yönetimi, savaş süresince, bir yerlere götürüldükleri ve bir daha haber alınmadığı bilinen kimi özürlü çocukların, saralı hastaların, kronik psikozların dosyalarını, arşiv malzemesini okumak isteyenlere, inanılması zor engellemeler çıkardı. Genç ve görece liberal anlayışlı sanılan memurlar bile, bu konuları, büyük bir suskunluk ve ünutkanlık ile geçiştiriyorlardı. Aranılan dosyalar en sonunda depoda bulundu. Ve gerçekten de, pek çok hastanın klinikten alınıp götürüldükleri ve sonra da öldürüldükleri, somut arşiv-dosya belgeleriyle tesbit edildi. Bu olayın anısına kliniğin girişine bir küçük "Anı Plaketi" konuldu...

***

Naziler yönetime gelince, Alman ve hattâ Orta Avrupa toplumlarının etekten doruğa değiştirilmelerini içeren pek çok kapsamlı projeyi, Gobbels'in deyimiyle, "masalarının üzerinde hazır", bulmuşlardır.

Bu değişimler, hem genel toplumsal ve hem de özel kişi düzeyinde, bireysel boyutları kapsıyordu.

Bu değişimler, çok çeşitli düzeylerdeki "düşman imajları" ile somutlanıyordu.

Bunlar en genel çizgileriyle dört kümede toparlanabilir:

a) Politik karşıtlar...

b) a-sosyaller...

c) aşağılık ırklar...

d) biyolojik, ırksal olarak aşağılık olanlar...

İlk bakışta, insana oldukça sapık, paranoid bir politik tavırmış gibi görünen bu "düşman imajlar", gerçekte Nazilere tüm toplumu "elden geçirme", eskinin tüm toplumsal ve birey-

sel ilişkilerini sıfır noktasına kadar çözme ve sonra da, "yeni düzen" için, yeni bir toplum kurma olanağını vermiştir. Bu konuda, Naziler, savaşı kaybetmiş olsalar bile, Almanya'da "yeni toplum" oluşturmada çok başarılı olmuşlardır.

Himmler'in sözleriyle, insanların, toplama kamplarına girmemeleri, girmişlerse orada, canlı kalabilmeleri ve belki bir gün dışarıya çıkabilmeleri için tek yolun kilometre taşlarını, *itaat, çalışkanlık, temizlik, özveri, düzene uyum, disiplin, vatan sevgisinin* oluşturduğu belirtilmiştir...

Toplama kampı tutukları ise, bu özelliklerin insanları özgülüğe değil, krematoryuma götürdüğünü yakından anlamışlardır.

Ayrıca, Himmler'in belirttiği bu özellikler, bugünün Almanyasının da eğitim ve toplumsallaştırmasının, kısası, modern, rasyonel Alman kültür ve kişiliğinin kilometre taşlarını oluşturmaktadır...

***

Naziler yönetime geldiklerinde, Himmler'in ağzından, daha 4 Mart 1933 tarihinde, "adalet dağıtmaya değil, pislikleri ortadan kaldırmaya, yok etmeye geldiklerini" söylemişlerdir...

"Bütün insanlar yasa önünde eşittir" temel hukuk mantığı ortadan kaldırılmış. Toplumun yeniden yapılandırılması için, insanlar, biyolojik, toplumsal sınıflara ayrılmış. Toplum, "bizden", olanlar ile olmayanlar "başkaları" diye, son kerte karmaşık görünümlü operasyonlar ile, yeniden yapılanmak üzere, çözülmüştür...

Bu konuda, "bizden" olmayanları tanımlayan 1500 kadar yasa ve bunun en az bir kaç katı sayıda da, yasa hükmünde kararname çıkarılmıştır.

Görünürde oluşturulan bu yasal-hukuksal karmaşa içinde son kerte sistematik bir davranışla, sürekli olarak "bizden olmayanlar" araştırılmış, taranmış. Yakalananlar, herhangi bir

moral-nedensellendirmeye bile gereksinim gösterilmeden, "azınlık", "zararlı", "yaşamayı gereksiz" , "değersiz" olarak yok edilmiştir...

Toplum, "yeni düzen" için uygun bir temel oluşturulana değin, sürekli olarak elenmiş, taranmış, temizlenmiştir. *A-sosyaller* ve *suçlular* tanımı o denli karıştırılmıştır ki, "randımanlı çalışmayan" bir işçi, bu koşullarda rahatlıkla "suçlu" olarak tanımlanabilmiş. Ya da, bir kaç kez trafik cezası alanlar veya "mesleğinde başarılı olamayanlar" a-sosyal olarak tanımlanıp toplama kamplarına gönderilmişlerdir.

Ancak, son kerte öğreticidir, Yahudileri, komünistleri, a-sosyalleri "ayıklamak" için yasa ya da kararname çıkaran bürokratların, özellikle soylu kökenlilerin önemli bir bölümü de, değişimin hızını yavaşlatıyor gerekçesiyle, "rasyonalizmi yavaşlatan faktör" ya da "negatif dünya görüşlü" olarak ayıklanmışlardır. (Broszat, Mommsen).

Burada sözkonusu edilen "başkaları", salt Alman olmayan azınlıkları değil, yeni tekelci kapitalizmin rasyonel düzeyini benimsemeyen Almanları tanımlamak için de kullanılmıştır.

Bu yeni düzeni yerleştirebilmek için, tüm Almanya ve Orta Avrupa Ülkelerinde, -şimdiye değin sapatana bildiği kadarı ile-, 10.005 kadar toplama kampından oluşan bir *"toplama kampı ağı"* kurulmuştur...⁽⁸⁸⁾

Elde bulunan ve bugüne değin saptanabilen, verilere dayanarak, 2.Dünya Savaşı öncesi ve Savaş süresince Alman Devletinin, açtığı toplama kampları 16 ayrı kümede toplanmaktadır.⁽⁸⁸⁾

1. Çalışmayı öğretme kampları.
2. İşgal ve ilhak edilen ülkelerde kurulan ve başka yerlere iskân ettirmek amacıyla insanların toplandıkları kamplar.
3. Polonya çocuklarını Almanlaştırma kampları.
4. Geto-kampları.

5. Savaş tutuklularının ve askerlerin toplandıkları kamplar.
6. Gençlerin toplandıkları kamplar.
7. Yabancı kadın ve erkek işçilerin toplandıkları kamplar.
8. Çekoslovakya-Macaristan ve bunlara komşu Avusturya sınır bölgesi Yahudilerinin toplandıkları kamplar.
9. Polis tutuklama kampları.
10. Küçük ve süt çocuklarının toplandıkları kamplar.
11. Schirmek-Vorbruck'daki koruma kampları.
12. Hinzert'deki SS özel kampı.
13. Mahkemelerin, Gestaponun, tutukladıklarının toplandıkları kamplar.
14. Kadın ve erkek Yahudilerin toplandığı zorunlu çalışma kampları.
15. Toplama kampları.
16. Öldürme Kampları.

Başlıca toplama Kamplarının Bulunduğu yerler:

Bu toplama kamplarından -Auschwitz Birkenau- dışında yığınsal yoketme, "ölüm kampları" olarak işlev gören,

Belzec Toplama Kampında 600.000

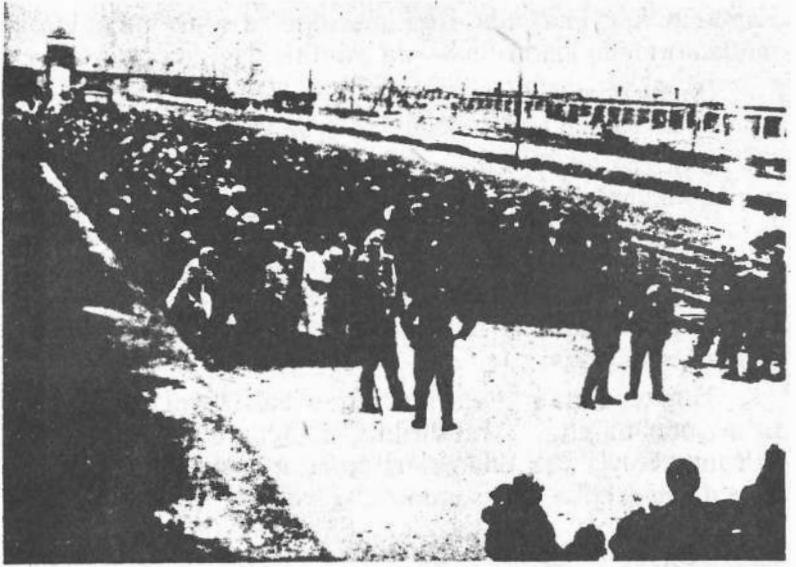
Treblinka Toplama Kampında 750.000

Sobibor Toplama Kampında 250.000

Lublin-Maydenek Toplama Kampında 360.000

Chelmno Toplama Kampında 300.000 insan yokedilmiştir.

Birkeneu Toplama Kampı girişinde
"ayıklanma" için bekleyenler. SS Foto arşivi. 1944

Bilindiği kadarıyla olsun, bu kampların özelliklerinin tartışılması bu çalışmanın amacını ve kapsamını çok aşar.

Ancak, önemli gördüğüm kimi noktaları vurgulamak istiyorum. Naziler, Almanya'da, ilhak ve işgal ettikleri ülkelerde oluşturdukları çok çeşitli özellikteki kampların büyük bir bölümünün, kurulmasında, işletilmesinde ve sonra da iz bırakmadan ortadan kaldırılmasında çok titiz davranmışlardır.

Bugün bilinen kamplar, bilinmeyenlerin, ancak arşiv malzemesi üzerinden tesbit edilebilenlerin, yanında çok azdır.

Binlerce kamp, kurulmuş, çalıştırılmış ve sonra da, tümüyle sökülmüş, binalar yıkılmış ve o bölge gene tümüyle tarla haline getirilmiştir. Naziler, pek çok toplama kampını, ilkel olarak, en çok 17 ay kadar çalışır durumda tutmuşlar, sonra da bu bölgeyi tanınmaz konuma getirmişlerdir. Bu kamplarda toplanan insanların da en çok 15 ay kadar canlı kalmaları öngörülmüştür.

Tüm toplama kamplarının temel ilkesi hemen hemen aynı rasyonel mantığa dayandırılmıştır. Buna göre de, insanlar, çalışma yoluyla yok edilmeleri amaçlanmıştır. Her bir şeye karşın ölmeyenler de, sonunda, -gördüklerini, yaşadıklarını başkalarına anlatamamaları için- SS'(*)ler tarafından öldürülmüşlerdir.

Toplu öldürmeler için kurulan "özel birimler" bile, çok kısa süreler birlikte çalıştıktan sonra dağıtılmışlar. İzleri yok edilmiş. Sonra, yerlerine yenileri örgütlenmiştir. Örneğin, arşivlerde sadece kod numaralarına rastgelinen özel komando grupları salt bu numaralıyla tanımlanmışlardır. "komando 1005a" ve "komando 1005b" vb. gibi. Bunlar özellikle sivillerin öldürülmesinde ve yakılmasında görev almışlar. Kısa süreler çalıştırdıktan sonra dağıtılmışlar. Grubu oluşturan SS'ler, çok değişik görevlere atanmışlar. Sonra bunların yerine yeni SS'lerden başka komando grupları kurulmuştur.

(*) **SS tanımlaması**, Almanca, "koruma birliği" anlamına gelen Schutz-Staffel, sözcüklerinin başharflerinin kısaltılmasından oluşmaktadır. 1933 yılında sayıları 250 kadar olduğu bilinmektedir. Sonra, bunlara devletin ve Nazi Partisinin en güvenilir sağ radikal üyelerini, subayların katılmasıyla sayıları on binlere ulaşmıştır.

Buralarda öldürülen insanların büyük bir bölümü yakılmış. Külleri nehirlere dökülmüş. Tüm izler ortadan kaldırılmıştır. Bulunan toplu mezarlar görece azdır. Bunların da büyük bölümü Doğu Avrupa ülkelerindedir.

Nazilerin, Almanya'ya "içe dönük" temizlik hareketlerinden en önemlilerinden biri de "T-4" etkinlikleridir. Bu hareket ilk kez, çocuk doktoru Werner Catel'in, Berlin, Tiergarten sokağındaki, 4 numaralı evinde konuşulmaya başlandığından, "T-4 aksiyonu" olarak tanımlanmıştır. Bu etkinlik kapsamına giren en az 270 bin özürlü çocuk, alkolik, şizofren insan öldürülmüştür. "T-4 aksiyonlarının", hekimler ve SS'ler arasında günlük konuşmadaki adı "dezenfeksiyon" olarak geçmiştir.

Hekimlerin, SS'lerin ve Gestapo'nun birlikte sürdürdükleri bir diğer ünlü "temizlik" hareketi, "14-f-13" dür.

Bu hareket, ilk kez, Berlin'den, 10 Aralık 1941 tarihinde, "14-f" kod numarası ile gelen komut, 13 numaralı dosya üzerinde işlem görmeye başlamış. Bundan sonra da, işsiz kalmışlara, politik karşıtlara, tüberkülozlulara, eşcinsellere, kısası düzenin normlarına uymakta zorluk çekenlere, "Alman ırkını bozar", "kötü örnek olur", savıyla, uygulanan bu hareketlerle yüzbinlerce insan ardlarında iz bırakmadan ortadan kaldırılmıştır..

Çok sayıda insanı, ardında iz bırakmadan ortadan kaldırmak için, pek çok taşıt aracı, hareket halinde "gaz odası" ve "krematoryum" haline getirilmiştir. Bunlar dışardan kapalı bir kamyon, "transport" aracı görünümündedirler. Bu kapalı taşıt araçlarının içine konan ve başka bir yere taşınıyor kanısı verilen insanlar, yolda öldürülmüşlerdir. Bunun için çok basit bir mekanizma ile, eksoz gazı, arabanın, kapalı ve hava geçirmez bölümüne verilmiş, ve insanlar yolda öldürülmüşlerdir. Böyle bir taşıt aracı ile günde bin kadar insanın öldürülmesi gerçekleştirilmiştir. Öldürülenler, sonradan, ya sabit bir toplama kampında ya da benzer bir taşıt aracına monte edilen fırında yakılarak tümüyle ortadan kaldırılmışlardır.

Krematoryumlarda yakılan milyonlarca insanın ölülerinden de rasyonel bir tarzda yararlanma unutulmamıştır.

Nürnberg yargılamaları sırasında ortaya çıkarıldığına, göre, Danzig'li bir firma insan yağlarından sabun imal etmek için bir aygıt-fırın geliştirmiş. Buna göre sabun imali şöyle yapılmaktadır:

Altı kilo insan yağı, on litre su. 250 ile 500 gram arası kostik soda. Karıştırıp, iki-üç saat kadar kaynatılır. Sonra soğumaya bırakılır...⁽⁸⁹⁾

***

Naziler, özellikle, Fransa ve Hollanda gibi Batı Avrupa ülkelerinde ve özellikle de, aydınlara karşı uyguladıkları "modern terörde" NN-Transport yöntemini kullanmışlar. NN-Transportu ile pek çok aydın ardından hiçbir iz bırakmadan yok edilmiştir. (NN adı, Almanca, "gece ve sisler içinde" anlamına gelen, "Nacht und Nebeltransport" sözcüklerinin baş harflerinden türetilmiştir)...

Savaşın bitiminden sonra, Avrupa'nın pek çok ülkesinde, bu arada özellikle Sovyetler Birliği'nde ve Almanya'da pek çok "gaz odası" nitelikli taşıt aracı bulunmuş.

Bu gezen taşıt araçları, Almanya'nın içinde de, örneğin, özürlü çocukların, hastaların "taşımacılığında" sıklıkla kullanılmıştır.

***

Kogon, savaş sonrasında Amerikalı araştırmacılar ile birlikte sürdürdükleri çalışmalarda, toplama kamplarında 8-10 milyon kadar insanın öldürüldüğünü öngörmüşlerdir. Şimdiye değin bu tesbiti yadsıyan pek kimse çıkmamıştır.⁽⁶¹⁾

Bu sayının yarısı kadarına sadece, Auschwitz-Birkenau yoketme kamplarında ulaşılmıştır.

Ölüm kampları arasında tüm sisteme, hattâ çağımız ideolojilerine adını veren, Auschwitz-Birkenau kamplarının yapılışını ve işleyişini biraz daha yakından anımsamanın yararlı olabileceğini düşünüyorum...

***

2.

Krakau kentinin 60 km. batısında, Katowice'nin 30 km. güney-doğusundaki Oswiecim, Almanca adıyla *Auschwitz* kasabası insanlık tarihinde olağanüstü bir önemi olan toplama kampına adını vermiştir.^(20, 21)

1939 yılında, Almanlar bu bölgeyi işgal ettiklerinde, Avusturya İmparatorluğu döneminden kalma, eski kışla binalarının onarılarak, Polonya direniş hareketlerine katılanların tutuklanıp buraya toplanmasını öngörmüşlerdir. Nazi gizli polis şefi, Heinrich Himmler, 27 Nisan 1940 tarihinde, Auschwitz'de 10.000 kişilik bir toplama kampı kurulması kararı vermiş. Bir süre sonra, Rudolf Höss buraya kumandan olarak atanmıştır. Höss, 4 Mayıs 1940 tarihinde Auschwitz de resmen göreve başlamıştır. Höss, çevre kentlerden topladığı 300 kadar Yahudi tutuklu ile kampın yapımına başlamış. Ayrıca, Almanların çeşitli yerlerden getirdikleri 40 kadar Alman kriminal suçlu, Yahudi tutuklular arasına ajan olarak katılmıştır. 14 Haziran 1940'da, Polonya'daki Tarnow tutukeviden 728 Polonyalı tutuklu Auschwitz'e getirilmiş. İzleyen günlerde, Polonya'nın güney bölgelerinden daha pek çok tutuklu buraya getirilmiştir.

Özellikle, partizanlar, politik tutuklular, aydınlar, Auschwitz Toplama Kampında toplanmaya başlanmıştır. Naziler'in Polonya özel valisi Hans Franke, Polonya'da düzenlediği özel operasyonlarda tutukladığı Polonyalı aydınları Auschwitz'de toplamaya başlamıştır. Sonradan Berlin'den gelen özel bir emirle de, Polonya'nın tüm yönetici kadrolarının burada toplanması ve yok edilmesi öngörülmüştür. İzleyen kısa zaman içinde, çevre köyler boşaltılmış, kampın alanı genişletilmiştir.

31 Mayıs 1941 tarihinde, 40 kilometrekare bir alan kampın ilgi alanı içine alınmıştır.

Tutuklular, yeni yolların, binaların yapımında öldüresiye çalıştırılmışlardır.

1942 yılı Ocak ayında, kampın tutuklu sayısı 12.754 olarak bilinmektedir. Bu sayının 1305 tanesinin Sovyet savaş tutsağı oldukları belirtilmiştir.

Bu ara, kampa yeniden 36.213 tutuklu getirilmiş. Bunlardan, 9.947 tanesini Sovyet tutuklular oluşturmuştur. Tüm bu tutuklulardan, 2.435 tanesi başka kamplara gönderilmiş, 76 tanesi tahliye edilmiş, 5 kişi kaçmış. 22.320 tutuklu yaşamlarını yitirmiştir.

Bu ara kamplardaki tutuklulardan Alman ekonomisinin daha fazla yararlanması kararı alınmış. IG-Fabern konserni kampın yakınına sentetik kauçuk fabrikası kurmuştur. Bu fabrikanın ürettiği sentetik kauçuktan dayanıklı otomobil lastiği yapılmaya başlanmıştır.

1 Mart 1941 tarihinde, Auschwitz'e ek, 30 bin tutuklu kapasiteli, Birkenau (Auschwitz 11.) kampı kurulması kararı alınmıştır. Ancak, kurulan bu yeni kampta, sürekli olarak 100 binin üzerinde tutuklu bulundurulmuştur. Auschwitz ve Birkenau Toplama Kamplarının kapasiteleri genellikle IG-Fabern ile birlikte sayıları 28 dolayında olduğu sanılan sanayi işletmelerinin gereksinimi olan, günde 10 bin işçiyi sağlayabilecek düzeyde tutulması amaçlanmıştır.

Bu nedenle de, Birkenau Toplama Kampının tutuklu sayısı 200 binin üzerine çıkmıştır.

1941 yılının Ekim ayında yeniden 10 bin Sovyet savaş tutuklusu getirilmiş. Beş ay kadar sonra, 1 Mart 1942 tarihinde, bu tutuklulardan, ancak 925 tanesinin "hâlâ yaşıyor" oldukları tesbit edilmiş. Bu 925 tutuklu başka bir kampa gönderilirken yolda kurşuna dizilmişlerdir.

26 Mart 1942 tarihinde, ilk kez 999 kadın tutuklu kamplara getirilmiş. Bunlara ek, 28 Mart 1942'de 798 Slav-Yahudi kökenli kadın daha getirilmiştir. 1942 yılının Ağustos ayında

kamplarda 13 bin kadın tutuklunun bulunduğu öngörülmüştür.

Şubat 1943 tarihinden itibaren, ayrı bir barakada çingeneleler toplanmaya başlanmış.

2 Ağustos 1942 tarihinde 2897 çingene gaz odalarında öldürülmüştür.

1941 tarihinde, Auschwitz Toplama Kampının, yığınsal imha, yoketme kampına dönüştürülmesi kararlaştırılmış.

28 Temmuz 1941 tarihinden sonra da çalışamaz durumda olanlar, yaşlılar, çocuklar, hastalar, "temizlenmeye", sistematik olarak öldürülmeye başlanmıştır.

1941 yılı Ağustos ayından itibaren, özellikle Sovyet tutuklularına, kalbin içine fenol, benzin enjekte ederek öldürme yöntemleri kullanılmaya başlanmıştır.

20 Ocak 1942 tarihinde, Berlin'in banliyösü Wansee'de yapılan ünlü "Yahudi Sorununun Son Çözümü" toplantısından sonra, yığınsal Yahudi öldürmeleri hızlanmış.

Bunun için, açılan yarışmayı Zyklon-B gazı üreten bir firma kazanmış.

3 Eylül 1941 tarihinde, 600 Sovyet askeri ile 230 hasta tutuklu, bir ön-deneme olarak, Zyklon-B gazı ile öldürülmüşlerdir.

1944 yılının Mayıs-Ekim ayları arasında, 500 bin kadar Macar Yahudisi kamplara gönderilmiş. Bunlar kayıtlara bile geçmeden hemen öldürülmüşlerdir.

Naziler, Auschwitz-Birkenau Toplama Kamplarında öldürdükleri insanların sayılarını içeren tutanakları yok etmişlerdir. Bu nedenle kesin sayılar bilinmemektedir.

Kamlara alınan ilk 405 bin tutuklunun kollarına dövme yapılmış; kamp numarası yazılmıştır. Bunlardan da 360 bini kısa zamanda ölmüşlerdir.

Savaşın son zamanlarına doğru yenildiklerini gören merkezi bürokrasi geleceğin modern rasyonel Almanyasının işlerini kolaylaştırmak için, daha da çılgınlaşmış, yüzbinlerce in-

sanı hiçbir kayda geçirmeden, hattâ kampların içine bile sokmadan, gaz odalarına göndermiştir. Bu nedenle de, kamplarda öldürülen insan sayısı kesinlikle bilinmemektedir.

Ancak, genel bir çıkarsamayla, Auschwitz-Birkenau Toplama Kamplarında 4 milyon kadar insanın öldürüldüğü sanılmaktadır⁽⁶¹⁾.

Sovyet Silahlı güçlerinin, Kızıl Ordunun, Berlin'e doğru ilerlemesinin uzantısında, 1945 yılının Ocak ayında, 67 bin kadar tutuklu, Auschwitz-Birkenau Toplama Kamplarından alınarak, Almanya'nın içlerine Mauthausen Toplama Kampına doğru yola çıkarılmış. Bu yürüyüş sırasında da 15 bin kadar tutuklu yollarda açlıktan ve soğuktan ölmüş.

27 Ocak 1945 tarihinde, Kızıl Ordu Auschwitz Toplama Kampına ulaşmış. Kamplarda, ancak 7 bin kadar "arta-kalmış" "hâlâ yaşayabilen" tutuklu insan tesbit edilebilmiştir.

***

3.

Bu çalışmanın derlenmesine önemli ölçüde neden olan bir karşılaşmayı burada saygıyla anmak istiyorum.

18 Eylül 1987 tarihinde, Federal Almanya'nın Mönchengladbach kentinde, 2.Dünya Savaşında özürlü çocukların toplanıp öldürüldüğü Hepata kliniğinin küçük kiliseciğinde, salt teologlar ve psikiyatlardan oluşan bir grup toplanmış, eski toplama kampı tutuklularından, psikiyatr Elie A. Cohen'in gelmesini bekliyorduk.

Klinikte görevli teolog Horst Leveling ile klinik yöneticisi Dr. Ralf Seidel'in açıklamalarına göre, 1909 Hollanda doğumlu, Dr. Elia A. Cohen, savaş sonrasında, toplama kampından çıktıktan sonra, ilk kez Almanya'ya geliyordu...

Cohen, beklendiği gibi tam zamanında geldi. İlerlemiş yaşına, acılı ve olağanüstü koşullarda geçmiş yaşamına karşın oldukça dinçti. Ancak heyecanlıydı...

Onun heyecanı kısa zamanda hepimizi etkiledi. Küçük kilisecik içinde mutlak bir sessizlik oldu. Herkes bizleri biraraya getiren bu olağanüstü durumun etkisindeydi...

Elia A.Cohen, anımsayabildiğim kadarıyla şöyle başladı konuşmasına:

"Hollanda'dan sizlere çiçek getirmiyorum... Hollanda'dan sizlere peynir getirmiyorum... Ancak, Hollanda'dan, Alman tarihinin, olasılıkla, sizlerin yakınlarınızın da bir bölümüne rağmen hayatta kalabilmiş bir Yahudiyi, kendimi getiriyorum..."

Karımı ve çocuklarımı, Auschwitz Toplama Kampı girişinde karşıya ayırdılar. Biraz sonra yeniden buluşacakmışız gibi karşılıklı el salladık... Ben, hekim olduğum için hayatta kaldım. Sizlerin tümünü, 2. Dünya Savaşında olup bitenlerin sonuçlarına ilişkili olmaktan suçlamıyorum. Ancak, bu olanlardan sizlerin de belli ölçülerde suçluluk duymanız gerektiğini düşünüyorum.

Sizler de bu geçmiş tarihten kendinizi arındıramazsınız. Bu dönemin unutulmasını isteyemezsiniz. Bu dönem unutulmamalıdır..."

Dr. Elia A. Cohen, 13 Ağustos 1942 tarihinde Hollanda'dan İsveç'e kaçarken yakalanmış. Hollanda'da ve Almanya'da çeşitli toplama kamplarında kaldıktan sonra, Auschwitz'e gönderilmiştir.

Savaşın sonuna kadar Auschwitz de kalmış. 18 Ocak 1945'de SS'lerin başlattıkları ölüm yürüyüşüne katılmış. Yürüyüş kolu Ocak ayı sonlarında Mauthausen kampına gelmiş. Ancak, hemen sonra, kamp müttefikler tarafından kurtarılmış.

Diğer eski toplama kampı tutuklularında olduğu gibi, Cohen'de, yazdıklarının, ne bir bilimsel tesbitin açıklanışı ve ne de insanlara bir çağrı olmadığını, amacının, salt bir hekim, bir ruhbilimci olarak toplama kamplarında yaşadıklarını, gördüklerini, -bunları görmeyenlere çok zor da olsa- gene de bir kez daha anlatmak istediğini söyledi...

Bu ünlü ruhbilimcinin, anti-faşist mücadeleci insanın, beni asıl etkileyen yanı, konferans sonrasında yapabildiğimiz iki üç kişilik küçük grup içindeki uzun konuşması oldu... Cohen, burada, olanca içtenliği ve açık yürekliliği ile gözleri dolu dolu olarak "Beni asıl üzen, asıl kahreden şeyin, aradan 40 yıldan fazla bir zamanın geçmesine karşın neden intihar edemedim" diyordu... Sürekli olarak ağır bir suçluluk duygusunun etkisinde olduğunu ve intihar etmesi gerektiğini söylüyordu...

"Trenden indiğimizde karımı ve çocuklarımı rampanın sol tarafına ayırdılar. Biz yürüyüşe geçerken, onlarla gözgöze

geldim... El salladım... Ve biraz sonra, yeniden görüşmek üzere ayrıldım. İşte bu görüntü, karımın, çocuklarımın gözlerinin pırıltısı, aradan geçen bu kadar zamana karşın gözlerimin önünden gitmiyor..

Bugün bile, bu sabah bile, kendime sordum, neden intihar edemiyorum? Bilemiyorum? Neden hâlâ yaşıyorum? İşte bu beni kahrediyor. Kamplarda değil, asıl dışarda intihar etmeden yaşamak çok zor" diyordu Cohen...

'Sonuç olarak, dünyaca ünlü ruhbilimci, Cohen'in herbir şeyi vardı. Yeniden evlenmişti. Çocukları vardı. Tüm yaşamını anti-faşist mücadeleye vermişti... Ancak, "arta-kalmanın" getirdiği suçluluk duygusunu içinden atamıyordu."

"Ben" diyordu, Elia A. Cohen, "Toplama Kampı Sendromunu bugün bile üzerimden atabilmiş değilim. Ve atabileceğimi düşünemiyorum".

KAYNAKLAR

1. Adorno, T.W.: (1969) *Erziehung zur Mündigkeit - nach Auschwitz.*
2. Adler, G.H.: (1955) *Theresienstadt 1941-45. Das Antlitz einer Zwangsgemeinschaft. Geschichte, Soziologie-Psychologie.*
3. Adler, G.H.: (1961) *Auschwitz: Topographie eines Vernichtungslagers.*
4. Arendt, H.: (1989). *Nach Auschwitz.*
5. Baeyer, W.v.: *Erlebnisbedingte Verfolgungsschaeden. Der Nervenarzt* (1961) s. 534-538.
6. Baeyer, W.v., Häfner, H., Kisker, K.P.: (1964) *Psychiatrie der Verfolgten.*
7. Baeyer, W.v., Binder, W.: (1982) *Endomorphe Psychosen bei Verfolgten.*
8. Bauman, Z.: (1992) *Dialektik der Ordnung. Die Moderne und Holocaust.*
9. Beckett, S.: (1952) *Warten auf Godot.* 1971.
10. Benz, H.: (1990) *Herrschaft und Gesellschaft im nationalsozialistischen Staat. Studien zur Struktur und Mentalitaetsgeschichte.*
11. Bettelheim, B.: *Individual and mass-behavior in extreme situations. The journal of abnormal and social Psychology*, (1943) 38 s.417-452.
12. Bettelheim, B.: (1984) *Aufstand der Masse.*
13. Bettelheim, B.: (1990) *Erziehung zum Überleben. Zur Psychologie der Extremsituation. (4. Auflage).*
14. Bezwinska, A.: 1981 *KZ-Auschwitz in den Augen der SS*
15. Bonhoefer, K.: *Vergleichende Psychopathologische Erhaltungen. Der Nervenarzt* (1947) 18 s.1-4.
16. Broszat, M.: (1963) *Anatomie des SS-Staates.*

17. Bude, H.: (1992) *Bilanz der Nachfolge : Die Bundesrepublik und der Nationalsozialismus.*
18. Cayrol, J.: (1959) *Lazerus unter uns.*
19. Cohen, F.A.: (1954) *Human behavior in the Concentration Camp.*
20. Czech, D.: (1982) *Auschwitz, Abriss der Geschichte.*
21. Czech, D.: (1989) *Kalendarium der Ereignisse im Konzentrationslager Auschwitz-Birkenau 1939-45.*
22. Dahmer, H.: "Holocaust" und Amnesie. *Psyche.* (1979) s.1039-45.
23. Dahmer, H.: *Derealisation und Wiederholung. Psyche.* (1990) s.133-143.
24. Diener, D.: (1988) *Zivilisationsbruch. Denken nach Auschwitz.* s. 24.
25. Dostojewski, F.: (1861) *Ölüler Evinden Anılar. Rusçadan çeviren: Nihal Yalaza Taluy* 1983. s. 29-30.
26. Dostojewski, F.: (1868) *Budala-Rusçadan çeviren, Mehmet Özgül.* 1982. s. 74-81.
27. Eckstädt, A.: (1989) *Nationalsozialismus in der zweiten Generation. Psychoanalyse von Hörigkeitsverhältnissen.*
28. Eissler, K.R.: *Weitere Bemerkungen zum Problem der KZ-Psychologie.*
29. Eitinger, I.: *KZ-Haft und psychische Traumatisierung Psyche* (1990) s.118-132.
30. Elzbeita, P-W: *Kinder in Auschwitz. Erinnerungen einer Krankenschwester. Bd.1-s.227-231.*
31. Faust, V.: *Die chronische reaktive Depression. Gesundheitschäden nach Gefangenschaft und Verfolgung. Fortschr.Med.* (1983) 101 s.372-376.
32. Frankl, V.E.: (1946) *Ein Psychologe erlebt das Konzentrationslager.*
33. Frankl, V.E.: *Psychologie und Psychiatrie der Konzentrationslager In: Psychiatrie der Gegenwart* (1961), Bd.3,S. 743-759.
34. Freud, A.: *Ego ve savunma mekanizmaları. Türkçesi, Yesim Evim* 1989.s.105.
35. Friedman, P.: *Aspekte einer Konzentrationslagerpsychologie. Psyche* (1990) S.164-172.

36. Fromm, E.: (1973) *İnsan Yıkıcılığının Kökenleri*.1984. İngilizceden çeviren Şükrü Alpagut. S.110-115.
37. Glatzel, J.: *Zum Begriff des Persönlichkeitswandels in der Psychiatrie. Psychiatrie clinica* (1970) S.1.19.
38. Glatzel, J.: *Über das Entfremdungserlebnis. Zeitschrift für Psychotherapie und med. Psychologie* (1971) 21.s.89-90.
39. Grubich-Simits, I.: *Extremtraumatisierung als kulmatives Trauma. Psyche.* (1979) S:991-1023.
40. Hadar, J.: *Existentielle Erfahrung oder Krankheitssyndrom? Überlegungen zum Begriff der "Zweiten Generaiton". In: Stoffels, H. (Hrsg): Schicksale der Verfolgen* (1991).S 160-172.
41. Hermann, K.: *Die psychischen Syntome des KZ-Syndroms. In:Michel, M.(Hrsg): Gesundheitsschäden durch Verfogung und Gefangenschaft und ihre Spätfolgen* (1955) S.41-47.
42. Hermann, K.: *Das Syndrom der Konzentrationslager. Zehn Jahre nach der Befreiung. In: Michel, M.(Hrsg): Gesundheitsschäden durch Verfolgung und ihre Spätfolgen.* (1955) S.59-72.
43. Hilberg, R.: (1987) *Sonderzüge nach Auschwitz.*
44. Hilberg, R.: (1982) *Die Vernichtung der europäischen Juden.*
45. Hoefler, C.H.: *Die Konzentraitonslagerhaft-Haft im Lichte einer Phaenomenologie der Entfremdung. Zschr. Klin. Psychol. Psychopath. Psychother.*(1983) 31 S.333-351.
46. Homerus: *Odysseia. Türkçesi, Azra Erhat, A.Kadir 4.Basım* (1984).
47. Hoppe, K.D.:*Verfolgung, Agresion und Depression. Psyche.* (1962) S.521-537.
48. Hoppe, K.D.: *Psychosomatische Reaktionen und Erkrankungen bei Überlebenden schwerer Verfolgung.Psyche* (1968), S. 464-472.
49. Horkheimer, M., Adorno, T.W.: (1944/47) *Dialektik der Aufklärung* 1988.
50. Horkheimer, M., Fromm, E., Marcuse, H.u.a.: (1936) *Studien über Autorität und Familie. 2.Auflage*-1987.
51. Höss, R.: (1963) *Komandant in Auschwitz.Autobiographische Aufzeichnungen des Rudolf Höss.Hg von M.Broszat*.1985.

52. Jagoda, Z., Klodzinski, S., Maslowski, J.: *Das Überleben im Lager aus der Sicht ehemaliger Häftlinge von Auschwitz-Birkenau. In: Hamburger Inst. Sozialforschung (Hrsg.), Die Auschwitz-Hefte. 1987. Bd.1 s.13-53.*
53. Jakop, W.: *Gesellschaftliche Voraussetzungen zur Überwindung der KZ-Schäden. Nervenarzt (1961), 32, S.542-552.*
54. Jay, M.: *Diyalektik İmgelem (Frankfurt Okulu) Türkçesi: Ünsal Oskay-1989-Ara Yayınları, s.185.*
55. Keilson, V.H.: (1979) *Sequentielle Traumatisierung bei Kindern.*
56. Kepinski, A.: *Das sogenannte KZ-Syndrom. Versuch einer Synthese. In: Hamburger Inst. Sozialforschung (Hrsg.). Die Auschwitz-Hefte. 1987 Bd.2 S.61-69.*
57. Kernberg, O.F.: (1975) *Borderline-Störungen und pathologischer Narzissmus. 1990.*
58. Kielen, W.: (1989) *Anus Mundi. Fünf Jahre Auschwitz.*
59. Klodzinski, S.: *Der spezifische Krankheitszustand nach KZ-Haft. In: Hamburger Inst. Sozialforschung (Hrsg.). Die Auschwitz Hefte. 1987 Bd.2 S.61-69.*
60. Kogon, I.: *Vermitteltes und reales Trauma in der Psychoanalyse von Kindern von Holocaust-Überlebenden. Psyche. (1990) S.533-544.*
61. Kogon, E.: *Der SS-Staat. Das System der deutschen Konzentrationslager 1986 (16. Auflage).*
62. Kulke, Ch.: *Die Kritik der instrumentalisierten Rationalität - ein männlicher Mythos. In: Harry Kunneman, Hent de Vries (Hg): Die Aktualität der Dialektik der Aufklärung. 1989 s.128-149. ve Helga Geyer-Ryan : Von der Dialektik der Aufklärung zur Dialektik der Odyssee. aynı yapıt. s. 114-127*
63. Larsen, H.: *Die Hungerkrankheiten. In: Michel, M. (Hrsg): Gesundheitsschaeden durch Verfolgung und Gefangenschaft und ihre Spätfolgen (1953) S.148-171.*
64. Laub, D und Auerhahn, N.C.: *Zentrale Erfahrung des Überlebenden. Die Versagung der Mitmenschlichkeit. in: Hans Stoffels (Hrsg): Schicksale der Vergolten 1991.*
65. Levi, P.: (1958) *Ist das ein Mensch? S.129-136.*
66. Lifton R.J., und Markusen, E.: (1992) *Die Psychologie des Völkermordes. s.20.22.*

67. Lifton, R.J.: (1988) *Aerzte im Dritten Reich*. s.260.
68. Lorezer, A. u. Thomas, H.: (1965) *Über die zweiphasigen Symptomenentwicklungen bei traumatischen Neurosen Psyche*. 18-s.674-684.
69. March, H.: (1960) *Verfolgung und Angst*.
70. Matussek, P.: *Konzentrationslagerhaft als Belastungssituation*. *Nervenarzt* (1961) 32 S. 538-545.
71. Matussek, P.: (1971) *Konzentrationslagerhaft und ihre Folgen*.
72. Matussek, P.: *Psychische Schaeden bei Konzentrationslagerhaeftlingen*. In: *Psychiatrie der Gegenwart*, (1975). Bd.3 S.387-427.
73. Meyer, Y.E.: (1959) *Die Entfremdungserlebnisse*.
74. Meyer, Y.E.: (1979) *Todesangst und das Todesbewusstsein der Gegenwart*.
75. Moses, R., Eickhoff, F.W.: (1992) *Die Bedeutung des Holocaust für die nicht direkt Betroffenen*.
76. Niderland, W.G.: *Psychiatrie der Verfolgungsschaeden*. In: Peter, U. (Hrsg.) *Psychiatrie, "Psychologie des 20. Jahrhunderts"* (1980), Bd.10 S. 1055-1067.
77. Niderland, W.G.: (1980) *Folgen der Verfolgung: Das Überlebenden-Syndrom. Seelenmord*.
78. Peter, S.: (1985) *Wir wissen nicht was Morgen wird, wir wissen wohl was Gestern war*.
79. Peter, U.H.: *das fragmentierte Selbst und psychoanalytische Emigration. Zur Werkbiographie von Heinz Kohut*. *Fundamenta Psychiatrika* (1987) S.72-78.
80. Peter, U.H.: *Die psychischen Folgen der Verfolgung. Das Überlebenden-Syndrom*. *Fortschtr. Neurol. - psychiat.* (1989) 57.S.169-191.
81. Rothfels, H.: (1953) *Augenzeugenbericht zu den Massenvergasungen*
82. Ryn, Z.: *Die Dynamik der psychischen Störungen beim KZ-Syndrom*. In: *Hamburger Inst. Sozialforschung (Hrsg.), Die Auschwitz-Hefte*. 1987. Bd. 2 s. 69-75.
83. Ryn, Z., Klodzinski, S.: *An der Grenze zwischen Leben und Tod. Eine Studie zum Erscheinen des "Muselmanns" im Konzentrationslager*. In: *Hamburger Inst. Sozialforschung (Hrsg.), Die Auschwitz-Hefte*. 1987. Bd. 1. s. 89-155.

84. Ryn, Z., Klodzinski, S.: *Tod und Sterben im Konzentrationslager* In: *Hamburger Inst. Sozialforschung (Hrsg.), Die Auschwitz-Hefte. 1987.Bd.1 s.281-328.*
85. Ryn, Z., Klodzinski, S.: *Hunger im Konzentrationslager* In: *Hamburger Inst. Sozialforschung (Hrsg.), Die Auschwitz-Hefte. 1987. Bd.1. s. 241-261.*
86. Ryn, Z., Klodzinski, S.: *Zur Psychopathologie von Hunger und Hungererleben im Konzentrationslager.* In: *Hamburger Inst. Sozialforschung (Hrsg.), Die Auschwitz-Hefte. 1987. Bd. 2 s. 113-135.*
87. Ryn, Z.: *Der Alptraum geht weiter. Das Nachleben der Okkupationszeit in den Überlebenden und ihren Nachkommen. Psyche (1990) S.101-107.*
88. Schwarz, G.: (1990) *Die nationalsozialistischen Lager. S.70-71.*
89. Shirer, W.L.: *Nazi İmparatorluğu. Bd.3.Türkçesi: Rasih Güran1969.S.1489.*
90. Sofsky, W.: (1993) *Die Ordnung des Terrors, das Konzentrationslager.*
91. Stoffers, H.: *Der Überlebende des Naziterrors im Spiegel nervenärztlicher Erfahrung.* In: *Meumaerker, K.J., Seidel, M., Janz, D., Kölmel, H.W., (Hrsg.): Grenzgebiete zwischen Psychiatrie und Neurologie(1991) S.151-162.*
92. Targowla, R.: *Syndrom der Asthenie der Deportierten* In: *Michel, M. (Hrsg): Gesundheitschaeden durch Verfolgung und Gefangenschaft und ihre Spaeftolgen. (1955) S.30-40.*
93. Tas, J.: (1951) *Psychical Disorders among Inmates of Concentration Camps and Repatriates. Psychonal. Quart. 25. 679.*
94. Tpygessen, P. :*Allgemeins über die Spaeftolgen* In: *Michel, M. (Hrsg.): Gesundheitschaeden durch Verfolgung und Gefangenschaft und ihre Spaeftolgen. (1955) S. 21-29.*
95. Trautmann, E.C.: *Psychiatrische Untersuchungen an Überlebenden der nasionalsozialistischen Vernichtungslager 15 Jahre nach der Befreiung. Nervenarzt (1961) 32. S. 445-451.*
96. Urgan, M.: (1984) *Shakespeare ve Hamlet. Hamlet'in kişiliği ile ilgili olarak özellikle bkz.s.359-538.*

97. Überleben und Widerstehen: (1990) *Zeichnungen von Häftlingen des Konzentrationslagers Auschwitz 1940-1946.*(Sergi Katalogu).
98. Venzlaff, U.: (1958) *Die psychoreaktiven Störungen nach Entschädigungspflichtigen Ereignissen.*
99. Wijzenbeek, H.: *Is there a Hiding Syndrome? In: Israel-Netherlands Symposium on the Impact of Persecution. Jerusalem 16-24 october1977. Ministry of Cultural Affairs. (1979) Recreation and Social Welfare.Rijswijk (2.H.) the Netherlands.*
100. Wilke, G.: *Akute cerebrale Hungerschaeden Kriegsgefangenschaft und ihre neurologischen und psychiatrischen Folgen In: Psychiatri der Gegenwart (1961) Bd. 3 S. 792-806.*
101. Wind, E.: *Begegnung mit dem Tod. Psyche (1968) 22 S.423-451.*
102. Wittkowski, J.: (1978) *Tod und Sterben Ergebnisse der Thanatopsychologie.*
103. Zeiler, J.: *Psychogramm des Kommandanten von Auschwitz: Erkenntnis und Begegnung durch Zerstörung. Zur Autobiographie des Rudolf Höss. Psyche (1989) S.335-362.*

Sorun Yayınları

□ *Toplama Kampı Sendromu*, modern devlet terörü etkisindeki insanın, tarihsel, kültürel ve özyaşamöyküsel sürekliliğinden koparılışının serüvenini sergilemektedir... *İnsan*, burada, uygulanan şiddete rağmen hâlâ "arta-kalıp yaşıyabiliyorsa" hem toplumdan ve hem de kendi öz benliğinden koparılmakta, kişiliği parçalanmaktadır. Bu koşullarda ortaya çıkan vahşi korkunun da etkisiyle, toplumsal bir varlık olarak insanın diğer insanlar ile olan ilişkileri geri-dönüştürücü biçimlerde bozulmakta... İnsan artık kendisini "bir başkası" olarak duyumsamaktadır... □